

Modern Conditions of Development of Science, Education and Production in the World – 2023

**Series of monographs
Slovak publishing house
NES Nová Dubnica s.r.o.**

Monograph 1

Publishing House NES
Nová Dubnica s.r.o., 2023

Modern Conditions of Development of Science, Education and Production in the World – 2023

**Series of monographs
Slovak publishing house
NES Nová Dubnica s.r.o.
Monograph 1**

Publishing House NES Nová Dubnica s.r.o., 2023

Editorial board :

Róbert Hulák – PhD, NES s.r.o., Slovenská Republika

Jiří Kabelka – PhD, DEL a.s., Czech Republic

Jitka Belková – Master of Engineering and Technology, Slovenská Republika

Zdeněk Navrátil – Master of Mechanical Engineering, Czech Republic

Reviewers :

Filip Gabriš – PhD, NES s.r.o., Slovenská republika

Jana Hudecová – Master of Engineering and Technology, Slovenská republika

Zdeněk Králíček – PhD, DEL a.s., Czech Republic

Series of monographs Slovak publishing house NES Nová Dubnica s.r.o.,
Slovenská Republika

Monograph 1

The authors bear full responsible for the text, quotations and illustrations

Copyright by NES Nová Dubnica s.r.o., Slovenská Republika, 2023

ISBN 988 - 963 - 8454 - 15 - 5 - 5S

Editorial compilation

Publishing House NES Nová Dubnica s.r.o.

M.Gorkého 820/27, P.O.BOX

018 51 Nová Dubnica, Slovenská republika

tel. +421-42-4401 209

TABLE OF CONTENTS

CHAPTER 1. MODERN BASICS OF ECONOMICS, MANAGEMENT AND TOURISM	5
1.1. Association Matrix of Cruise Tourism: Trends, Challenges, Perspectives	5
CHAPTER 2. INNOVATIVE AND MODERN FOUNDATIONS OF PEDAGOGY AND PSYCHOLOGY	17
2.1. Features of Adolescent Mental Health	17
2.2. Pedagogical Conditions for the Formation of a Culture of Parenthood in the Conditions of a Preschool Education Institution	27
2.3. Pedagogical Conditions of Application of Interactive Teaching Methods in Primary School	41
2.4. Research on Economic, Cultural and Academic Cooperation Between Ukraine and China in the Context of Internationalization of Education . . .	61
CHAPTER 3. THEORETICAL ANALYSIS OF THE INDEPENDENT WORK OF FUTURE ENGINEERS-PEDAGOGUES IN THE TEACHING OF PROFESSIONALLY ORIENTED DISCIPLINES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	70
3.1. Analysis of Scientific Approaches to Independent Work of Students in Higher Education Institutions	70
3.2. Independent Work of Students in Teaching Vocationally Oriented Disciplines in Higher Education Institutions	80
ANNOTATION	89
ABOUT THE AUTHORS	91

CHAPTER 1. MODERN BASICS OF ECONOMICS, MANAGEMENT AND TOURISM

1.1. Association Matrix of Cruise Tourism: Trends, Challenges, Perspectives

АСОЦІАТИВНА МАТРИЦЯ КРУЇЗНОГО ТУРИЗМУ: ТРЕНДИ, ВИКЛИКИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Прогресивна траєкторія розвитку круїзного туризму бере свій відлік з середини XIX ст. У 1844 р. американський підприємець Пітер К. Хайден ініціював першу комерційну круїзну подорож через Атлантику на пароплаві «Сіріус», що прямував від Нью-Йорку до Європи, зупиняючись у Бостоні та Гаврі. За іншими даними ідея морських круїзних подорожей належить американцю Бобу Дікенсону, співробітнику компанії Ford Motors, який у 50-тих роках XX ст. ініціював та розробив концепцію круїзного відпочинку, що передбачала потужну індустрію розваг на теплоході [1].

У другій половині XIX ст. популярність круїзів зростає завдяки залученню нових маршрутів та вдосконаленню морських транспортних засобів. У цей період розпочинають свою роботу компанії Cunard Line, P&O Cruises і Hamburg-America Line, які започаткували регулярні круїзи для пасажирів. На початку XX ст. певне гальмування прогресивного розвитку ринку круїзних послуг пояснюється активним поступом авіації. Друга світова війна майже повністю знищила ринок круїзного туризму, відродитися він зміг тільки на початку 50-х років XX ст. Формування глобального ринку морських круїзів припадає на другу половину XX ст. – 1960 р. – саме тоді на ринку з'явилося вже 15 великих світових компаній, зокрема Royal Caribbean International і Carnival Cruise Line, що займалися організацією круїзних подорожей [2].

У працях багатьох українських науковців знаходимо визначення круїзу, як подорожі, що здійснюється на спеціально обладнаних водних видах транспорту, що, зазвичай, заходять у порти, упродовж подорожі. Круїзне судно є специфічною (некласичною) туристською дестинацією, яка не має чітких географічних координат. За своєю суттю, морський круїз (воєж) – це подорож, базова вартість якої включає комплексне обслуговування на борту, зокрема: проїзд на судні, розміщення в каюті, триразове харчування та розважальні заходи на борту. Досить поширеною є практика, коли круїзні лайнери використовуються для проведення конференцій, івент-заходів, різнопланових навчальних програм та інших спеціалізованих заходів. У додаткову програму круїзних турів може входити наступний перелік послуг: огляд пам'яток прибережних міст, берегові екскурсії, можливість зайнятися водними видами спорту, сра-послуги та інші види супутнього туристичного обслуговування. З огляду на дану специфіку, круїзи часто являють собою симбіоз одразу декількох видів туризму: рекреаційного, лікувально-оздоровчого, пізнавального, ділового, спортивного тощо. Жоден інший вид подорожей не здатен забезпечити такого широкого

спектру послуг та високого рівня комфорту упродовж усієї мандрівки, що робить круїзи своєрідним унікальним явищем в царині туристичної індустрії.

Акцентуємо увагу на тому, що базовим тригером туристичного продукту морських круїзних подорожей являється власне транспортний засіб (лайнер, яхта, пором і т.п.). Судно виступає генеруючим чинником надання послуг з розміщення, харчування, транспортування, оздоровлення, розваг тощо. Типовими маркерами виключно для морських круїзів є: незмінний склад учасників упродовж усієї подорожі; обслуговування за типом «all inclusive»; транспортний засіб виступає головним елементом в обслуговуванні туристів; пасажери судна вважаються екскурсантами з особливим імміграційним паспортним режимом (туристам не потрібна віза для виходу на берег у країнах транзиту, якщо термін їх перебування не перевищує 72 год); до подорожі не допускаються особи молодші 21 року без супроводу батьків або опікунів старших за 25 років; круїзні компанії мають право відмовити пасажирові у посадці на лайнер за медичними показниками. Специфіка та складність організації круїзної подорожі робить даний вид туризму трудо- і капіталомістким [3].

Варто відзначити і принципову відмінність морських подорожей від наземних. Морські круїзи вирізняються одним із найвищих рівнів сервісу, одночасним обслуговуванням значної кількості туристів, можливістю здійснення різних за метою видів туризму (рекреаційний, пізнавальний, активний, релігійний, діловий туризм, шопінг-тури тощо), та повним комплексом послуг. Усе це вигідно вирізняє круїзи серед інших існуючих послуг на туристичному ринку, як для потенційного туриста, так і для туроператорів.

Упродовж останніх десятиліть круїзний туризм стабільно генерував чималі туристичні потоки. Починаючи з 1990 р. річне зростання кількості туристів, що надали перевагу круїзним вояжам, коливалась в межах 3-5%. Аналіз статистичних показників 2009-2019 рр. засвідчує неабиякий попит в контексті розвитку круїзного туризму (табл. 1). Сумарний попит на морські круїзи за 10 років зріс на 68%. TripBarometer провів найбільше у світі опитування серед подорожуючих та власників готелів (понад 44 тис. респондентів з різних країн світу), відповідно до якого кожен п'ятий подорожуючий виявив бажання вперше вирушити в круїз у 2016 р. [1].

Таблиця 1
Міжнародний попит на морські круїзи (млн. пасажирів)[4]

Рік Регіон	2009	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Динаміка за 1 рік	Динаміка за 10 років
Пн. Америка	10,40	12,21	12,20	12,49	13,12	14,34	15,51	8,71%	49,2%
Європа	5,04	6,39	6,58	6,79	6,94	7,17	7,71	7,50%	52,9%
Інші регіони	2,15	3,74	4,40	5,87	6,66	7,00	6,45	-7,86%	200,1%
Всього	17,59	22,34	23,18	25,15	26,72	28,52	29,67	4,06%	68,7%

Круїзна індустрія є доволі динамічним сектором, який постійно розвивається і займає все більш впевнені позиції в туристичній галузі. Середньорічний темп

зростання кількості пасажирів круїзних суден становить майже 8% (без врахування років пандемії, оскільки дані за 2019-2021 рр. пов'язані з нестандартною ситуацією і не можуть використовуватися для об'єктивної оцінки). Дослідники зазначають, що кількість туристів, які беруть участь у морських круїзах, зростає вдвічі швидше, аніж кількість туристів у цілому [5]. У 2020 році через пандемію COVID-19 ринок круїзного туризму призупинив свою діяльність, і повернувся до звичного ритму лише у березні 2021 року. У 2020 р. кількість круїзних пасажирів у світі скоротилася на 84%. Саме у пандемічний 2020 р. провідні круїзні компанії втратили від 60 до 80% вартості своїх активів. Так, акції найбільшого круїзного холдингу «Carnival Corporation» з січня 2020 року знизилися на 63%, а другої за величиною компанії «Royal Caribbean Cruises» – майже на 80% [6].

Першою з країн, де відновився круїзний туризм є США. До слова, порт Маямі вважається найбільш завантаженим круїзним портом світу, а Південна Флорида являється центром найбільших круїзних компаній, де працює понад 10 тис. співробітників. Цікаво, що саме громадяни США склали більшість (43%) усіх круїзних пасажирів 2021 р.

У 2022 р. загальна кількість круїзних туристів налічувала на 13 млн. осіб більше, ніж у 2021 р. [7]. За даними Cruise Lines International Association географія туристичних потоків морських круїзів у 2022 р. виглядала наступним чином (рис. 1).

Інформація дашбордів Міжнародної асоціації круїзних ліній свідчить про генеруюче значення Північної Америки (52% пасажиропотоку) та Європи (26%) на ринку круїзних послуг. Проте, найшвидші темпи зростання даного сектору туристичної індустрії демонструє Азійський регіон. Лише упродовж 2012-2014 рр. обсяг пасажирських перевезень у регіоні подвоївся – до 1,4 млн осіб. Дещо нижчі темпи зростання має Австралія, але й тут за 10 років круїзний ринок виріс майже в 10 разів [1]. Станом на 2022 р. на Азію припадає 13% круїзного пасажиропотоку; на Австралію та Нову Зеландію – 4% пасажиропотоку.

Аналіз попиту ринку показує зниження значення традиційного напрямку, а саме Карибів, у діяльності індустрії, на користь інших регіонів, таких як Аляска, Північна Атлантика, Північна Європа та Середземномор'я. Сьогодні Середземномор'я є одним з найбільших ринків морських круїзів у світі, проте його потенціал все ще повністю не розкритий, а це, в свою чергу, зумовлює існування значних перспектив розвитку у цьому сегменті. Найбільший потенціал для прокладання нових маршрутів має узбережжя Північної Африки, що володіє значною кількістю туристичних ресурсів у прибережних зонах, які, втім, залишаються невідомими та недоступними для широкого споживача. Цікавими були б і круїзи до Західної Азії, оскільки цей субрегіон вирізняється вражаючою історико-культурною складовою, однак повноцінному його використанню у туризмі перешкоджає несприятлива геополітична ситуація та існування конфліктів на його території. Проте, навіть за умови збереження напруженої ситуації, існує можливість включення країн субрегіону до маршрутів круїзних

Modern conditions of development of science, education and production in the world – 2023

компаній. Прикладом для наслідування може слугувати Ізраїль або Кіпр, які за допомогою введення високих стандартів безпеки та маркетингових заходів, які популяризували ці країни і запевняли у безпеці туристів, змогли розвинути свою туристичну галузь. Також більшої уваги заслуговують країни Балканського півострова, а саме Боснія і Герцеговина, Чорногорія і Албанія, які також досі залишаються «незвіданими територіями» для більшості туристів. Зміна пропонованого продукту невіддільна від зміни цільової аудиторії. Зростання популярності морських круїзів серед різних верств населення зумовлює виникнення все більш різноманітних круїзів, як за маршрутами та тривалістю, так і за зручностями та наповненням.

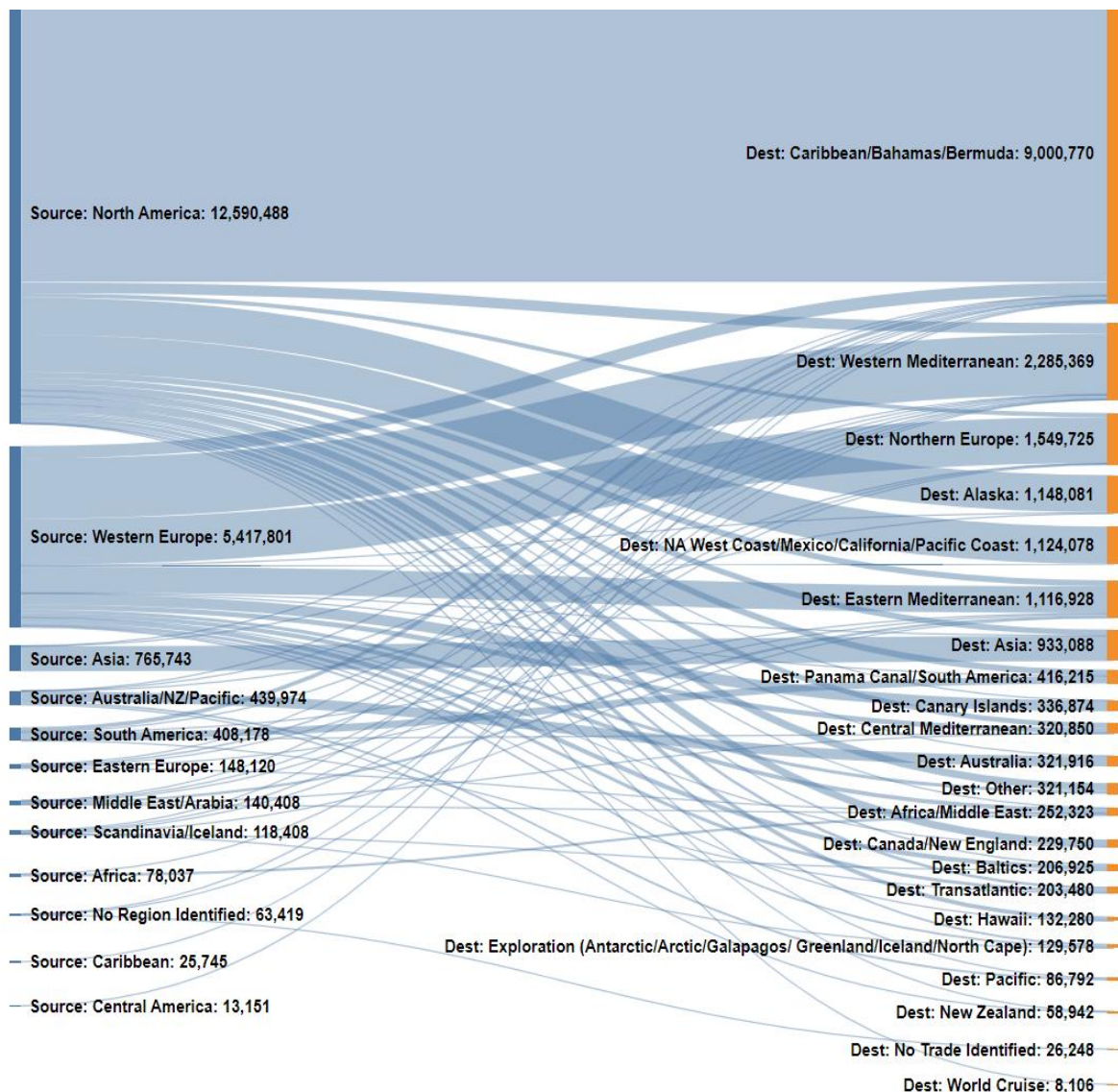

Рис. 1. Діаграма туристичних потоків морських круїзів у 2022 р.: пасажирів з регіону відправлення до регіону призначення [8]

За прогнозами UNWTO, до 2027 р. чисельність круїзних туристів збільшиться до 40 млн. осіб (рис. 2). Стабільність продажів круїзного ринку буде стимулювати й зростання кількості компаній та турагентів, що продають цей продукт.

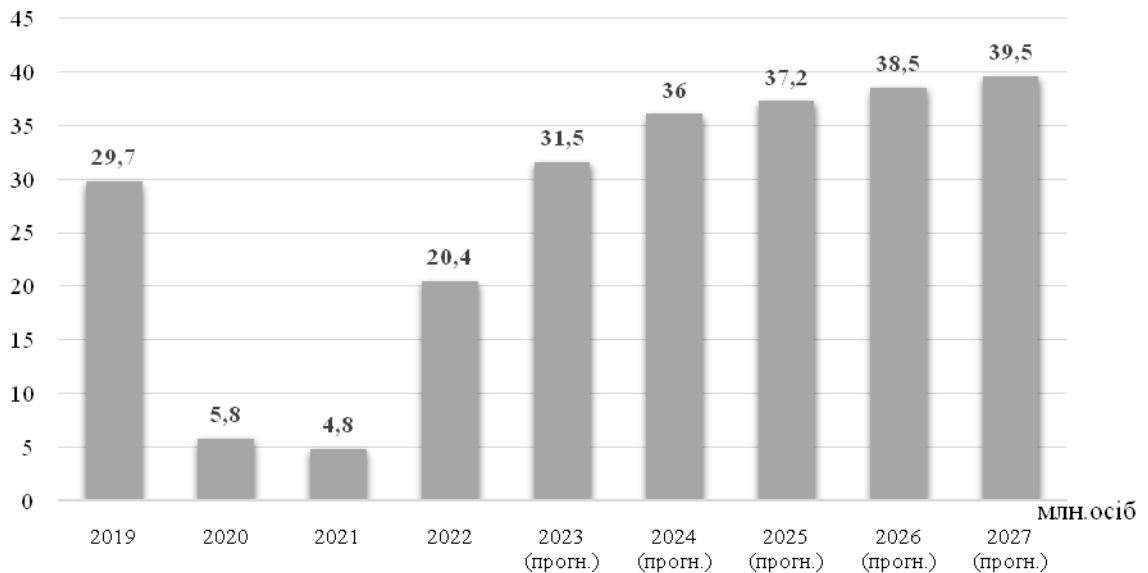

Рис. 2. Динаміка кількості туристів, що взяли участь у морських круїзах 2019-2022 рр. та прогнозована кількість туристів на 2023-2027 рр. (складено авторами на основі [9])

UNWTO визначає круїзний туризм, як один із найдинамічніших різновидів туризму у XXI ст. Він вирізняється високими темпами щорічного зростання – 9 % річних за останні 25 років проти 4% позитивної динаміки в індустрії туризму загалом. Тільки за останні допандемічні п'ять років динаміка збільшення прямих доходів від круїзного туризму в Європі становила більше 200%. За прогнозами The Marine Institute саме круїзне судноплавство названо першим серед морських секторів з найбільш високим потенціалом розвитку на найближче століття.

Внесок круїзної діяльності в місцеву економіку може бути одним з основних джерел доходу, тоді як на національному рівні він, очевидно, буде не таким суттєвим. Однак, існує ряд країн, яким саме круїзний туризм забезпечує постійні надходження до бюджету. Життєво важливим круїзний сектор є для багатьох невеликих острівних держав, де він слугує основним соціально-економічним чинником, оскільки забезпечує зайнятість населення, розвиток інфраструктури та стабільні економічні прибутки. У першу чергу мова йде про Домініканську Республіку, Кайманові Острови, Ямайка, Багамські Острови, Грецію (доходи від морських круїзів становлять від 30% до 80% від усіх загальних надходжень до бюджету).

Упродовж останніх 20 років щорічний приріст вартості круїзної індустрії у світі складає в середньому 7,4%. Станом на 2023 р., морські круїзні вояжі є одним з найбільш швидко зростаючих та перспективних секторів туристичної індустрії, а збільшення популярності даного виду подорожей серед туристів сприяє

Modern conditions of development of science, education and production in the world – 2023

підвищенню його соціально-економічного впливу. До прикладу, сукупний прибуток від круїзної індустрії у 2015 р. склав 39,6 млрд дол. США [1]; за 2019 р., індустрія круїзів принесла в світову економіку більш, ніж 72 млрд дол. США, прямих доходів – 27 млрд дол. США, працевлаштувала на постійній основі майже 1,2 млн осіб та обслужила близько 30 млн туристів [10].

Світова пандемія COVID-19 призвела до падіння прямих доходів від круїзного туризму у 2020 р. на 88% (круїзна індустрія заробила лише 3 млрд дол. США). У 2022 р. прямі доходи круїзної індустрії становили 18 млрд дол. США. За прогнозами Міжнародної асоціації круїзних компаній (CLIA) до кінця 2023 р. очікується, що круїзна індустрія досягне 25,1 млрд дол. США, а до 2024 р. світовий прибуток від круїзів складатиме 30 млрд дол. США. До 2026 р. зростання виручки на круїзному ринку стабілізується на рівні 3% [7].

Регіональний розподіл економічного впливу круїзної індустрії на світову економіку репрезентований на рис. 3. Як видно з рисунку, особливо швидкими темпами розвивався Європейський круїзний ринок, який за період з 2009 по 2019 рр. збільшився майже в 9 разів (щорічно в круїзи відправлялося на 12% пасажирів більше, ніж у попередньому періоді). За період з 2013-2019 рр. прямі доходи європейської круїзної індустрії збільшилися на 80%, при цьому найбільше зростання (більш, ніж у 2 рази) спостерігалось з надання послуг з транспортування туристів і торгівлі товарами довготривалого і короткострокового користування (темпи зростання склали 246,5%).

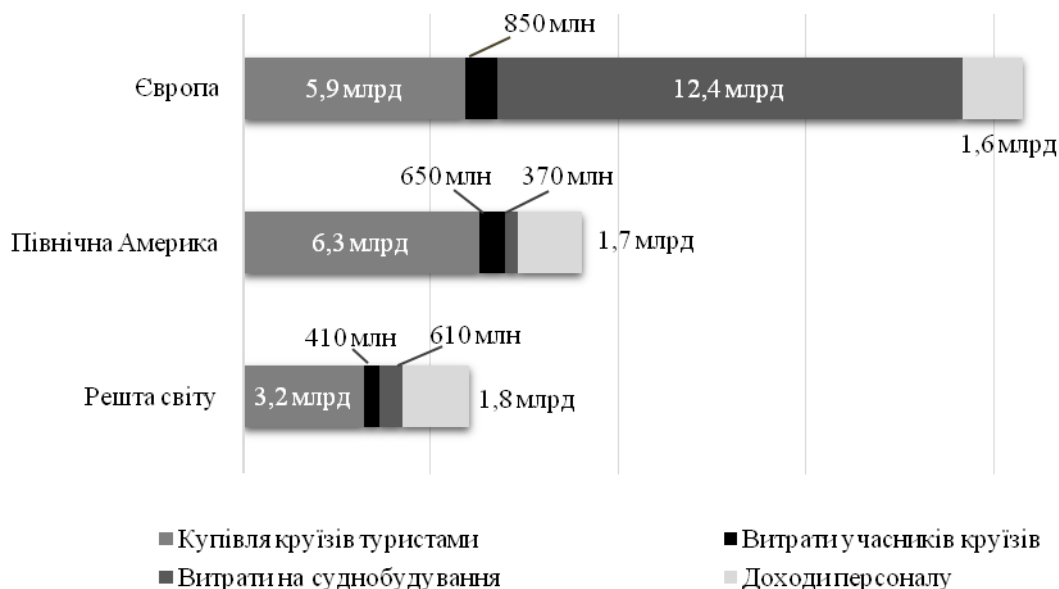

Рис. 3. Економічний вплив круїзної індустрії на світову економіку, 2021 р. [9]

Інформаційний скринінг наукової літератури показав, що круїзний туризм має величезний ефект для розвитку регіональної економіки [11]:

– залучення до обслуговування агентських компаній, туроператорів, автотранспортних підприємств, закладів громадського харчування, установ

культури під час транзитних зупинок круїзних суден в портах. При обслуговуванні базових стоянок судна (зі зміною пасажирів), крім перерахованих підприємств, задіяні також аеропорти та готельний сектор;

- інтенсифікація надходжень до бюджетів всіх рівнів, в першу чергу, місцевого бюджету;
- створення нових робочих місць у сферах, задіяних для обслуговування круїзного судноплавства (у т.ч. у сфері туризму, транспортних перевезень тощо);
- стимулювання розвитку суміжних галузей, включаючи суднобудування та судноремонт;
- маркетинг туристичних дестинацій регіону та країни в цілому (за даними CLIA шість з десяти туристів повертаються до дестинацій, які вони відвідали під час круїзу);
- розширення можливостей для міжнародного співробітництва;
- залучення інвестицій у розвиток транспортної та туристичної інфраструктури.

Головним джерелом надходжень у місцеві бюджети є прямі витрати туристів та круїзних компаній. Прямі витрати, спродуковані круїзним туризмом, можна розділити на три сегменти: витрати пасажирів круїзних суден; витрати екіпажу; витрати круїзних компаній. Попри витрати на придбання подорожі, туристи витрачають кошти і в портових містах, де зупиняється судно. Це витрати на екскурсійне обслуговування, сувенірну продукцію та інші роздрібні товари; аналогічні витрати здійснює й екіпаж суден (середній екіпаж круїзного лайнера – близько 1500 осіб). За даними CLIA один пасажир круїзного лайнера щоденно витрачає 214 дол. США [7]. У середньому кожен турист витрачає 750 дол. США в прибережних містах упродовж типового 7-денного круїзу [9]. Сумарно за 2019 р. туристи та персонал витратили 72 млрд дол. США за час подорожей. Крім того, круїзи передбачають безпосередні витрати круїзних компаній на організацію та здійснення подорожі. Це регулярні витрати на паливо, технічне обслуговування судна, їжу та напої, готельне та кухонне приладдя, комунальні послуги під час перебування в портах, тощо. Окремо варто виділити кошти, залучені для виплати заробітної плати персоналу, комісійним турагентам, витрат на рекламу та інші професійні та бізнес-послуги [4]. У 2019 р. круїзна індустрія спродувала майже 900 тис. робочих місць і зробила внесок у 38 млрд. дол. США у вигляд заробітної плати. У 2021 р. круїзний сектор Європи забезпечив постійним місцем роботи 315 тис. осіб. Кожні 24 туристи забезпечують роботою одного штатного працівника, чия діяльність пов'язана з індустрією круїзів [12]. У 2022 р. індустрія круїзного туризму створила більше 1 млн. робочих місць. При цьому, фокусуємо увагу на тому, що 70% екіпажу круїзного лайнера зайнята у готельному сервісі [7].

Вплив круїзного туризму не обмежується лише створенням робочих місць, адже можна стверджувати, що із розвитком туризму покращується і загальний рівень життя місцевого населення, оскільки розвивається супутня інфраструктура, збільшується середня заробітна плата, зберігаються та охороняються об'єкти історико-культурної спадщини для наступних поколінь.

Круїзні компанії надають перевагу різноманітним товарам та продуктам харчування місцевого виробництва, що також підтримує локальні підприємства. До прикладу, одним з найпопулярніших трендів у круїзній індустрії в 2023 р. є місцева кухня – 61,1% туристів обирають саме її упродовж своєї подорожі.

Попри те, що круїзні компанії на даний момент мають доволі значну потужність пропозиції, вони далі продовжують неухильно збільшувати продуктивність своїх суден. З 2005 р. до 2019 р. завантаженість суден постійно перевищувала 100% і очікується, що до кінця 2023 р. відбудеться не лише повернення до допандемічних показників, але й їх перевищення [13].

Зростання конкуренції на ринку, процеси глобалізації та прагнення окремих учасників ринку до монополізації призвели до створення круїзних холдингів, на частку яких у 2018 р. припадало 81,6% ринку. Сьогодні для світового круїзного ринку продовжує домінувати олігополія – дуже висока концентрація флоту в руках небагатьох круїзних компаній, які станом на 2023 р. контролюють майже 85% ринку круїзних послуг. Першість серед найбільших холдингів-лідерів тримають компанії США [7] (рис. 4).

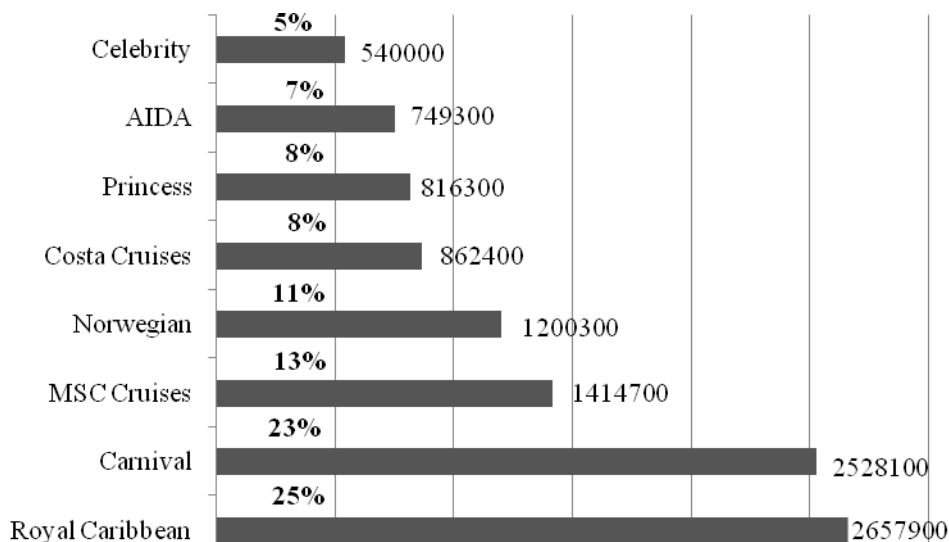

Рис. 4. Чисельність пасажирів, перевезених круїзними компаніями світу (станом на 2021 р.)

Станом на 2023 р. світовий круїзний флот включає 386 лайнерів, з них 221 – це круїзний флот Північної Америки, 124 європейські круїзні лайнери. На Азію, Тихоокеанський регіон та Австралію припадає 41 корабель. Динаміка світового круїзного флоту представлена на рисунку 5:

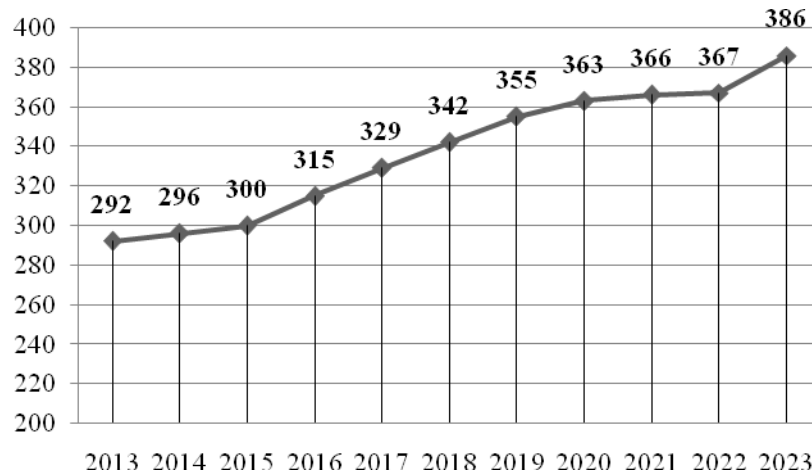

Рис. 5. Динаміка світового круїзного флоту [1]

Цікавими є дані, подані у звітах Міжнародної асоціації круїзних ліній та Круїзних асоціацій Флориди та Карибів, що відбивають сучасні тренди круїзної галузі [11]:

- 92% туристів, які відправляються в морський вояж, лояльно ставляться до круїзів та планують круїз, як наступну відпустку;

- 65% подорожуючих оцінюють круїзи як найкращий тип відпустки порівняно із наземними подорожами, курортами, що працюють за системою «all inclusive», турами, орендою будинків для відпочинку тощо;

- круїзи є найкращим вибором для відпочинку для сімей, особливо для тих, хто має дітей до 18 років;

- круїзи набувають популярності у молодших поколінь туристів - 65% представників покоління Y/Мілленіалів та 71% представників покоління X вважають, що круїз - це їх улюблений відпочинок. На вибір покоління Бебі-бумерів більше впливають спрямованість круїзного маршруту, кількість портів, у яких круїзний лайнер буде здійснювати зупинки, а також асортимент екскурсійних пропозицій. Традиціоналісти надають перевагу круїзним програмам сімейного відпочинку та відпочинку з дітьми. Покоління Y/Мілленіали більше турбуються про вартість, комфорт та наявність розважальних програм на борту [14].

Проте, незважаючи на складність організації подорожі, зазвичай високу вартість, незручність для певних груп туристів (для тих, хто страждає від «морської хвороби» чи синдрому «замкнутого простору»), морські круїзи є винятковим явищем в індустрії туризму, що зумовлює їх постійну затребуваність.

У процесі дослідження зроблено спробу систематизувати основні сучасні світові тенденції, що притаманні індустрії морських круїзів. Серед них:

- зниження середнього віку туристів;
- зростання популярності круїзів серед людей з обмеженою фізичною мобільністю та облаштування суден, згідно з їхніми потребами;
- зростання кількості соло-мандрівників та одиночних кают на судах;

- неодноразове здійснення сімейних подорожей, у яких беруть участь принаймні два покоління;
- високий відсоток здійснення повторних подорожей;
- зацікавленість у нестандартних та екзотичних круїзних маршрутах;
- зростання обізнаності туристів про морські круїзи, спрямованість маршрутів та специфіку обслуговування;
- ріст популярності місцевого автентичного продукту серед туристів;
- збільшення кількості нішевого продукту;
- збільшення кількості, з одного боку дуже коротких, а з іншого боку, довготермінових круїзів;
- орієнтованість на збереження та безпеку довкілля;
- запровадження новітніх технологій в суднобудуванні для безпечної експлуатації суден;
- зниження середньої вартості круїзів, збільшення їх доступності.

Попри позитивний вплив круїзного туризму як сектору туристичної індустрії, варто говорити і про зворотню сторну медалі – негативний екологічний вплив на навколишнє середовище. На зменшення негативного впливу та відновлення екосистем планети сьогодні витрачається більша частина коштів, яку приносить круїзна сфера. Міжнародними організаціями реалізується чимало проєктів, метою яких є мінімізація негативного впливу від круїзного судноплавства. Як правило, основною проблемою у вирішенні даного кола питань є відсутність координації дій між країнами, що робить можливим експлуатацію морського простору на регіональному рівні.

Систематизовуючи можливі деструктивні впливи, спричинені круїзною діяльністю, виділяємо [15]:

- механічне забруднення побутовими відходами. Так, кількість відходів з круїзних суден коливається від 2,6 до 3,5 кг/особу/добу, оскільки на борту суден відсутні ефективні способи контролю їх утилізації. Близько 24% усіх відходів, які утворюються під час морських перевезень, спричинені круїзними лайнерами;

- хімічне забруднення – побутові хімікати, зола, трюмні води тощо. Таке забруднення критичне для ділянок із сповільненим водообміном та акваторії навколо архіпелагів;

- забруднення атмосферного повітря. Суднові дизельні двигуни використовують важке паливо, що містить великі концентрації сірки та металів. Підраховано, що глобальні викиди в повітря суден становлять 15% і 9% NO₂ і SO₂ відповідно. Загальні викиди від міжнародного судноплавства в європейських морях у 2020 р. були оцінені в приблизно 5 млн т NO₂, 3,5 млн т SO₂ і 375 тис. т важких часток;

- органічне забруднення стічними водами. Органічні речовини, що потрапляють у морське середовище, через стічні води, можуть спричинити зміни в структурі екосистем і знизити рівень кисню, також стічні води можуть містити бактерії, віруси та патогенні організми;

- біоцидне забруднення. Генеруючим видом біоциду в морській справі є засоби (на основі міді) проти обростання судна. Підвищений рівень міді провокує зміни в бентосних угрупованнях, зменшення видового багатства та посилене домінування окремих видів. Зокрема, дослідження в межах Середземного моря показало концентрацію міді в незабрудненій морській воді 0,15–0,6 мг/л, а в незабруднених осадах 2,8–13,7 мг/кг. Тоді як середні значення концентрації міді в осадах на пристанях, маринах і зонах обслуговування кораблів коливаються від 181 мг/кг до 3468 мг/кг. На глобальному рівні використання цих речовин є незначним, однак на місцевому рівні це може бути серйозною проблемою через біонакопичення важких металів.

- шумове забруднення – тривалий вплив інтенсивного звуку призводить до зміни поведінки та якості життя у деяких видів риб та морських ссавців. Дослідження впливу морського навколишнього шуму від кораблів показує, що дельфіни уникають районів з частим рухом суден, через що, вони витрачають менше часу відпочинку і більше часу на спроби уникнути шуму;

- світлове забруднення заважає нормальному функціонуванню нічних видів тварин. Добре освітлені судна в нічну пору доби можуть дезорієнтувати мігруючих птахів, спричиняти локальні проблеми міграції зоопланктону, головоногих моллюсків, риб та інших морських видів.

Отже, сьогодні круїзний туризм є однією із трендових галузей туристичної індустрії в контексті зростаючого попиту серед подорожуючих. Перспективні вектори його подальшого розвитку охоплюють зростання попиту на екологічні круїзні вояжі, розширення географії маршрутів, залучення нових цільових аудиторій, зростання інтересу до активного відпочинку та пригодницького туризму на борту круїзних суден, а також розвиток технологій у галузі круїзної індустрії. Зазначені тенденції свідчать про те, що круїзний туризм має потенціал для подальшого росту і розвитку. Для успішного функціонування цієї галузі необхідно забезпечувати екологічну сталість, інноваційність та високу якість послуг для задоволення потреб сучасних туристів.

Список використаних джерел

1. Корнілова В.В., Корнілова Н. В. Сучасні тенденції розвитку круїзного ринку світу. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. №5. С. 20-25.
2. Зацепіна Н. О. Історія виникнення та сучасний стан круїзного туризму в світі. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2012. Вип. XXXIV. С. 232-234.
3. Бочан І. О. Світові тенденції і проблеми становлення круїзного бізнесу в Україні. *Туристичний та готельно-ресторанний бізнес в Україні: проблеми розвитку та регулювання* : матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. (21–22 бер. 2013 р.). Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2013. С. 8-14.
4. CLIA: Cruise Lines International Association. Economic Impact Studies: The Economic Contribution of the International Cruise Industry Globally in 2019. Report. URL: <https://cruising.org/-/media/research-updates/research/global-cruise-impact-analysis---2019-final.ashx>

5. Jeronimo Esteve-Perez, Antonio Garcia-Sanchez. Cruise market: Stakeholders and the role of ports and tourist hinterlands. *Maritime Economics & Logistics*. 2015. No 17, P. 371-388.
6. Бойко Н.О., Богославець О. Г. Круїзний туризм в умовах сучасних світових викликів. *Наукові перспективи*. 2020. №5 (5). Серія «Економіка». С. 293-303.
7. Cruise Industry: 100+ Statistics, Facts, and Trends [2023]. URL: <https://passport-photo.online/blog/cruise-industry-statistics/#gref>
8. CLIA: Cruise Lines International Association. CLIA One Resource Passenger Reports. 2022 Global Passenger Report. 2022 CLIA One reSource Passenger Flow. About This 2022 Passenger Flow Diagram. URL: <https://cruising.org/en-gb/news-and-research/research/2023/march/2022-global-passenger-report/2022-clia-one-resource-passenger-flow-diagram>
9. CLIA: Cruise Lines International Association. Economic Impact Studies: 2023 State of the Cruise Industry Report. URL: https://cruising.org/-/media/clia-media/research/2023/2023-clia-state-of-the-cruise-industry-report_low-res.ashx
10. CLIA: Cruise Lines International Association. Economic Impact Studies: The Economic Contribution of the International Cruise Industry Globally in 2019. The Cruise Industry An Important Contributor To The Global Economy. URL: <https://cruising.org/-/media/Research-Updates/Research/Global-Cruise-Impact-Analysis-2019---Infographics>
11. Гордійчук Є. Г. Якість обслуговування як чинник формування конкурентоспроможності у круїзному туризмі. *Вісник соціально-економічних досліджень* : зб. наук. праць. Одеса : Одеський національний економічний університет. 2021. № 2 (77). С. 143-162.
12. CLIA: Cruise Lines International Association. Economic Impact Studies: State Of The Cruise Industry Outlook 2022. URL: https://cruising.org/-/media/clia-media/research/2022/clia-state-of-the-cruise-industry-2022_updated.ashx
13. Soriani, S., Bertazzon, S., Cesare, F. D., Rech, G. Cruising in the Mediterranean: structural aspects and evolutionary trends. *Maritime Policy & Management*. 2009. No 36(3), P. 235-251. DOI:10.1080/03088830902861128
14. Гнатюк А., Ханас У. Цільова аудиторія морських круїзів: сучасний стан та тенденції. *Актуальні проблеми розвитку сфери гостинності: перспективи та виклики*: Матеріали міжнародної наукової конференції (4-5 травня). Ужгород. 2023. С. 41-45.
15. MacNeill, T., Wozniak, D. The economic, social, and environmental impacts of cruise tourism. *Tourism Management*. 2018. No 66. P. 387-404. DOI: 10.1016/j.tourman.2017.11.002

CHAPTER 2. INNOVATIVE AND MODERN FOUNDATIONS OF PEDAGOGY AND PSYCHOLOGY

2.1. Features of Adolescent Mental Health

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ПІДЛІТКІВ

Актуальність дослідження даної теми не викликає сумнівів, адже здорова особистість – це здорова нація, це здорова країна, здорова планета. Цією темою цікавляться фахівці різних наук, зокрема психологія, педагогіка, медицина, філософія тощо. Сьогодні важко собі уявити якусь галузь наукового знання без зосередження її уваги на психічному здоров'ї особистості. Особливо коли мова йде про особистість, яка формується – особистість підлітка.

Нині дослідницький диспут щодо теоретичних моментів психічного здоров'я зосереджена на поясненні змісту цього поняття, глибинному аналізу процесів формування психічного здоров'я, розумінні процесу його функціонування, взаємозалежностей з іншими характеристиками особистісного розвитку.

Даною тему розробляли як зарубіжні, так і вітчизняні науковці. Серед зарубіжних – це праці А. Адлера, А. Асаджіолі, С. Грофа, А. Елліса, Е. Еріксона, А. Маслоу, К. Роджерса, В. Франкла, З. Фрейда, Е. Фрома, К. Хорні, К. Г. Юнга та ін. Українським розробкам даної проблематики ми завдячуємо таким науковцям – Бастун Н.А., Болтівець С.І., Жукова М.А., Завгородня О.В., Зливков В.Л., Сірко І.О., Колотій Н.М., Копилов С.О., Мушкевич М.І., Носкова О.В., Толкунова І.В.

Водночас дослідження проблем психічного здоров'я особистості на сьогодні ще далекі до свого завершення. Так, складності є у встановленні границь психічного здоров'я, мірила його оцінки у різному віці тощо.

Фактори впливу на психічне здоров'я підлітків

Підтримка психічного здоров'я у підлітковому віці є надзвичайно важливою, так як саме цей вік характеризується строкатістю та невизначеністю – наявністю цілого спектру стресових чинників, які складають небезпеку особистості підлітка, яка ще формується.

Численні дослідження в області стресу спочатку були сконцентровані на описі його чинників, особливостей реакцій на стрес, стратегій його подолання. Психологія здоров'я особливу увагу приділяє визначенню «ціни», яку платить людина в ситуаціях підвищених вимог, психічних навантажень і перевантажень.

Поза сумнівом, підліткове середовище відноситься до таких, в яких ці перевантаження і вимоги виступають у всьому різноманітті. З іншого боку, саме в цей період формується майбутній професіонал, стан психічного здоров'я якого безпосередньо впливає на успішність діяльності і стиль життя в цілому і таким чином набуває високого суспільного значення. В період гострих соціально-економічних змін з всією силою виявляється ще один додатковий чинник ризику по відношенню до збереження психічного здоров'я - соціальна і професійна невизначеність майбутнього фахівця в суспільстві і необхідність пошуку робочого місця, який відповідає рівню освіти і підготовки [5].

Чинниками психічного здоров'я є також установки та очікування, які пов'язані з майбутнім. Вони можуть бути позитивними (оптимістичні) і негативними (песимістичні). Перші допомагають успішно здолати стрес, оскільки емоції, що випробовуються у важких ситуаціях, діють як механізми підкріплення діяльності. У разі негативних установок емоції починають надавати деструктивну, ослаблюючу дію. Очікування по відношенню до ситуації можуть мінятися залежно від конкретних умов, проте можна виділити деякі генералізовані очікування, незалежні від змісту ситуації, що відображають песимістичні або оптимістичні установки індивіда [7].

Отримання задоволення від роботи – не менш важливий чинник психічного здоров'я підлітків. Відчуття успішності асоціюється з переживанням високого суб'єктивного значення особистісних прагнень, а також з високою вірогідністю досягнення поставленої мети. Свідомий вибір цілей і позитивна оцінка можливостей їх досягнення мають вирішальне значення в процесах саморегуляції. При цьому зростає переконання в тому, що вибрані цілі можуть бути досягнуті навіть в умовах зовнішніх перешкод, тобто йдеться про механізми впливу на ефекти своєї діяльності. Свідомість можливості визначення цілей і способів їх досягнення сприяє формуванню стресостійкості і пошуку конструктивних стратегій подолання стресу. Відома аксіома Томаса, автора ситуативних концепцій, свідчить: «Якщо людина визначає ситуацію як реальну для себе, то усвідомлює також і реальність способів її рішення і витікаючих з цього наслідків» [14]. Переконання в низькій власній ефективності може приводити до порушень когнітивних процесів в ситуації навантаження, наприклад блокаді пам'яті і мислення в ситуаціях іспитів.

Подібну точку зору на значення суб'єктивної оцінки ефектів діяльності розділяє Селігман в теорії вивченої безпорадності. Очікування не контролюючих значущих подій приводять до розвитку негативних емоцій, причому ці очікування часто зводяться до раннього негативного досвіду (наприклад, невдало складений іспит), який стає стійким переконанням. Перцепція власної поведінки є центральним аспектом теорії ефективності власних дій Бандури [14]. Оцінка ефективності власних дій, на думку автора, пов'язана з відповіддю на наступні питання:

- 1) Які види активності можуть бути зроблені в даній ситуації?
- 2) Скільки зусиль необхідно докласти для вирішення поставленого завдання.
- 3) Як довго потрібно робити зусилля для вирішення завдання, якщо з'являються перешкоди і труднощі?
- 4) Які думки можуть з'являтися під час рішення задачі?
- 5) Якими емоційними реакціями супроводжується антиципація ситуації?

Саме перцепція ефективності власних дій робить вплив на протікання розумових, мотиваційних і емоційних процесів, т.д. стає важливим регулюючим механізмом подолання стресу. Оцінка ефективності власних дій в різних ситуаціях показала існування сильної залежності від змісту ситуацій і незначний вплив стабільних особових рис. Активність особистості варіюється від ситуації до ситуації і у меншій мірі визначається її стабільними властивостями [5].

Зіставляючи концепцію ефективності власних дій з теорією очікувань, слід підкреслити, що уявлення про ефективність власних дій не завжди співпадають з

очікуваннями по відношенню до наслідків своєї поведінки, особливо в ситуаціях, незалежних або тільки частково залежних від самого суб'єкта. Відмінність між поняттями ефективності і очікувань полягає в наступному: перше описує переконання суб'єкта в тому, що він справиться з ситуацією, друге - його уявлення про те, що він вважає винагороду за дозвіл ситуації. У зв'язку з цим слід пригадати ще про один чинник, який, поза сумнівом, відіграє істотну роль в процесах ефективного подолання важких ситуацій. Ним є так звана криза гратифікації.

Криза гратифікації розглядається в психології здоров'я як явище, яке може приводити до різкого зростання незадоволеності результатами своєї діяльності, безсилля, розчарування, фрустрації, зниження мотивації досягнень [12]. Причину її виникнення слід шукати в невідповідності між вкладеним зусиллям і одержаною винагородою. Модель кризи гратифікації зводиться до антагонізму між високим рівнем енергетичних витрат і низькою винагородою. Дане протиріччя породжує зниження психічного здоров'я підлітка і характеризується появою симптомів психосоматики. Вирішення даної суперечності може бути за рахунок підвищення соціального статусу, похвали, допомоги навколишніх.

На підставі ретельних досліджень нам вдалося виділити ряд передумов і чинників, які можна віднести до чинників ризику.

Медичні передумови:

- важкі і/або хронічні захворювання, перенесені в дитячому віці;
- струс головного мозку (особливо неодноразовий).

Об'єктивні чинники:

- Економічне/соціальне неблагополуччя. У дітей із соціально неблагополучними, неповними сім'ями, соціально ізольованими, які не мають братів і сестер, які живуть в несприятливих житлових умовах, батьки яких безробітні чи мають «погану» роботу.

- Суспільна необлаштованість. Райони з високим рівнем злочинності (де розташовані вокзали, гуртожитки і т. п., в яких часто міняються мешканці) сприяють роз'єднаності людей, створюють кримінальну обстановку і умови для розповсюдження алкоголізму і наркоманії.

- Переводи і часті переїзди. Переводи підлітків з школи в школу супроводжуються зростанням вживання алкоголю. Часті зміни місце проживання також роблять негативний вплив.

- Доступність алкоголю і наркотиків може призводити до зловживання ними. Вища показники вживання наркотичних речовин можна помітити саме у тих навчальних закладах, де вони доступніші.

Суб'єктивні чинники:

- Сімейна нахильність. Діти, в сім'ях яких батьки були алкогольно чи наркозалежними з більшою ймовірністю можуть стати на цей небезпечний шлях.

- Невміле виховання. Сюди слід віднести надмірну зайнятість батьків, недостатню опіку, гіперопіку, непослідовність у вихованні (батіг і пряник за однакові дії), неконтрольований потік грошей дитині, деспотизм батьків тощо. Відносини в сім'ї, засновані на любові, ухваленні і розумінні один одного, на

демократичному контролю формують бар'єри, що запобігають потяг підлітка до алкоголю і наркотиків.

- Антисоціальні дії та гіперактивність, що приписують скоріше за все хлопчикам. Мається на увазі імовірність появи негативних адикцій в юності, якщо дитина адресувала та була гіперактивною [1].

- Прикладання до алкоголю чи зловживання наркотиками, а ще – залучення дітей до цих міроприємств підвищують ризик дітей стати наркоманами чи алкоголіками.

- Неуспішність. Невдачі в навчанні (починаючи з 5-6 класу) посилюють небезпеку початку вживання алкоголю, наркотиків, інгалянтів.

- Відсутність бажання продовжувати вчитися. Тинейджери, що ненавидять школу більш схильні до спроби почати вживати алкоголь чи наркотичні речовини.

- Однолітки, які п'ють і вживають наркотики. Спілкування з ними є найбільш небезпечним фактором появи алко чи наркозалежності.

- Схвалення спиртного і наркотиків. Підлітки розглядають ці небезпечні заняття як приємне дозвілля, в якому немає нічого поганого. А, відтак підвищується вірогідність, що вони випиватимуть і вживатимуть наркотики.

Дослідження показали, що поєднання чинників ризику має геометрично прогресуючий ефект. Наприклад, за наявності двох чинників ризику небезпека виникнення неблагополучної поведінки зростає приблизно в 4 рази. Коли в наявності є чотири чинники, ризик зловживання наркотиками зростає в 10 разів.

Дослідження уявлень про критерії психічного здоров'я підлітків

У нашого дослідження ми робили акцент на вивченні суб'єктивних уявлень підлітків щодо особливостей та критеріїв психічного здоров'я. Розуміння пов'язаних з цим процесом тенденцій дозволить ефективно запобігти появі небажаних проявів у формуванні підростаючої особистості.

Психодіагностичне дослідження проводилося на базі трьох середніх шкіл м. Самбора. У ньому прийняли участь 20 п'ятикласників (10 хлопчиків, 10 дівчаток), 28 шеститикласників (11 хлопчиків, 17 дівчаток) і 27 учнів, які вчать в 7 класі (11 хлопчиків, 16 дівчаток). Форма участі у дослідженні – змішана, тобто дослідження проводилося як у груповій, так і в індивідуальній формі. Майданчик дослідження – класна кімната. Час проведення – факультативні уроки.

Аналіз отриманих від школярів відповідей на запитання анкети дозволив виділити вісім основних критеріїв психічного здоров'я, яким вони віддають перевагу:

- ❖ сприятливі емоційні риси вдачі;
- ❖ сприятливі емоційні стани;
- ❖ здібність до вольових зусиль;
- ❖ здібність до встановлення душевного контакту з тими, що оточують;
- ❖ інтелектуальні риси вдачі;
- ❖ здібність до регуляції своєї поведінки;
- ❖ ухвалення себе;
- ❖ адекватність сприйняття.

Значення цих критеріїв неоднакове і змінюється з віком. Наприклад, школярі 5-х класів (і хлопці, і дівчата) особливу роль в забезпеченні психічного здоров'я відводять благополуччю в емоційній сфері. З іншого боку, учні 7-го в 6 разів частіше в порівнянні з 5-м називають здатність регулювати свою поведінку як критерій психічного здоров'я.

Далі дослідження продовжувалося в іншій формі. Учні давали список з 95 особистісних властивостей і просили вибрати з нього ті, які, на їх думку, відповідають психічно здоровій людині. У 5-му класі було названо 38 таких властивостей, в 6-му їх виявилось вже 68, а в 7-му – 80 (див. рис 1.1.). Якщо аналізувати дані показники у відсотках, то найбільше критеріїв здоров'я вибрали учні сьомого класу – 84,2% від запропонованого каталогу. На другому місці – учні шостого класу – вони обрали 71,6% характеристик. Найменше – 40% ознак здоров'я вибрали п'ятикласники.

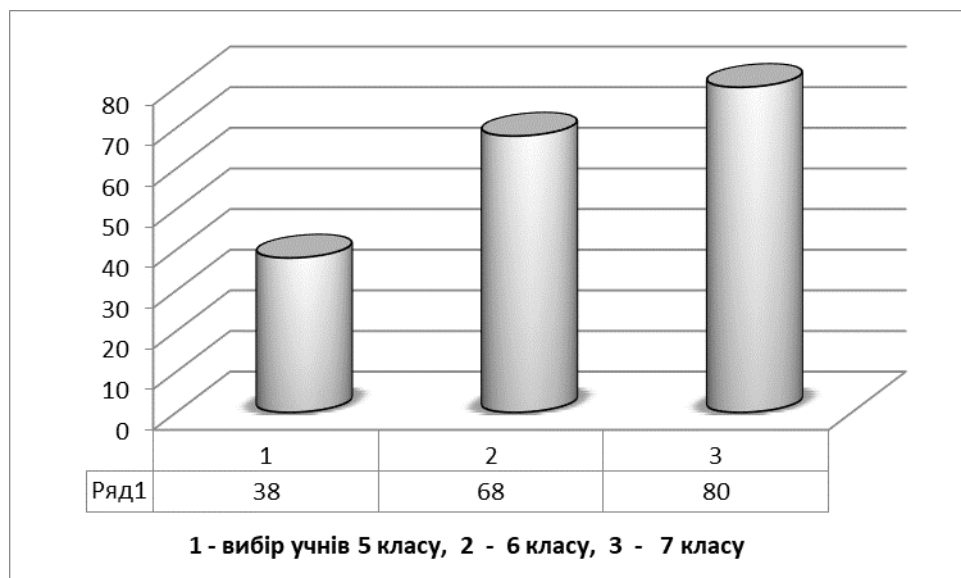

Рисунок 1.1. Показники кількості критеріїв психічного здоров'я

Хоча учні 7-го класу, що вибрали найбільш широкий спектр рис вдачі, разом з тим по низці властивостей не надали жодної переваги. Тим самим вони як би виокремили набір ознак психічного нездоров'я, на свій погляд – див. табл. 1. До нього увійшли: агресивність, часте звертання за допомогою, сором'язливість, брак наполегливості в подоланні труднощів, шаблонність, відсутність мети, неможливість володіти своїми діями, невміння підпорядковувати свої дії правилам, боязкість, легкодухість.

У наступному етапі дослідженні взяли участь учні двох 7-х класів середньої школи м. Самбора (15 хлопчиків і 28 дівчаток). Учні пропонувалося (без обмеження) назвати ті ознаки, які, на їх погляд, характеризують психічне здоров'я людини. Всього було названо 179 ознак. Характерно, що дівчата значно більше віддавали перевагу ознакам, які відображають стан емоційної сфери. Так, ознаку «емоційна рівноваженість» назвали всі дівчата (28 осіб), які прийняли участь у дослідженні,

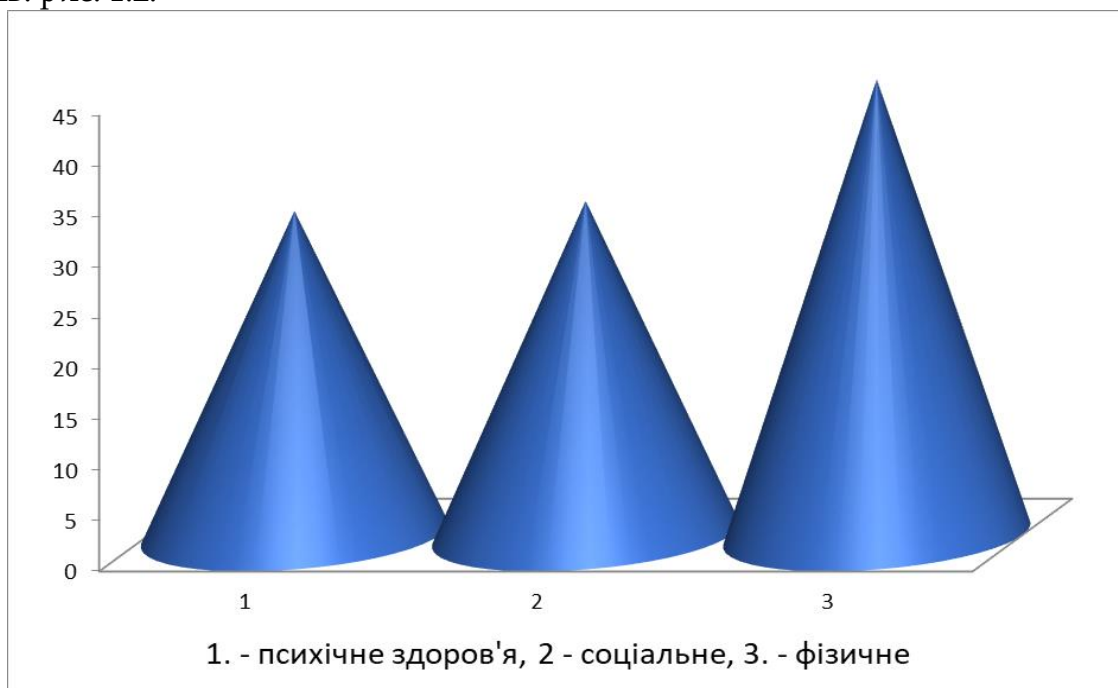
а серед хлопців його відзначили 11 осіб, що становить 73,3% від усієї вибірки. Такі ознаки, як вихованість, тактовність, наявність моральних принципів, називали тільки дівчатка.

Таблиця 1.

Ознаки психічного нездоров'я

№	Ознаки психічного нездоров'я
1	Агресивність
2	часте звертання за допомогою
3	Сором'язливість
4	Брак наполегливості в подоланні труднощів
5	Шаблонність
6	Відсутність мети
7	Неможливість володіти своїми діями
8	Невміння підпорядковувати свої дії правилам
9	Боязкість
10	Легкодухість.

У цьому ж дослідженні взяли участь 9 вчителів. Їм теж було запропоновано у вільній формі виразити своє уявлення про критерії психічного здоров'я. Як і слід було очікувати, одержані відповіді характерним чином відрізнялися від того, що показала «шкільна» вибірка. Всього вчителі назвали 45 критеріїв, а в змістовному плані вони розподілилися так, що приблизно однаковими виявилися показники психічного і соціального здоров'я і дещо вищими – фізичного здоров'я відповідно – див. рис. 1.2.

Рисунок 1.2. Показники здоров'я педагогів

У наступному етапі досліджуваними були учні, які навчаються в 6-х (55 чоловік, з них 30 хлопців і 25 дівчат) і 7-х класах (52 людини, з них 15 хлопців і 37 дівчат) двох загальноосвітніх шкіл м. Самбора. Методика дослідження була змінена. Школярів просили написати шість ознак (критеріїв) здоров'я, які, на їх думку, є найважливішими. Коли це завдання було виконано, їх просили прорангувати вже названі ознаки здоров'я: привласнити № 1 найважливішому з шести № 2 - найважливішому з п'яти, які залишилися і т.д. Були отримані наступні результати.

Всього шестикласники назвали 330 ознак здоров'я. На перше місце вони поставили фізичне здоров'я (67,9%), потім - психічне здоров'я (18,5%), на третьому місці - соціальне здоров'я (13,6%) (див. рис. 1.3.).

Рисунок 1.3. Показники ознак здоров'я шестикласників

Таким чином, підлітки вагомого значення надають саме фізичним характеристикам особистості.

Порівняння уявлень про здоров'я у хлопчиків і дівчаток показало, що дівчата надають фізичному здоров'ю значно менше переваг, приділяючи більше уваги критеріям психічного і соціального здоров'я. Процедура рангування в цілому тільки підтвердила виявлену тенденцію. Змістовний аналіз показав, що в плані психічного здоров'я хлопці віддають перевагу інтелектуальним критеріям, а дівчата - емоційним. У соціальному здоров'ї хлопчики на перший план виводять здоровий спосіб життя, а дівчата - зовнішній вигляд.

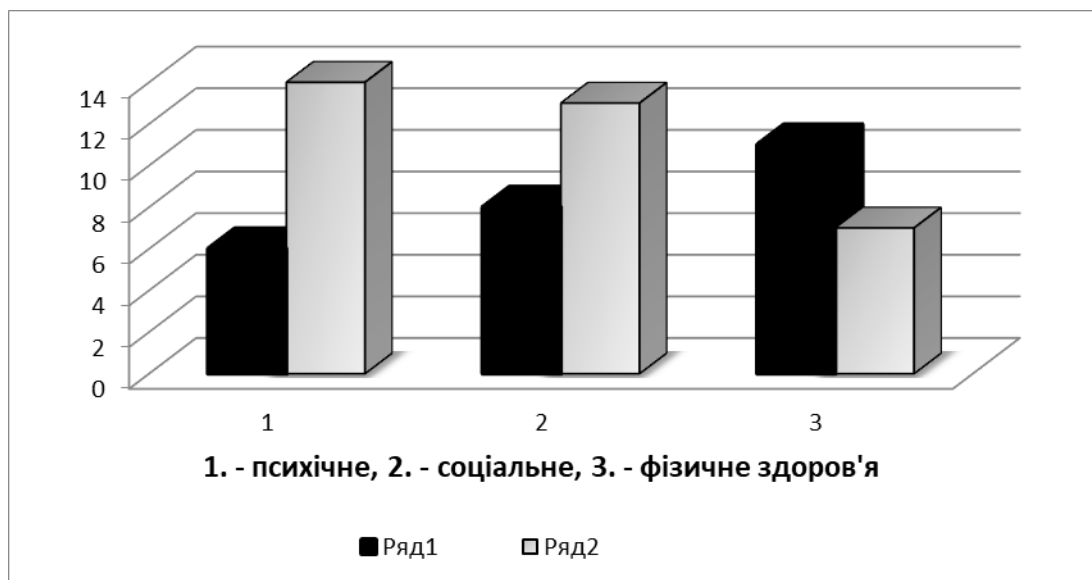
Учні 7-го класу назвали 312 ознак здоров'я. Їх внутрішній розподіл принципово не змінився в порівнянні з тим, що було виявлене у шестикласників. На першому місці знову виявилися критерії фізичного (65,7%), на другому - психічного (18,6%) і на третьому - соціального (15,7%).

Таблиця 2.

Показники ознак здоров'я семикласників

№	Критерії здоров'я	К-сть учнів у %
1	Фізичне здоров'я	65,7
2	Психічне здоров'я	18,6
3	Соціальне здоров'я	15,7

Як і у попередньому випадку, дівчата значно частіше в порівнянні з хлопцями називали критерії психічного і соціального здоров'я. Причому ця тенденція виражена у них ще помітніше, ніж у дівчат 6-го класу. У виборі критеріїв психічного здоров'я у дівчаток як і раніше домінує емоційна сфера, а у хлопців – інтелектуальна – див рис. 1.4.

Примітка: Ряд 1. – показники хлопців, Ряд 2. – показники дівчат

Рисунок 1.4. Показники здоров'я хлопців та дівчат

Отже, дослідження показало, що уявлення школярів про критерії здоров'я носить незбалансований, негармонійний характер. Спостерігається акцент у бік фізичного здоров'я, тобто має місце «соматизація» поняття здоров'я. Разом з тим на цьому загальному фоні дівчата виявляють більше розуміння ролі психічних і соціальних ознак в оцінці здоров'я людини.

Саморегуляція та роль сім'ї у становленні психічного здоров'я підлітків

Стресостійкість, захист свого психічного здоров'я від впливу чинників стресу пов'язана з певними навичками саморегуляції. Людина повинна оволодіти низкою прийомів регуляції та застосовувати їх для збереження власного психічного здоров'я. Більше того, використовувані техніки мають бути індивідуальними і не можуть бути генералізовані на усіх людей. Зазвичай люди, які мають бажання займатися самореалізацією вказують на такі мотиви: найбільше

- це певні емоційні розлади (депресія, тривога, страх, дратівливість тощо), проблеми у налагодженні взаємин з оточуючими та самооцінка, соматичні хворобливі симптоми та прагнення самопізнання і саморегуляції (див. рис. 1.5.) [10]. Варто зазначити, що найрідше саме самореалізація і самопізнання виступає рушійною силою до занять щодо самовдосконалення, регуляції та збереження власного психічного здоров'я.

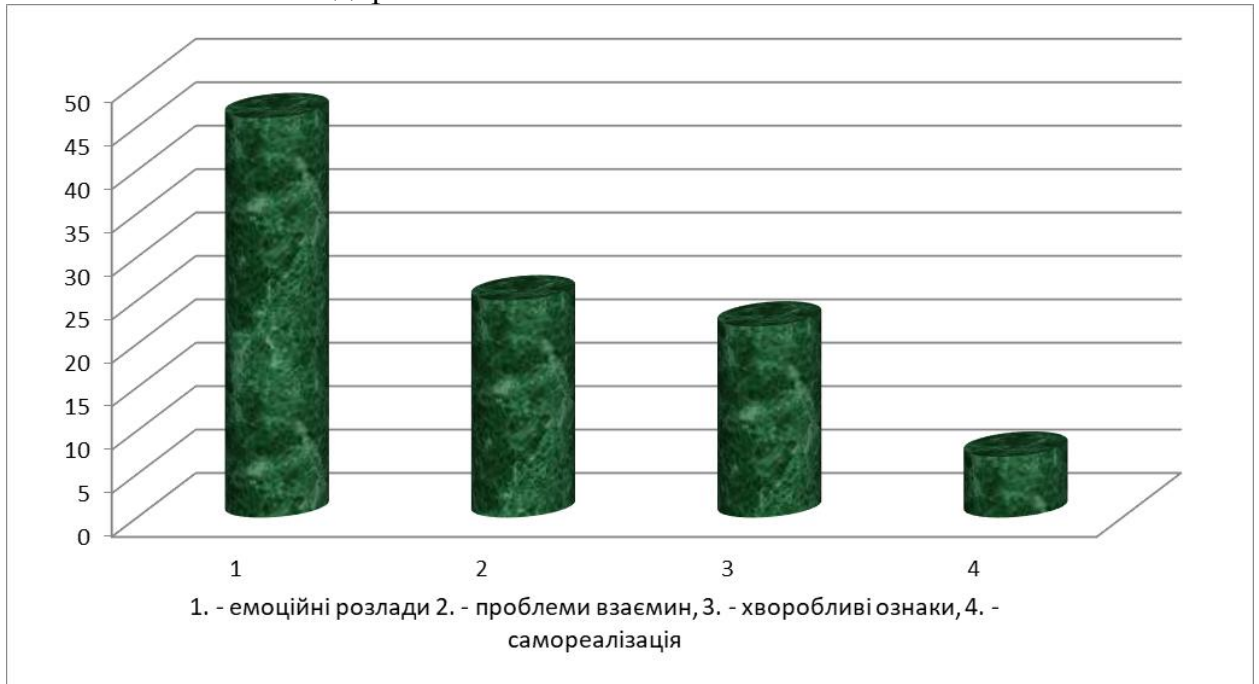

Рисунок 1.5. Показники чинників, які спонукають людей до саморегуляції

Людина може здійснювати вплив на різні системи власного організму, здійснювати так звані самодії. Вона може регулювати чи врівноважувати власні системи. Тобто, за допомогою процесів управління і регулювання забезпечується динамічне управління системи, реалізуються необхідні програми, досягається поставлена перед системою мета [5].

Всі системи, яким властиві процеси управління, є у той же час системи самокеруючі, саморегулюючі. Головна ознака самокеруючих систем полягає в тому, що вони перш за все виступають як системи функціональні. Процес самоврядування в них направлений на збереження власної цілісності і якісної визначеності, самозабезпечення системою внутрішніх і - до певної міри - зовнішніх умов її збереження і розвитку. Якщо дотримуватися єдиних принципів, що склалися в теорії управління, в розумінні змісту і співвідношення процесів управління і регулювання в застосуванні до систем різної природи і рівня складності, то процеси психічного самоврядування у людини слід розглядати ширше, ніж процеси саморегуляції.

Поки що не знайдено загальноприйнятого рішення в спеціальній літературі по філософії, загальній теорії систем. Як нерідко траплялося в історії науки, знадобиться час, щоб подолати помилкові погляди і дійти до зрозумілого,

доказового викладу шукаючої відповіді на поставлене питання.

Звичайно, психічне забезпечення діяльності і поведінки не можна представити інакше, як через актуалізацію психічних явищ, що традиційно виділяються. Але з цього всього зовсім не витікає, що кожне з них не може стати саме по собі об'єктом спеціальної регулятивної дії поза контекстом певної дії. Так, тренуючи певні психічні процеси чи опанувавши навички регулювання власним станом, індивід самоудосконалюється та покращує власне психічне здоров'я.

В цілому, застосовуючи різноманітні техніки саморегуляції ми можемо налагоджувати, створювати умови для налаштування позитивного емоційного стану. Також виявлений зв'язок між показником саморегуляції та показниками особистісних властивостей, що пов'язані з темпераментом – екстра/інтроверсія, емоційна стабільність – зростає прагнення до взаємодії зі соціальним оточенням (зменшення інтровертованості), знижується рівень тривожності, посилюється витримка тощо.

Отож, можемо зробити висновки, що психічне здоров'я є системою якісних характеристик індивідуального розвитку особистості на різних вікових етапах її життєдіяльності, котра розкривається через особливості індивідуальних та психологічних якостей індивіда, взаємин з соціумом, процесів саморегуляції й саморозвитку, реалізації актуальних потреб.

Наявність гармонійно об'єднаних якостей, що визначають особистість є запорукою врівноваженості людини і забезпечують можливість протидіяти викликам та впливам, що можуть порушити її єдність та неподільність.

Виявлення складу і розкриття змісту критеріїв психічного здоров'я - одне з тих ключових питань, від ступеня розробленості якого багато в чому залежатиме міра практичної потреби психології здоров'я як наукового напрямку.

Важливість вивчення даного феномену саме у підлітків пояснюється наявністю розмаїттям строкатих негативних факторів, що впливають на формування і становлення підростаючої особистості. На шляху до особистісного самовизначення трапляються безліч стресогенних чинників, з яким не завжди підліток може справитися самостійно. І от про психічне здоров'я підліток або не думає, або задумується в останню чергу, вважаючи себе ще занадто «молодим», енергійним, активним, сповненим сил та енергії.

Вагомим для підлітка є його соціальний статус, популярність, визнання у групі однолітків. Подекуди отримання і втримання високого статусу здійснюється шляхом демонстрації певних негативних якостей і вчинків, як от куріння, алкоголь, наркотики. Все це не додає здоров'я особистості, яка формується.

У даному дослідженні акцент робився на вивченні суб'єктивних уявлень підлітків щодо особливостей та критеріїв психічного здоров'я. Розуміння пов'язаних з цим процесом тенденцій дозволить ефективно запобігти появі небажаних проявів у формуванні підростаючої особистості.

Список використаних джерел

1. Бондаренко О.Ф. Психологічна допомога особистості. Харків: Фоліо, 1996. 237 с.

2. Варбан Є.О. Життєва криза: поняття, концепції та прояви *Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України Проблеми сучасної психології*. 2010. Випуск 8. С. 120-133.
3. Карпиловська С. Я. Термінальний період в житті людини. Життєві кризи особистості : наук. метод. посіб.: у 2 ч. / Ін-т змісту і методів навчання; В. М. Доній, Г. М. Несен, Л. В. Сохань [та ін.] К., 1998. Ч. 1: Психологія життєвих криз особистості. С. 239-249.
4. Краєва О.А. *Проблема кризи ідентичності в період нормативної кризи підліткового віку. Педагогічний процес: теорія та практика* (1(52)). 2016. С. 46-50.
5. Психологія життєвої кризи / Відп. ред.. Т.М.Титаренко К.: Агропромвидав України, 1998. 348с.
6. Психологія особистості: Хрестоматія: Навч. посіб. / О. [Мельничук](#), Р. [Пасічняк](#), Л. [Вольнова](#) та ін. Київ: НПУ ім. М. Драгоманова, 2009. 532 с.
7. Рибалка В.В. Теорії особистості у вітчизняній психології: навчальний посібник. Київ: ППО АПН України, 2006. 550 с.
8. Рєпнова Т.П. Феномен емоційної зрілості і кризи розвитку. *Практична психологія та соціальна робота*. 2004. № 5. С. 77-79.
9. Савчин М. Здоров'я людини: духовний, особистісний і тілесний виміри: монографія. Дрогобич: ПП «ПОСВІТ», 2019. 232с.
10. Соціально-психологічна профілактика стресів та стресових розладів учнів та студентів : навч. посіб. / [за ред. В.Г. Панка, І.І. Цушка]. К.: Ніка-Центр, 2007. 164 с.
11. Титаренко Т.М. Психологічне здоров'я особистості: засоби самопомогі в умовах тривалої травматизації: монографія. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2018. 160с.
12. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Книжковий Клуб. 2016. URL: <https://nashformat.ua/products/lyudyna-v-poshukah-spravzhnogo-sensu-703137>
13. Черезова І.О. Психологія життєвих криз особистості: навчальний посібник. Бердянськ, БДПУ, 2016. 193 с.
14. Robert Waltereit, Anne Uhlmann, Stefan Ehrlich, Veit Roessner What happened to the concept of adolescence crisis? *Eur Child Adolesc Psychiatry*. 2020; 29(12): 1617-1619.

2.2. Pedagogical Conditions for the Formation of a Culture of Parenthood in the Conditions of a Preschool Education Institution

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ БАТЬКІВСТВА В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Формування педагогічної культури батьків – процес складний і тривалий. З одного боку, суспільство зацікавлене в тому, щоб дитина у сім'ї прийняла і засвоїла певну систему соціальних і моральних цінностей, ідеали, норми і правила поведінки, стала повноправним членом правової держави. З іншого боку, на формування

особистості дитини, окрім батьків, впливають різноманітні стихійні, спонтанні процеси, що відбуваються в соціумі. Сукупний результат таких цілеспрямованих впливів не завжди передбачуваний і відповідає інтересам суспільства.

Педагогічна культура батьків, у свою чергу, виступає визначальним чинником розвитку особистості дитини. Сучасні педагогічні умови діяльності закладів дошкільної освіти висувають взаємодію з сім'єю на чільне місце, тому взаємодія вихователів і батьків стає важливою проблемою дошкільного виховання та освіти. Важливо виявити, які педагогічні умови сприяють формуванню педагогічної культури батьків, підвищують її рівень та сприяють педагогічній просвіті.

Дошкільне дитинство – це період первинного становлення особистості, під час якого закладається фундамент, який слугуватиме основою для майбутніх виховних впливів і самоактуалізації дитини. Малюк осягає, що світ, в якому він живе, наповнений рідними і чужими людьми; поступово приходить до висновку, що з ними треба рахуватися, мирно співіснувати, спілкуватися, вміти домовлятися, взаємодіяти, надавати та отримувати допомогу тощо. Батьки та дошкільні установи здійснюють процес соціалізації (тобто введення в суспільство) дитини, передають досвід різних моделей соціальної поведінки, допомагають сконструювати персональну систему цінностей.

Інтерес до проблеми формування педагогічної культури виник давно. Про це свідчать праці таких учених як Я. Коменський, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, А. Макаренко, К. Ушинський, С. Шацький, Д. Локк, в яких вони вказували на взаємозалежність між педагогічною культурою батьків, сімейним вихованням та розвитком особистості. Педагогічну культуру як частину загальнолюдської висвітлювали в наукових працях М. Богуславський, О. Бондаревська, Є. Шиянова та ін.

На сучасному етапі теоретичне осмислення педагогічної культури як складової педагогічного процесу, вивчення форм, методів її практичної реалізації як педагогічної мети поступово дедалі більше привертають увагу науковців. Помітний доробок у галузі аналізу соціально-педагогічних аспектів цієї проблеми належить таким дослідникам, як Т. Алексеєнко, О. Зверева, А. Кононко, В. Кость та ін. Питання сімейного виховання розглядаються педагогами, психологами, філософами, таким як А.К. Васильєва, Л.В. Загік, С.В. Ковальов, Т.А. Кулікова, А.С. Макаренко, Т.А. Маркова, В.О. Сухомлинський і ін. Особливий інтерес вони становлять у зв'язку з дослідженням сутності та особливостей виховання та розвитку дитини в умовах сьогодення.

Сутність та структура поняття «педагогічна культура батьків»

У працях зарубіжних та вітчизняних науковців різних галузей йдеться про складність та багатогранність структури культури, неоднозначність у визначенні поняття «культура». Культура – не єдиний моноліт, а результат найрізноманітніших досягнень людства: матеріально-технічних, тих, що забезпечують реальність існування; духовних, що дають змогу людям стати суб'єктами власного життя; гігієнічних, таких, що роблять людину паном своєї природи; соціальних, таких, що оформляють суспільні відносини; просторово-середовищних, тих, що фіксуються у

формах облаштування життя; індивідуально-психологічних, що наділяють людину здатністю нести у собі автономний світ.

Сьогодні питання оптимізації виховання дітей набуває особливої ваги та актуальності, а формування педагогічної культури батьків у цьому контексті виступає як одне із основних. Це зумовлено різними чинниками. По перше, сучасна дитина потребує педагогічно грамотних, дієвих, свідомих батьків, що здатні до ефективного сімейного виховання, до взаємодії школи та сім'ї для узгодження питання виховання, розвитку та формування особистості дитини. По друге, для повноцінного розвитку сучасної дитини потрібне створення позитивної сімейної атмосфери, подолання негативних явищ сучасного українського суспільства, що відображається у деструктивності сімейних відносин.

Реальності сьогодення вимагають від зростаючої особистості нових рис, що зумовлює потребу нового усвідомленого підходу батьків до змісту виховання та формування педагогічної грамотності батьків. За таких умов реалізація батьками виховної функції інтуїтивно або з використанням традиційного досвіду стає неможливою.

Сучасне сімейне виховання передбачає оволодіння батьками базовими педагогічними знаннями, уміннями та навичками. Батьки повинні розуміти, що таке сучасна реальність, якими рисами володіє сучасна молода особистість, з якими ризиками зустрічається дитина у повсякденному житті. На основі цього розуміння можна будувати певну стратегію у відносинах з дитиною, виховувати в дітях певні якості та трансповати традиційні цінності.

На жаль, у значної частини батьків немає цілісного сформованого уявлення про зміст виховання, про шляхи реалізації виховних впливів, соціальну відповідальність особистості, саморозвиток та самореалізацію. І лише усвідомлення батьками своєї педагогічної некомпетентності та безграмотності, готовність до змін та перетворень можуть стати індикаторами їхньої педагогічної культури.

Як зазначалося у попередньому параграфі, педагогічну культуру можна розглядати на різних рівнях: соціально-педагогічному, науково-педагогічному, професійно-педагогічному та особистісному.

Якщо розглядати культуру на соціально-педагогічному рівні, то культура виступає засобом педагогізації соціуму, а її творцями є педагоги, педагогічне середовище, батьки та громадськість.

На науково-практичному рівні культура представлена як невід'ємна частина загальнолюдської культури, як певна система педагогічних цінностей на національному рівні.

І на професійно-педагогічному рівні поняття педагогічної культури тісно взаємозв'язане із особистістю педагога, суспільним запитом на професію педагога та вимоги до неї.

У наш час поняття педагогічна культура нерозривно пов'язане із педагогічною компетентністю батьків, що дозволить їм реалізувати свою виховну функцію на педагогічно грамотних засадах.

Опрацювавши різні джерела літератури, можемо зауважити, що погляди на педагогічну культуру батьків різняться від загальних до конкретних.

У працях А. Конончук педагогічна культура батьків являє собою певний соціально-педагогічний ідеал, шляхи його досягнення, а суб'єктами педагогічної культури виступають батьки, педагоги, суспільне середовище.

Згідно цієї точки зору педагогічна культура представлена трьома рівнями. Перший – реліктовий, означає певну історичність, традиційність педагогічного процесу, який буде здійснюватися навіть за відсутності необхідних передумов, тобто за інерцією. Другий – актуальний рівень, відображає тенденції сучасної освітньо-виховної діяльності у контексті соціального запиту. Третій рівень – потенційний – вказує на інновації в освітній системі найближчому майбутньому [8, с. 47].

У гранично вузькому розумінні ми розглядаємо педагогічну культуру як високий рівень педагогічної підготовки батьків, основним завданням якого є успішний розвиток та виховання дитини, взаємодія зі школою для реалізації цього завдання [1, с. 65].

У широкому розумінні це частина загальнолюдської культури, відображення педагогічної міри зрілості батьків, що виявляється у сімейному вихованні та використовує історичний досвід виховання дітей. Педагогічна культура батьків – це і реалізація надбань людства у сфері виховання дітей, і реалізація досвіду виховання у конкретний час у конкретній сім'ї.

Деякі науковці акцентують увагу на психологічному підґрунті педагогічної культури батьків та вважають за доцільне вживати термін «психолого-педагогічна культура» батьків [23]. Адже побудувати ефективну взаємодію з дитиною можливо лише у випадку обізнаності батьками із дитячою психологією, особливостями психічного розвитку дитини у певні вікові періоди, мотивацією дитини до певної діяльності.

Так, І. Трубавіна вважає, що для формування психолого-педагогічної культури необхідно володіти певними психологічними характеристиками, такими як рефлексія, емпатія, самоконтроль та саморегуляція, мати знання із психології та педагогіки, гуманістичний стиль у взаємодії із дитиною. Науковець пропонує розглядати психолого-педагогічну культуру як поєднання наступних елементів: аксіологічного, операційно-діяльнісного, інформаційно-змістового. Усі ці елементи мають показники, за якими можна виміряти рівень культури [див. табл. 1].

Таблиця співвідношення елементів психолого-педагогічної культури батьків та їх показники

Елементи психолого-педагогічної культури	Показники
Аксіологічний	Ставлення до дитини виявляється через почуття любові до неї, повагу, безумовне прийняття дитини, почуття відповідальності за виховання
	Самоконтроль батьків та саморегулювання своєї поведінки, рефлексія, творчість у

	процесі сімейного виховання
Інформаційно-змістовий	Знання батьками закономірностей та особливостей дитячої психології, вікової психології, вікової кризи
	Знання батьків про індивідуальні характеристики своєї дитини, адекватне уявлення про її сильні та слабкі сторони, уміння прогнозувати розвиток дитини відповідно до її здібностей та задатків
	Знання про мету педагогічної діяльності, зміст виховання, форми, методи та засоби виховання, необхідні для реалізації всебічного розвитку дитини
Операційно-діяльнісний	Знання про комунікативну функцію у сімейному вихованні; про спілкування з дитиною, методи словесного впливу на дитину
	Знання про стилі взаємодії батьків із дитиною, батьківська компетентність у виховання дитини.

Вивчаючи питання виховного потенціалу сім'ї, С. Ладивір наголошує на можливості ефективного виховного впливу на дитину, її формування та розвитку лише за умов наявності у батьків педагогічної культури. Про це можуть свідчити різні фактори: свідомий вибір методів виховання, чітке формулювання цілей виховання, вибір виховної стратегії, усвідомлене батьківство [12]. І навпаки, незнання батьками вікової психології, особливостей вікових криз та закономірностей розвитку особистості дитини, може сприяти зниженню якості виховання, втрату контролю над поведінкою дитини.

До поняття про психологічний аспект педагогічної культури батьків належить і усвідомлення батьками власного рівня знань з психології та педагогіки, бажання до поглиблення та оновлення цих знань, уявлення про психолого-педагогічні практики використання методів заохочення та покарання, єдність поглядів на виховання та розвиток дитини в сім'ї.

Т. Алексєнко пропонує критерії педагогічної культури та представляє її як певне поєднання сімейних цінностей, діяльності у процесі виховання та розвитку дитини в сім'ї, особистісний потенціал батьків. Показниками педагогічної культури науковець вважає наявність ціннісних орієнтацій сім'ї (ставлення до дитини як до найбільшої цінності, дитино центризм у сімейному вихованні, узгодженість виховних впливів на дитину між усіма членами сім'ї); діяльнісних характеристик (усвідомлення батьківства, відповідальності батьками за життя, виховання та розвиток своєї дитини, володіння базовими знаннями у галузі психології та педагогіки, узгодженість сімейних цінностей із цінностями, які пропонує суспільство); особистісних

характеристик (здатність до рефлексії та емпатії, наявність навичок самоконтролю та саморегуляції, уміння спілкуватися та володіння навичками комунікативної культури) [2, с. 10].

Підбиваючи підсумки під усім вище сказаним, можна вважати педагогічну культуру батьків певним рівнем педагогічних та психологічних знань, рівнем їхньої педагогічної обізнаності, що робить процес виховання дітей успішним, сприятливим для їхнього розвитку. Під педагогічними та психологічними знаннями маємо на увазі ті, які стосуються вікової психології та педагогіки, знання індивідуальних особливостей та потреб дитини, закономірностей психофізичного та анатомо-фізіологічного розвитку, інтересів та цінностей дитини, методів та засобів сімейного виховання, процесу соціалізації, знання законодавчої бази щодо реалізації як прав та обов'язків дорослого, так і дитини.

Крім того, психологічні знання передбачають емоційну стабільність у складних чи нестандартних обставинах, орієнтуватися у різних станах дитини навіть за відсутності зрозумілих проявів поведінки, здатність розуміти дитину, співчувати та співпереживати їй. Ще однією рисою, що свідчить про педагогічну культуру батьків, є рефлексія. Тобто уміння аналізувати власні дії, вчинки, аналізувати причини успіхів та невдач, зокрема і у питанні виховання та розвитку дитини, здатність бачити світ очима своєї дитини.

Складові педагогічної культури

Педагогічна культура – це складне комплексне утворення, до якого входять різні параметри культури: моральна, естетична, екологічна, комунікативна, дидактична, культура праці, мовлення, мислення, фізична культура та ін.

Моральна культура батьків передбачає у володінні батьками суспільними нормами поведінки. Естетична культура полягає в естетиці побуту, вигляду, спілкування. Екологічна культура – це розуміння екологічної кризи, культура у відношенні до природи, до навколишнього середовища. Те, як батьки зуміють налагодити спілкування з дитиною, свідчить про рівень їх комунікативної культури і це тісно пов'язано із мовленнєвою культурою батьків, яка полягає у дотриманні норм спілкування, стилі та етиці спілкування у сім'ї.

Дидактична культура – це уміння батьків виховувати та навчати дитину, добирати доцільні методи та засоби виховання. Здатність на власному прикладі сформулювати любов до праці, мотивувати дитину до діяльності – це наявність у батьків культури праці. Культура мислення – це культура формулювання думок, поглядів та висловлювань. Фізична культура – це формування навичок здорового способу життя у сім'ї [6, с. 122].

Сформованість педагогічної культури батьків можна продіагностувати за певними рівнями: рівнем власне педагогічної культури, сімейну атмосферу та її сприятливість для психоемоційного розвитку дітей, рівень взаємодії батьків з іншими соціальними інституціями, в тому числі школою. Якщо розглядати педагогічну культуру батьків як наявність знань із психології та педагогіки, умінь виховання та розвитку дітей, зацікавленості у виконанні батьківських обов'язків.

Виходячи із такого визначення, можна говорити про сім'ї із високим, середнім або високим рівнями педагогічної культури.

Батьки, які володіють глибокими знаннями про сімейне виховання, про навчання та виховання дитини, у яких сформовані уміння та навички формування та розвитку дитини, знаннями психологію, про вікові особливості дитини, про індивідуальні характеристики, підтримують постійний зв'язок зі навчальним закладом, відносяться до групи батьків із високим рівнем педагогічної культури.

Середній рівень педагогічної культури батьків характеризується наявністю у них мінімальних знань з педагогіки, нечітким уявленням про зміст, засоби та методи виховання, недостатнім володінням навичками виховання та розвитку дитини. Щодо взаємодії зі школою – то це зазвичай мінімальна участь у житті класу, виконання одноразових доручень, пасивне спостереження за життям класу. Навчально-виховний процес для дитини такими батьками організований задовільно.

Батьки, що мають низький рівень педагогічної культури характеризуються відсутністю знань, вмінь та навичок виховання дитини, байдужістю до дитини, її потреб та поведінки, що часто призводить до конфліктів у сім'ї. Зазвичай сім'я, де батьки мають низький рівень педагогічної культури, належать до сімей категорії ризику [1].

Для визначення рівня педагогічної культури батьків, необхідно використати такі методи діагностики, як спостереження, бесіда, опитування, анкетування, біографічний метод, аналіз дитячих малюнків, батьківські збори та ін.

За допомогою цих методів визначення рівня педагогічної культури батьків, педагогами можуть бути розроблені рекомендації та заходи підвищення рівня педагогічної культури, що зробить можливим успішність виховання та розвитку дитини. Крім того, підвищення рівня педагогічної культури допоможе реалізувати весь потенціал батьків, вдосконалити відносини у сім'ї.

Належний рівень педагогічної культури лежить в основі успішного сімейного виховання дитини, педагогічної діяльності батьків у питанні навчання, виховання та розвитку, прийняття позитивних рішень, пов'язаних із вихованням.

Рівень педагогічної культури батьків залежить від різних факторів. Це і рівень освіти, рівень вихованості, тип темпераменту, характер, емоційна стабільність, соціалізація. Від рівня педагогічної культури батьків напряду залежить рівень вихованості дитини. Тому такою важливою для формування та підвищення рівня педагогічної культури батьків є просвіта батьків, взаємодія освітньої установи, педагогів та батьків. Формами такої взаємодії можуть бути лекції, батьківські збори, круглі столи, індивідуальні консультації, семінари та тренінги, диспути та дискусії, практикуми, інтерактивне спілкування та реалізовуватися на принципах гуманізму, демократизму, відкритості, відповідності очікувань та потреб, мотивації до взаємодії та співпраці.

Проблема формування педагогічної культури батьків розглядається крізь призму сфери життя сім'ї. Тому зміст цього процесу враховує різні характеристики: тип сім'ї, вік батьків, їх освіту, професію, матеріальне становище сім'ї, чи зареєстрований шлюб між подружжям, тип сімейних відносин, традиції виховання, кількість дітей у сім'ї, вік та стать дітей, чи рідні діти, їх фізичне та психічне здоров'я, наявність відхилень у поведінці.

Для ефективної взаємодії освітнього закладу та сім'ї необхідне таке методичне забезпечення, яке буде ефективним засобом формування педагогічної культури та педагогічної освіти батьків. Методичне забезпечення – це ціла система, яка координує, інтегрує такі сфери, як діяльність, спілкування і самопізнання в освітній установі, що включає в себе апробацію та впровадження в педагогічну практику ефективних моделей, методик і технологій, підсистему інформування, освіти та навчання викладачів та батьків, спільний аналіз якості діяльності та її результатів, відстеження і систематичне зняття показників, система спостереження та вивчення щодо соціального становлення дітей (моніторинг), узагальнення та поширення досвіду психолого-педагогічного супроводу процесу підвищення педагогічної культури батьків. Методичне забезпечення може носити інформаційно-методичний, нормативний, технологічний або програмний характер [6].

Взаємодія батьків із педагогами освітніх установ проходить у чотири етапи: перший – попередня, ознайомча робота з питань педагогічного просвітництва; другий етап – діагностичний; третій етап – етап педагогічної освіти батьків і четвертий етап – аналіз результатів спільної діяльності щодо підвищення рівня педагогічної культури батьків.

Підбиваючи підсумки під усім вище сказаним, можемо зауважити, що школа, сім'я та громадськість повинні співпрацювати у питанні виховання, навчання та розвитку дитини. Проте, тут не все так однозначно. Не всі батьки, що припускаються помилок у вихованні, здатні їх визнавати та виправляти. Деякі батьки вважають, що виховання дитини – це прямий обов'язок педагогів.

Тому настільки важливим є питання взаємодії педагогів з батьками дітей на принципах гуманізму, довіри, діалогу, партнерства; пошук нових підходів до роботи з батьками, активізація батьків до виконання ними виконання своїх батьківських обов'язків.

Робота щодо формування педагогічної культури батьків повинна базуватися на пошуку та реалізації нових способів взаємодії педагогів з батьками, на активізації педагогічної позиції батьків у питаннях сімейного виховання.

Формування культури батьківства у взаємодії дошкільного навчального закладу з молодю сім'єю

В останні роки у світлі соціально-економічних та політичних подій проблеми соціально-педагогічного характеру, у тому числі виховання та розвитку дітей дошкільного віку виходять на перший план. Суттю всіх питань, пов'язаних з розвитком дитини, її вихованням, соціалізацією – є її соціальне самопочуття і здатність взаємодіяти зі світом, а одним із найважливіших – є питання взаємодія закладу дошкільної освіти із сім'єю щодо формування педагогічної культури батьків.

Для реалізації повноцінної і успішної соціалізації дитини, необхідно щоб побудова змісту соціального розвитку визначалася, з одного боку, всієї сукупністю соціальних впливів світового рівня культури, її загальнолюдських цінностей, з іншого – ставленням до цього самої дитини, актуалізацією власного «Я», розкриттям творчих потенціалів особистості.

Реформування освітньої галузі передбачає визнання первинної та надважливої ролі сім'ї у вихованні дітей. На необхідності і важливості взаємодії закладу дошкільної освіти з сім'єю наголошується й у відомих дошкільних програмах «Дитина», «Малюток», Базовій програмі розвитку дітей дошкільного віку «Я у Світі». У ст. 6 Закону України «Про дошкільну освіту» вказується на єдність виховних впливів сім'ї і дошкільного навчального закладу.

Сім'я є первинним інститутом соціалізації дитини, а батьки є тими людьми, що хочуть аби їхня дитина була успішною, соціально активною, комунікабельною. Проте не всі знають, як цього досягти, які форми виховання та розвитку будуть доцільними. Тому нині актуальним є питання взаємодії закладу дошкільної освіти з сім'єю, пошук форм, методів та засобів роботи, диференційований підхід до кожної сім'ї [20, с. 130]. І у працях науковців бачимо певний прогрес у питаннях спільної роботи щодо виховання та розвитку дитини, формування культури батьківства.

У працях науковців ми можемо побачити різні погляди на педагогічну взаємодію. Наприклад, Деснова І. у своїх працях наголошує на важливості відносин педагогів із вихованцями, що впливатиме на формування, становлення та розвиток дитини [7]. А у працях Т. Пагути увагу зосереджено на взаємодію як систематичну роботу з батьками, формування у них знань, умінь з питань педагогіки [15, с. 62].

В основі взаємодії лежать рівноправні, партнерські відносини між усіма учасниками, а її ефективність полягає у побудові певної моделі формування педагогічної культури батьків. Тим паче, що значна кількість молодих сімей визнають, що потребують кваліфікованої професійної допомоги у питаннях сімейного виховання. Саме це визначає важливість педагогічної просвіти та формування педагогічної культури батьків.

Сучасне суспільство дає запит на розвиток особистості, на розвиток особистісних та культурних цінностей, на зміну поглядів на поняття культури та культури батьківства, зокрема. Підготовленість молодшої сім'ї до появи дітей, до виховання дітей, усвідомлення батьківства і є культурою батьківства. Заключається вона у наявності у батьків знань із психології, педагогіки, анатомії, фізіології, валеології, гігієни, питань виховання дітей.

У експериментальному вивченні питання формування педагогічної культури взяли участь два заклади дошкільної освіти м. Самбір. Нами було здійснено аналіз змісту, шляхів та умов взаємодії цих закладів з молодими сім'ями, недоліки цього процесу та шляхи їх корекції або усунення.

Вивчення сімей здійснювалося за двома напрямками: вивчення стилю та особливостей виховання дитини в сім'ї та вивчення форм та методів роботи вихователя з сім'єю. Педагогічна просвіта батьків відбувалася продумано, покроково, оскільки в її основі лежать особистісні зміни та перебудова свідомості батьків.

Педагогічними колективами досліджуваних закладів дошкільної освіти було створено базу даних про сім'ї, що виховують дітей. У цій базі даних внесені

відомості про мікроклімат сім'ї, соціальний статус, склад сім'ї, оцінку потреб, батьківські вимоги до освіти дошкільника, рівень педагогічної культури молодих батьків.

Головною метою дослідження було визначення оптимальних умов для виховання та розвитку дитини дошкільного віку, формування її життєвої компетентності, мотивація батьків до зацікавленості сучасними освітніми питаннями та реформами освітнього простору. За результатами проведеного дослідження нами було запропоновано модель педагогічної взаємодії між закладом дошкільної освіти та батьками (див. Табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика моделей педагогічної взаємодії

Назва моделі	Навчально-дисциплінарна модель	Особистісно-орієнтована модель	Ліберальна модель
суб'єкт діяльності	педагог	педагог і дитина	дитина
спосіб вирішення протиріччя	примус (з боку педагога)	співробітництво	примус (з боку дитини)
стиль керівництва	авторитарний	демократичний	ліберальний
якості, які цінуються в дитині	старанність	ініціатива + старанність	спонтанна активність
пріоритет діяльності	навчання	навчання + вчення	вчення

За результатами проведеного нами дослідження ми виділили три групи батьків, що відповідають різним рівням педагогічної культури: високому, середньому та низькому. Про ці рівні свідчив спосіб діяльності батьків. Для батьків із високим рівнем педагогічної культури характерна активна участь у житті дитини та дитячого колективу, систематичність у питаннях виховання, розвитку дитини, зацікавленість у нових психолого-педагогічних знаннях, відповідальне ставлення до батьківських обов'язків.

Про середній рівень батьківської культури говорять нечіткі уявлення батьків про форми, методи та засоби виховання, відсутність певної системи у вихованні дітей.

Батьки з низьким рівнем педагогічної культури часто використовують авторитарний стиль у спілкуванні та вихованні дитини, фізичні покарання, крик або байдужість. Психолого-педагогічні знання про дитину відсутні або на дуже низькому рівні.

Можемо зробити висновки про те, що педагогічна культура батьків – комплексне, цілісне поняття, що передбачає системний підхід до формування культури, системність у виборі засобів формування батьківської компетентності, наявність певного рівня підготовленості молодих батьків до виконання ними батьківських функцій; систематичне оновлення психолого-педагогічних знань та використання цих знань у вихованні дітей. Уміння визначати рівень педагогічної культури батьків допоможе вихователям закладу дошкільної освіти налагодити таку співпрацю із батьками, що стане дієвим засобом у розв'язанні проблем виховання дитини. Найважливішою умовою взаємодії педагогів дошкільного закладу та батьків є диференційований підхід до сімей, використання різних форм, методів та засобів взаємодії: лекції з питань виховання та розвитку дитини, батьківські збори, індивідуальні консультації, відео лекторії, семінари, круглі столи, тренінги, день відкритих дверей, ділові та рольові ігри та ін.

За допомогою ефективних форм взаємодії педагогів та батьків можна досягти значних успіхів у просвітництві батьків, підвищенні рівня педагогічної культури батьків, активізувати виховний потенціал молодої сім'ї, сформувані відповідальне ставлення до виконання батьківських обов'язків та функцій.

Педагогічна робота з сім'єю з підвищення педагогічної культури батьків

Ефективність виховання та розвитку дитини забезпечує єдність закладу дошкільної освіти і сім'ї, якої можна досягнути за умови постійної роботи щодо педагогічної просвіти та підвищення рівня педагогічної культури батьків. Організуючи роботу з батьками, необхідно врахувати наявний у них рівень психолого-педагогічних знань, та рівень знань теоретичних положень методики сімейного виховання.

Виконання батьками виховної функції, виконання батьківських ролей, усвідомлення батьківства, відтворення себе у дітях, впливає на життя і батьків, і дітей. Але на жаль, у дослідженнях науковців спостерігається тенденція до зниження виховного потенціалу сім'ї та рівня педагогічної культури батьків. Тому увага акцентується на взаємодії сім'ї та закладів освіти, а важливим напрямом такої взаємодії є підвищення рівня педагогічної культури батьків. Феномен «педагогічна культура батьків» включає широке категоріальне поле: педагогічна освіта батьків, ціннісні сімейні орієнтації, емоційна сфера дитячо-батьківських взаємин, стилі сімейного виховання, батьківську поведінку та відповідальність тощо.

Формування педагогічної культури батьків вихованців у взаємодії сім'ї і закладу дошкільної освіти та педагогічні умови її реалізації це певні кількісні і якісні зміни у показниках рівнів сформованості означеного феномену, що виявилось у підвищенні психолого-педагогічної обізнаності з проблем навчання, виховання та розвитку дітей, розвитку емоційного інтелекту, в усвідомленні значущості батьківських установок та виховних впливів на зростаючу особистість, у формуванні вмінь обирати доцільний прийом чи метод виховання та застосовувати його на практиці, здатності до саморегуляції та управління поведінкою дитини [25].

Процес підвищення рівня та формування педагогічної культури батьків

можна зобразити схематично (див. рис. 1).

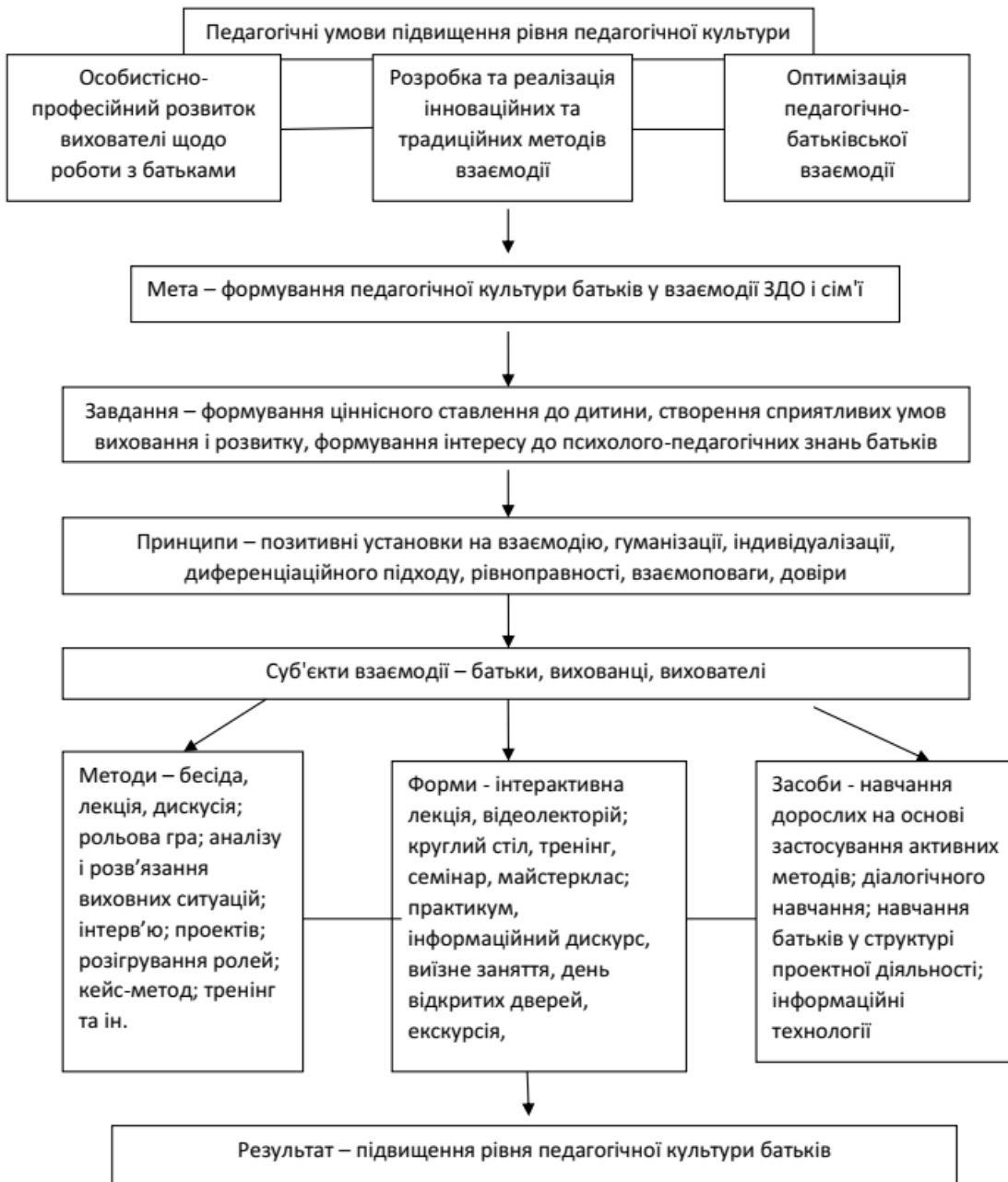

Рис. 1. Схематичне зображення моделі педагогічної взаємодії закладу дшкільної освіти та сім'ї щодо підвищення рівня педагогічної культури батьків.

Для висвітлення питання педагогічних умов формування педагогічної культури батьків слід акцентувати увагу на змісті поняття «педагогічні умови». Для цього звертаємося до нового «Глумачного словника української мови», де зазначається, що умова – це «необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь» [24, с. 632].

Зміст поняття «педагогічні умови» передбачає обставини, пов'язані з організацією освітньо-виховного середовища, у якому відбувається пізнавальна, навчальна, пошукова, виховна і практична діяльність батьків, спрямована на формування в них психолого-педагогічних знань, умінь і навичок, розвиток їх світоглядної культури, батьківської компетентності тощо [22].

Структура педагогічної культури батьків передбачає психолого-педагогічні знання, знання про методи, форми та засоби виховання дитини, знання про виховні традиції українського народу та про інновації у сфері сімейного виховання. Педагогічні умови підвищення педагогічної культури можна здійснити за такими напрямками:

1. Діагностика сім'ї. Передбачає вивчення умов виховання, виховних можливостей сім'ї, виховних традицій, склад сім'ї, тип сім'ї, вік батьків, освіта, професія. До уваги беремо і економічне становище сім'ї, морально-етичні норми і цінності, стиль взаємин між батьками, між батьками та дітьми, традиції сім'ї в організації дозвілля.

Діагностику доцільно проводити за допомогою методу спостереження, методу бесіди, інтерв'ю, опис фактів і явищ.

2. Просвіта батьків щодо виховання та розвитку дитини. Передбачає освоєння батьками нових психолого-педагогічних, валеологічних, анатомо-фізіологічних знань про дитину, знань про зміст сімейного виховання, про вікову та педагогічну психологію, про розвиток дитини на різних вікових етапах.

Просвіту доцільно здійснювати системно, за допомогою активних методів взаємодії через індивідуальні або групові форми роботи

3. Практично-перетворювальний. Передбачає формування у батьків вмінь і навичок з виховання дітей і здійснюється шляхом залучення батьків до практики виховання дітей через участь у виховних заходах разом з дітьми, у практикумах, обміні досвідом родинного виховання під час бесід за круглим столом, соціально-педагогічних тренінгах тощо.

4. Звернення до скарбниці народної педагогіки з питань виховання підростаючого покоління, вивчення народно-педагогічних поглядів на сім'ю, родинне виховання та їх використання у сучасній практиці виховання дітей.

5. Консультування. У професійній діяльності педагога використовується соціально-педагогічне консультування. Від психологічного консультування воно відрізняється за своєю проблематикою, технологія ж проведення, і теоретико-методичні засади спільні. Може проводитись в індивідуальній та колективній формі [8, с. 46].

Питання виховання та розвитку всесторонньо та гармонійно розвинутої особистості є актуальним на сучасному етапі розвитку. Виховати дитину дошкільного віку означає збагатити її індивідуальний досвід позитивними враженнями від спільної з іншими життєдіяльності, розвинути в нього соціальні потреби, сформувані соціальні вміння та навички.

Отже, можемо зробити висновки, що спільна робота сім'ї і школи – процес спілкування, формування відносин, зв'язку між суб'єктами освітнього процесу,

спрямований на формування педагогічної культури батьків, ефективність якої можлива за дотримання вищезазначених педагогічних умов. Важливу роль у формуванні особистості відіграє дорослий, який має створити сприятливі умови для гармонійного розвитку дитини, входження її у світ собі подібних – світ людей, і для цього батьки повинні володіти необхідним рівнем педагогічної культури. Забезпечити права дитини народитися здоровою, вижити і мати умови для всебічного розвитку, бути надійно соціально й психологічно захищеною – основні функції усіх виховних інститутів (сім'я, дошкільний виховний заклад, школа, позашкільні установи, засоби масової комунікації тощо), а педагогічно компетентні батьки є запорукою цих процесів. Умовою високого рівня педагогічної культури батьків є вплив педагогічних умов на цей процес.

Список використаних джерел

1. Алексєнко Т. Ф. Педагогічні проблеми молоді сім'ї : навч. посіб. / Т. Ф. Алексєнко. – К. : ІЗМН, 1997. – 116 с.
2. Алексєнко Т.Ф. Сутність і структура педагогічної культури сім'ї / Т.Ф. Алексєнко // Формування педагогічної культури батьків у діяльності освітніх закладів: досвід, перспективи // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. – Херсон: Олді-плюс, 2003. – 132 с.
3. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / М-во освіти і науки України; Акад. пед. наук України; наук. ред. та упоряд. О. Л. Кононко. – К. : Світич, 2008. – 430 с.
4. Базовий компонент дошкільної освіти України: Науковий керівник: А. М. Богущ. – К. : Видавництво, 2012. – 26 с.
5. Баркан А. І. Практична психологія для батьків, або як навчитися розуміти свою дитину. Його Величність Дитина – який він є / А. І. Баркан. – М., 1999. – 429 с.
6. Безрукова А. Сутність та складові формування педагогічної культури / А. Безрукова // Щомісячний науково-педагогічний журнал «Молодь і ринок», №2 (133) лютий 2016. – С. 122 – 126.
7. Деснова І. С. Шляхи взаємодії педагогів із батьками дітей раннього віку / І. С. Деснова // Дошкільна освіта. – 2007. – №4 (18). – С. 39-41.
8. Конончук А.І. Соціально-педагогічна робота з сім'єю з підвищення педагогічної культури батьків. Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Сер.: Психолого-педагогічні науки. 2012. №5. С. 46 – 51.
9. Жаровцева Т. Г. Педагогічна культура батьків: історико-теоретичний аспект / Т. Г. Жаровцева, (Геділ) Фатьма. Каразоглю // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Педагогічні науки. - 2017. - № 3. - С. 120-124.
10. Закон України «Про дошкільну освіту»// Уряд.кур'єр. – 2001. – 8 серп. – С. 3 – 8.
11. Куриляк В. Є. Міжкультурний менеджмент / В. Є. Куриляк. – Тернопіль : Астон, 2004. – 239 с.

12. Ладивір С. Секрети батьківської педагогіки / С. Ладивір // Дошкільне виховання. – 2008. – № 6. – С. 3–6.
13. Молода сім'я: проблеми та умови становлення / за ред. проф. А. Й. Капської. – К. : ДЦССМ, 2003. – 184 с.
14. Орієнтовний зміст виховання в національній школі : метод. реком. / за заг. ред. Є. І. Коваленко. – К. : ІЗМН, 1996. – 136 с.
15. Пагута Т. І. Співробітництво вихователів дошкільних закладів із сім'єю по вихованню дошкільників в дусі миру: автореф. дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Теорія та історія педагогіки» / Т. І. Пагута. – Київ, 1997. – 24 с.
16. Постовий В. Г. Сім'я та школа: проблеми виховання дітей : посіб. / В. Г. Постовий, О. А. Невмержицький. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2008. – 356 с.
17. Робота з сім'ями, які потребують професійної соціально-педагогічної підтримки : тренінговий курс для спеціалістів соціальної сфери / авт.-упоряд.: В. Г. Головатий, А. В. Калініна ; за заг. ред. Т. Ф. Алексеєнко. – К.: Основа-Принт, 2007. – 128 с.
18. Сінельнікова Н. Педагогічна культура батьків як умова ефективного виховання дітей / Н. Сінельнікова // Імідж сучасного педагога. – 2015. – № 5. – С. 56 – 58. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/isr_2015_5_18.
19. Стаднік Н. В. Теоретичні підходи до визначення сутності поняття «педагогічна культура батьків» / Н. В. Стаднік // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – 2014. – Вип. 18(2). – С. 280 –289.
20. Товкач І. Є. Хочу бути мамою, хочу бути татом: [навч.-метод. посіб.] / І. Є. Товкач – К. : ВД «Слово», 2012. – 368 с.
21. Трубавіна І. М. Зміст та форми просвітницької роботи з батьками : науково-методичні матеріали для працівників соціальних служб, учителів, соціальних педагогів, студентів педагогічних вузів. – К. : УДЦССМ, 2000. – 88 с.
22. Цуркан, Т. (2017). Модель формування педагогічної культури батьків молодших школярів у взаємодії сім'ї і школи та педагогічні умови її реалізації. Педагогічна освіта: теорія і практика, 23 (2), Ч. 1, 218–224.
23. Цуркан Т. Педагогічна освіта батьків. Педагогічний процес: теорія і практика: Збірник наукових праць. К.: Видавництво "ЕКМО", 2014. С. 33 – 37.
24. Яременко, В. В. & Сліпущко, О. М. (2001). Новий тлумачний словник української мови (Т. 2). Київ: Аконіт.
25. Tsurkan, T. (2017). Preparing Pre-Service Teachers to the Parent-Teacher Partnerships. 15th Edition of the International Conference on Sciences of Education, Studies and Current Trends in Science of Education, ICSED 2017, 9-10 June, Suceava (Romania) (pp. 387-394). Iasi, Romania; London, UK: LUMEN.

2.3. Pedagogical Conditions of Application of Interactive Teaching Methods in Primary School

Today a teacher is required to have a large amount of opportunities, a developed intellect, the ability for constant self-improvement and self-education, and a focus on

creative self-realization. According to the requirements of the New State Standard of Primary General Education, the key problem of teaching in primary school is the development of basic competencies of younger schoolchildren. The primary school teacher is obliged to constant improvement in the learning process, which allows children to learn the program material efficiently and qualitatively.

The coronavirus pandemic and the war in Ukraine caused the need to adopt the education system to the realities of life in conditions of restrictions, exacerbated the urgent need for the introduction of innovative technologies into the educational process, stimulated the urgent mastery of digital technologies, the search for new solutions and forms organizing the process of learning and educating schoolchildren in primary school in general. There is an urgent need for thorough theoretical research on the specifics of the educational process in difficult conditions, including distance learning, as well as the use of interactive learning methods in primary school.

Therefore, new tasks are crystallized before modern education: the school should be directed not to memorizing material, but to the formation in pupils the ability to get education to independently perceive the surrounding reality, to focus on creating optimal conditions for the development of each personality.

Today, educational documents emphasize the need for the development of innovative educational technologies, in particular, interactive methods in the educational process to ensure the transition of education to a new, person-oriented paradigm. The primary feature of personally oriented learning is interaction, mutual understanding, and creative cooperation between the teacher and students. Domestic researchers A. Aleksyuk, O. Vasylenko, I. Dychkivska, O. Dubaseniuk, O. Kovalenko, O. Pehota, I. Pidlasy, L. Pyrozhenko, O. Pometun, S. Sysoieva and others were engaged in the study of theoretical issues of this direction.

Features of interactive learning technology were investigated by foreign scientists J. Sherman, G. Fritz, S. Renegar, J. Frederick, M. Silberman, T. Remekh, including the basis of innovative teaching methods, collective mutual learning technology (O. Rivin), technology problem-based learning (J. Dewey).

A number of researchers (H. Kobernyk, O. Kobernyk, T. Kravchenko, V. Melnyk, L. Pyrozhenko, N. Pobirchenko, O. Pometun, etc.) studied the problem of using interactive in the educational process. They justify the expediency of using interactive to increase the effectiveness of the educational process. Ukrainian scientists A. Martynets, L. Pyrozhenko, O. Pometun, M. Skrypnyk and others. considered the theoretical aspects related to the definition of the interactive methods' essence, their classification, and the definition of the most common and appropriate types of them for solving educational tasks.

The use of interactive teaching methods in lessons opens up new opportunities for the teacher, primarily related to the establishment of interpersonal interaction with students through external dialogue in the process of assimilating the program material.

Indeed, certain relationships inevitably arise between schoolchildren in a group, and the success of their educational activities largely depends on what they will be like.

Pedagogical theory and practice have accumulated rich experience in revealing the

essence of the interactive, developing various types of such activities. However, such an important area as determining the pedagogical conditions for the usage of interactive methods in the process of teaching younger schoolchildren remains insufficiently researched. As a result, there is either a neglect of interactive methods on the part of teachers, or, on the contrary, an oversaturation of educational methods with them. Such a state leads to the emergence of a contradiction between the social order regarding learning outcomes and real ways of achieving them.

The main goal of primary education according to the State Standard of Primary Education is the comprehensive development of the child, his talents, abilities, competences and all-round abilities in accordance with age and individual psychophysiological characteristics and needs, the formation of values, the development of independence, creativity and curiosity [7].

The priority task of education reform in Ukraine is the preparation of an educated, creative personality, the creation of conditions for its professional implementation and self-realization, the development of its aptitudes and abilities in the learning process [6]. This actualizes the need to organize education based on the basic principles of a person-oriented approach, which requires turning the vector of the education system in the formation of a versatile and harmoniously developed personality into a personal priority, taking into account the child's subjective experience in education (N. Balytska, K. Bakhanov, O. Bida, H. Voloshyna, O. Yelnikova, H. Kobernyk, O. Kobernyk, N. Kolomiets, O. Pehota, L. Pyrozhenko, G. Pyatakova, N. Pobirchenko, O. Pometun, V. Tereshchenko, P. Shevchuk. etc.).

In the context of the research topic, we will consider the main definitions related to interactive learning. The term «interactive» itself deserves a detailed analysis, which comes from a combination of Latin words: «inter» – between and «action» – active. The word «interaction» is translated from English as interaction.

The definition of «interactive pedagogy» was introduced into scientific circulation in 1975 by the German researcher H. Frits. The scientist singled out the main goal of the interactive process, which was to change and improve the behavior model of its participants: analyzing their own reactions and the reactions of their partner, they resort to changing their behavior model, consciously learn it.

The term «interactive» comes from the combination of two Latin. words: «inter» – between and «active» – active.

In pedagogy, the concept of «interactive» is interpreted as movement that occurs between objects: external – activity that occurs between individual people; internal – activity that occurs in the person himself, and which leads to changes in his views, thoughts, behavior, etc. [2].

Analyzing the views of scientists, it can be stated that in the conditions of interactive learning, the interaction between the teacher and students' changes: the teacher's activity is determined by both the activity of the teacher and the activity of the students. In the work regarding the interpretation of the term «interactive learning», we will adhere to the opinion of O. Pometun and L. Pyrozhenko [20]. In the process of such training, the teacher performs the function of an adviser, a partner in the work of

students, encourages them to creativity, self-education, self-realization, etc.

T. Kravchenko and O. Kobernyk, outlining the advantages of interactive methods, emphasize their wide opportunities for the student to change different positions (director, teacher, consultant, creator or artist, organizer of children's, student's activities, etc.). The more diverse the student's position, «the more valuable his personality develops, his mental activity acquires a systematic character, the flexibility of thinking and actions is developed» [11, p. 28].

Educators (N. Bilyk, V. Butrim, O. Bida, M. Volosyuk, T. Hrihorchuk, N. Kolomiets, O. Pometun) single out the following features of interactive learning: bilateral nature; joint activity of the teacher and students; management of the process by the teacher; special organization and variety of forms; integrity and unity; motivation and connection with real life; upbringing and development of the student's personality simultaneously with the process of assimilating new knowledge.

Among the main tasks of interactive methods is the introduction of training participants into a single process of acquiring and assimilating knowledge, creating a positive emotional background against which training takes place, because it is the main condition for the activity of participants in the training process. The use of interactive learning methods contributes to more effective assimilation of knowledge, makes it possible to make the communication process of interaction participants more relaxed.

The most complete and thorough analysis of this issue can be found in the works of O. Pometun and L. Pyrozhenko. According to their definition, the essence of interactive learning is that «the learning process takes place only thanks to the constant, active interaction of all students. This is co-education (collective, group, cooperative learning), where both the student and the teacher are equal, equal subjects of learning and understand what they are doing, reflect on what they know, know-how and do». The introduction of interactive methods into the educational process «contributes to the formation of skills and abilities, the development of values, the creation of an atmosphere of cooperation and interaction, enables the teacher to become a real leader of the children's team» and aims to «create comfortable learning conditions in which each student feels successful, intellectual ability» [19, p. 7-9].

On the basis of the analysis and generalization of scientific works in the relevant direction, O. Pometun names the main features of the interactive, in particular, such as:

1) building on the interaction of the student with the educational environment, the environment that serves as a space for applying the learned experience;

2) a change in the interaction between the teacher and students: the activity of the teacher gives way to the students' activity, and the task of the teacher becomes to create conditions for their initiative. The teacher «renounces the role of a «filter» that passes educational information through him, instead performing the functions of an assistant in work, a consultant, an organizer, one of the sources of information» [20, p. 10];

3) organization of learning through experience, taking into account the participants' experiences regarding their specific achievements, their understanding, reflection, application in practice. Interactive methods enable learners to «solve complex

problems independently, leaving the usual role of observer and consumer in the educational process» [20, p. 22];

4) dialogue and polylogue teaching, during which there is active interaction between the teacher and students.

T. Kravchenko and O. Kobernyk consider the main characteristics of «interactive» to be a special form of «organization of cognitive activity, in the process of which certain concrete and predictable results are achieved». And one of its goals is to create comfortable learning conditions under which the student studies successfully. Arguing not only the expediency, but also the importance of using interactive methods in the educational process, T. Kravchenko and O. Kobernyk note that these methods are the most natural, create favorable conditions for the formation of skills and abilities, and provide an opportunity to reveal one's intellectual qualities [11].

Let's highlight the advantages of interactive learning over traditional:

- all students are involved in active work;
- students learn to work in a team;
- friendly attitude towards the opponent is ensured;
- every participant of the educational process is given the opportunity to propose and defend his opinion;
- a «situation of success» is organized;
- a large amount of material is mastered in a short time;
- tolerant communication skills are formed;
- the ability to justify one's own opinion, to find an alternative solution to a problem is developed.

According to K. Krutiy, one of the main conditions of interaction is the presence of a problem and working on it in groups (pairs, threes), making an agreed decision and dialogue on the results of the work. With such an organization of the educational process, the dialogue is directed to the search for common pronouns, the expansion and possible change of personal views, openness in relationships [12].

According to K. Krutiy, interactive methods as a concept originated from the theory of problem-based learning, the peculiarity of which is the research activity of children, which involves asking questions and problems, heuristic formulation of hypotheses and their verification during mental and practical operations with the use of dialogue [12, p. 141]. Dialogue here acts as a method of resolving contradictions. Hence, interactive methods are interpreted as communication methods based on dialogue.

Taking into account the problem of the research, K. Krutiy focuses the main attention on such a method as a game – a form of free self-expression of a person, which involves a real openness to the world of the possible and unfolds either in the form of a competition or in the form of an image (performance, representation) of some situations, meanings, states [12, p. 140].

I. Dychkivska emphasizes that the peculiarity of the team of younger schoolchildren is that it is always managed by an adult who directs and coordinates the actions of the children. At this age, it is not possible to achieve the highest development of the collective – self-government, but it is possible to get close to it. The teacher,

setting certain requirements, helps students to fulfill them, involves children in joint educational activities. The teacher regulates the internal relations of the group of younger students, varying the conditions and organization of the group's activities [8, p. 55]. The teacher not only teaches, but also stimulates students to search independently.

The leading role of the teacher is replaced by the leading status of children. During interactive learning, students also get the opportunity to develop educational activity, which is understood as the ability to make as many attempts as possible and various means to achieve a certain goal; identify problems in the course of training, which should be understood as a gap between already mastered mental and organizational means of activity and those that must be mastered by the student; to learn to reflect on one's educational activity, that is, to be able to move from mental or organizational activity to the practice of implementing and analyzing the means of this activity [21].

The main features that unite most interactive methods are called: imitation; game technique; collectivity; manageability of emotional stress.

A. Lysenko provides a general overview of the essence of learning based on interactive methods. According to the researcher, its leading characteristic is «immersion in dialogue». At the same time, it is clarified that the term «immersed» does not mean «replaced» by communication. Interactive learning «preserves the ultimate goal and main content of the educational process, but changes the forms from broadcasting (transmitting) to dialogue, that is, based on mutual understanding and interaction» [13].

The researcher also highlighted norms of behavior that should be observed in the process of interactive learning. The main ones include: in joint work there are no «actors» and «spectators» – all participants; each member of the group deserves to be listened to without interruption; you should speak so that you are understood, express yourself directly on the topic, avoid unnecessary information; if the information given is not completely clear, ask questions «for understanding»; only after that draw conclusions; ideas should be criticized, not individuals; the goal of joint activity is not to «win» any point of view, but to find a better solution by learning about different opinions on the problem, etc. [13].

Attempts to classify teaching methods can be found even in the writings of H. Vashchenko, who claimed that the creation of such a classification is a preliminary analysis of the technique of the educational process, and proposed to divide methods into a priori and a posteriori, empirical and experimental, analytical and synthetic, inductive, deductive and methods of analogy. Based on the fact that learning is a process, the teacher considered it necessary to base the classification on a certain procedural feature, which can serve as the principle of dividing methods into subgroups [3].

Modern researchers T. Kravchenko and O. Kobernyk classify passive and active methods as traditional. For the first students, he acts as an object of learning, he must learn and reproduce the material offered to him by the teacher, which is the main source of knowledge [11, p. 28]. At the same time, students, as a rule, do not cooperate

with each other, do not solve any problematic tasks. Under these conditions, the teacher's teaching activity plays a priority role. Active methods, according to the authors, partially overcome the disadvantage of reproductive learning, giving the student, in a certain way, the status of the subject of the educational process. This happens thanks to his entering into a dialogue with the teacher, performing creative tasks. However, such methods have limited possibilities in changing the student's position, since he is not always in the state of a student [11, p. 28].

At the same time, we cannot disagree with the opinion of the authors that only interactive methods should be used. The components of various technologies must necessarily be passive and active methods. Such a combination will not only contribute to the achievement of the educational goal, but will also ensure the formation of students' thinking skills, understanding the essence of things, understanding ideas and concepts, finding the necessary information, its interpretation and application in specific conditions [19].

Along with this, O. Udovenko claims, the advantages of interactive learning methods include: a significant increase in the amount of work performed in the same period of time; high efficiency in assimilation and formation of skills; development of such types in educational activities as planning, reflection, self-control, mutual control; formation of the ability to cooperate; formation of learning motives, development of humane relations between children [24, p. 13].

L. Pavlova notes that interactive educational technologies are game technologies of learning and development, built on purposeful specially organized group and intergroup activities, «feedback» between all participants to achieve mutual understanding and correction of the educational and developmental process, individual communication style on the basis of reflective analysis [18].

The concepts of interactivity, interactive learning, interactive learning methods and techniques, interactive pedagogical technologies are increasingly appearing in articles and scientific works on pedagogy, in sections of educational manuals that describe the educational process as communication, cooperation, integration of equal participants' cooperation. The term «interactive learning» is also used when researching the problems of using modern information technologies in education, distance form of education, using Internet resources, as well as electronic textbooks, reference books, etc. Modern computer telecommunications allow participants to enter into a «live» (interactive) dialogue (written or oral) with a real partner, and also enable to an active exchange of messages between the user and the information system in real time. Computer training programs with the help of interactive technologies, tools and devices provide continuous dialogic interaction of users [23, p. 36].

Scientists D. Mazukha and O. Mazur investigate the problem of step-by-step introduction of interactive exercises into the traditional system of teaching students of grades 1-4 during non-standard lessons built according to the methodological system «Development of critical thinking». According to the authors' assumption, due to this, the usual course of the lesson is broken, the teacher is as if watching the course of the lesson from the side, correcting the course of thoughts, but not correcting the mistakes

of the students. Misjudgment also occurs in the process of conducting a discussion. At the end of the discussion, the students have the opportunity to correct the incorrect judgment themselves and determine whose opinion or prediction was correct. Observations conducted by researchers proved that the use of interactive methods helps to increase the interest of younger students in the subject being studied, children quickly learn to freely express their opinion, are not afraid to make mistakes or argue even with the teacher, get great satisfaction from working in pairs and groups [14].

Recently, interactive learning technologies have been widely used in the organization of the educational process of educational institutions. Their active use solves various tasks: development of cognitive interest in, activation of students' educational activities in lessons, development of students' creative abilities, opportunity for mutual learning, etc. The teacher only directs the students' activities to achieve the goal.

According to S. Sysoeva, the classification of interactive methods should be carried out taking into account the key principle of interactive learning, that is, interaction – dialogue. Based on this approach, the researcher distinguishes informative, cognitive, motivational, regulatory interactive methods [23].

Informational interactive methods are methods of dialogic interaction of participants with the aim of exchanging material or spiritual values. The methods belonging to this group are implemented in the form of various exercises, games, each of which has a specific name and is performed according to certain rules («My name», «Business card», «Traveling together», etc.). With the help of these methods, the participants of the educational process have the opportunity to exchange given information in a fairly short period of time.

Cognitive interactive methods are methods of cognitive interaction (dialogue) between participants with the aim of obtaining new knowledge, their systematization, creative improvement of existing skills in a certain field. A fairly common method in this group is a business game, as well as such a heuristic method as «brainstorming».

Motivational interactive methods are methods of dialogical interaction of the participants of the educational process, with the help of which everyone determines his own position in relation to the methods of activity in the class, group, individual students, teacher himself.

Regulatory interactive methods are methods by which certain rules in dialogic interaction of training participants are established and accepted («Let's make rules», «Let's count together»).

O. Pometun and L. Pyrozhenko structure interactive learning methods into four groups depending on the appropriate form of student learning activity for their use: interactive technologies of cooperative learning, technologies of collective group learning, situational learning technologies and working out discussion issues technologies [19].

The classification «register» of interactive methods proposed by N. Avramenko and A. Lysenko [13] is interesting. Each of the methods proposed by them is characterized by certain organizational, pedagogical and didactic features, which make

it necessary to use them to achieve a specific educational goal. The most effective of them include:

- the method of a specific situation (oriented to the development and improvement of analytical abilities, the development of students' ability to communicate, formulate their own opinion, make decisions independently);
- the brainstorming method (aimed at activating students' creative thinking, going beyond standard thinking);
- the project method (based on the idea of building learning on an active basis through the active and practical activities of students taking into account their personal interests);
- the incident method (aimed at overcoming age and personal inertia, developing adequate ways of behaving in stressful situations: at the moment of severe lack of information, time, etc.);
- sensitivity training method (forms the ability to control the style of one's behavior due to how it is perceived by others, which actions provoke their sympathy or antipathy; develops such personal qualities as sensitivity, the ability to observe, determine the state of another person by external signs, shape one's behavior);
- method of synectics (a method of stimulating students' imagination);
- immersion method (application of elements of relaxation, suggestion, persuasion);
- the inversion method (oriented to search for ideas in new, unexpected directions, most often in those that are opposite to traditional views and beliefs. Develops the dialectic of students' thinking, affects the level of their creative abilities);
- the aquarium method (aimed at activating the mental activity of students, improving the ability to discuss and argue their opinion);
- the «Press» method (allows you to learn to formulate and express your own opinion on a debatable issue in a reasoned, concise form, as well as to influence the opinion of the interlocutor).

There are other approaches to the classification of interactive methods. Based on the analysis of scientific literature, the generalization of views on the essence of the studied phenomenon, the following main approaches to the classification of interactions can be distinguished:

- interactive methods include any educational classes or their fragments, during which there is dialogue and interaction between the teacher and students, directly between students (commenting, conversation, discussion, survey, peer review, competition, debate, «brainstorming», dramatization, etc.);
- interactions are defined as business (didactic) games;
- interactions are identified with lessons (or a stage of the lesson) of the so-called non-standard form (lesson-dispute, lesson-journey, etc.);
- interactive methods include not only lessons, the didactic purpose of which corresponds to the goals of the subject teaching program, but also preventive, i.e. instructional and advisory, training;
- based on the signs «imitation» - «non-imitation».

There are other classifications of interactive methods:

By the number of participants: frontal and cooperative (couples, groups).

According to the nature of tasks: single, differentiated.

By methodical purpose: formative, practicing.

By stage of the lesson: informative, organizational, regulatory, argumentative (explanatory) [10].

Interactive learning tools include: printed textbooks and manuals of the type of intellectual self-tutor; multimedia textbooks; computer; multimedia educational programs; interactive boards (panels, tablets) [15].

The main purpose of using multimedia in the lesson is to achieve a deeper memorization of the educational material through visual perception, to increase its emotional impact, to ensure «immersion» in a specific socio-cultural environment. This happens through the use of a multimedia projector, an interactive whiteboard and a computer that provides access to the Internet.

The blackboard implements one of the most important principles of education in primary school – visibility, it can be used to place various amounts of diverse information (diagrams, tables, texts, illustrations, animations, sound effects, etc.) [19].

It is worth highlighting effective, easy-to-use, efficient and free web services for creating multimedia, interactive content for joint work, communication, visualization and gamification of education: ZOOM, CLASSROOM, ClassDojo, etc.

Here is a brief overview of online resources that should be used in the educational process of primary school [19]:

Learning.ua – types of interactive tasks in mathematics, Ukrainian, and English for preschool and school-age children.

Thinglink is a service for working with interactive posters. Image interactivity is achieved by adding labels with textual hints, links to text, video, music or images.

Padlet is an interactive whiteboard that allows you to organize the joint work of all participants in the educational process.

Plickers is a useful mobile application that quickly «reads» special cards with students' answers and provides statistics on the teacher's phone screen. The application is used to find out whether students understand basic concepts and learn key skills.

Moovly – presentations in the form of animations. This service offers the user both ready-made templates and the opportunity to create a presentation independently.

Inspiration is a program that helps to visualize the educational process. In lessons, you can create cards, charts and diagrams together with students.

Wizer – creation of interactive worksheets. They can be used in the distance learning process, for classroom work on an interactive whiteboard, for homework.

Kahoot is a service for developing remote games. It contributes to the education of cognitive interest in students.

Classtime – use of graded exercises and tests.

Poodll is a toolkit for language teachers. This is one of the online audio and video recording technologies available for the educational process.

H5P – allows you to produce interactive content divided into several categories:

multimedia, games, questions and social networks.

Study-smile is a site for preschoolers and younger schoolchildren, where you can learn to read and count in Ukrainian.

Case lessons are aimed at developing critical thinking, concentration, teamwork, etc. One case lesson combines several subjects into integrated learning.

Graap is a platform that helps teachers organize virtual research and learning spaces built according to the phases of the educational process.

PhETs are animated, interactive, and game-based environments that teach students through inquiry.

Summing up, it should be noted that the currently known classification of interactive methods is not stable and strictly deterministic. It is open for further replenishment, which creates positive and promising prerequisites for their use not only in the process of learning various educational disciplines, but also for the purpose of solving tasks on specific stages in different lessons.

It is important for our research to find out the psychophysiological characteristics of younger schoolchildren. The process of assimilation in software knowledge by primary school age students is associated with the development of elementary skills of educational activity, cognitive activity, planned and differentiated perception of educational material, adequate self-esteem and the formation of cooperation skills with peers. The peculiarity of educational activities in elementary grades is determined by the specifics of the formation and development of cognitive processes, emotional-volitional and motivational spheres in children of primary school age. The cognition of a junior high school student is carried out with the help of a system of mental processes: perception, memory, thinking, attention, etc.

Direct perception is a consequence of the analytical and synthetic activity of analyzers. It is connected with sensory knowledge of objects and phenomena. A child of elementary school age very clearly perceives what causes him an emotional reaction. At the same time, there is insufficient differentiation and dismemberment of objects during perception, weakness of in-depth targeted analysis [5].

Accordingly, the organization of perception should be based on the selection of such objects that would have clearly defined characteristics, so that significant details stand out against the general background or differ from insignificant ones by the clarity of the image and placement, and the object itself would not be complex in structure.

Therefore, in the process of teaching different types of knowledge to younger schoolchildren, it is necessary to develop their perception as a purposeful activity that has goals, specific tasks and methods of perception, is amenable to control and self-control.

The thinking of 7-10-year-old children can be characterized as pre-categorical, which is characterized by a low level of dismemberment and unification, the distinction between essential and secondary, general and specific, insufficient development of synthetic activity. The sphere of children's thoughts of primary school age is limited in time, space and causal aspects. The inertia of thinking consists and is especially manifested in the interaction with the process of performing a new task, in the vast

majority of cases neither abstract nor scientific categories are accessible to the reasoning of children of this age [5].

The memory of younger schoolchildren is characterized by fragmented perception, and the reproduction of material is dominated by recognition. They easily and easily remember the material that is attractive to them and evokes positive emotions. Therefore, the content of the lessons should include such information that would attract their attention, forcing them to concentrate more in order to understand it better. Under the conditions of the correct organization of educational activities, enhanced development and qualitative restructuring of memory takes place. The tendency of qualitative changes consists in the transition to mainly arbitrary memorization and reproduction based on the logical processing of the memorized material. Involuntary memorization is a product of activity. Therefore, the management of involuntary memory involves the organization of children's perception, understanding, awareness of certain material. The more active and meaningful the activity of children with the material, the higher the level of its memorization [22].

A characteristic feature of the younger schoolchildren's attention is the predominance of involuntary attention, because voluntary attention requires significant volitional efforts, which are just beginning to form. At the same time, when a child overcomes certain difficulties, he gets satisfaction. The feeling of satisfaction and joy as an achievement's result of the set goal causes the child to desire to make voluntary efforts again during educational activities [5].

Imagination is one of the most complex, specifically human mental processes; it determines the effectiveness of mental activity and is the basis of creativity. Imagination causes the transformation of objects in the surrounding world, in a figurative and semantic sense, therefore it is of great importance for the emergence of guesses, assumptions, predictions. Along with the reproductive imagination, which is based on the reproduction of images created in fairy tales, stories, and stories of adults, a productive one develops, which allows the child to create images according to the plan, solve tasks in an original way, giving several options for answers, etc. [22].

Characteristic children's psychological features of primary school age are suggestibility and susceptibility to influence. Closely related to them is the tendency to imitate, which is caused by the vagueness and instability of the internal standard and the internal plan of action of a junior high school student.

Younger schoolchildren seek to imitate people who are the most authoritative for them. Such a person in a school is primarily a teacher. Children easily take everything from him and try to be like him in everything. They often copy the external forms of the teacher's behavior, his language, intonation, evaluative judgments, etc. For younger schoolchildren, it is the embodiment of all that is new, unusual and serious that appears in their lives in connection with entering school. That is, such a function of an adult «arises on the basis of the mechanism of impression, which is intensively manifested in elementary school age». At the same time, the impression «as a strong and bright emotionally saturated image of an event, phenomenon, person leads to certain subjective changes in its bearer» [22].

S. Musatov emphasizes these children's features of primary school age, noting that fatigue reduces the efficiency of their intellectual activity. As a result, physical activity decreases, or, on the contrary, increases due to excitement, concentration of attention weakens and work capacity may deteriorate. To prevent this, the scientist advises to create favorable conditions for educational activities, to observe hygienic norms, «which is an important prerequisite for the effectiveness of the mental activity of students of this age» [17].

Analyzing the scientific research of scientists, it can be stated that those teachers who actively use visualization, imagery, emotionality, creative tasks, positive interdependence of educational activities, taking into account the brain organization of cognitive processes, achieve better success in teaching children.

Younger school age is considered sensitive for the development of empathy: along with self-interest (a manifestation of the Ego factor characteristic of elementary school students), interest in the inner world of others arises. Children try to understand their experiences, to reveal their attitude towards them.

So, the main psychophysiological features of a junior high school student, which require thorough consideration in the organization of the educational process, are: increased emotionality of perception; figurative perception and memorization; involuntary attention, its orientation to a strong stimulus; restlessness, impulsivity, involuntary willpower; significant role of educational game in the process of cognitive activity; children's tendency to imitate, copy in actions; asymmetry of the functioning of the cerebral hemispheres; concrete or figurative thinking.

The key concept defining the essence of interactive learning is «interaction». Interaction is understood as direct interpersonal communication, the most important feature of which is determined by a person's ability to «take the role of another», imagine how he is perceived by a communication partner or a group, and accordingly interpret the situation and control his own actions [9].

In philosophy, «interaction» is considered as a category that reflects a special type of relationship between objects, in which each of the objects acts (influences) on other objects, leading to their change, and at the same time is affected (influenced) by each of these objects, which, in turn, causes a change in its state. The effect of each object on another object is determined both by the object's own activity, the manifestation of its dynamics, and by the object's reaction to the action of other objects [4].

As noted by O. Pometun [21], pedagogical interaction is an exchange of activities between a teacher and pupils (students), in which the activity of one is determined by the activity of the other.

A somewhat different interaction is considered by L. Velitchenko [4]. He associates the term «interactive» with computer-based learning, emphasizing the fact that, in most cases, computers operate in a human-machine, software environment. He considers interactive learning to be one of the possible models of the pedagogical process, which provides communication between a teacher and a student with the help of a computer.

The concept of interaction, according to modern researchers, is universal. The

accumulation and theoretical understanding of the experience of pedagogical work, the selection of interactivity as its important feature contributed to the expansion of the concept of learning, in which interaction appeared as an integral property and was explained in direct practical generalizations. It is present in one form or another in the reflection and conceptualization of teacher-student contacts [4]. Therefore, consideration of the categories «interaction» and «pedagogical interaction» will be quite justified.

In pedagogical psychology, the category of interaction is represented as the education unity (transfer of values as the content in pedagogical work) and communication (the organization form of the pedagogical process). They see in it: pedagogical task, communicative activity of participants, values, norms of interaction, socio-psychological situation, result (development of mutual relations, reflection, stimulation of creativity) [4].

Based on this, L. Pavlova singles out the external and internal aspects of interaction. The first is set by the teacher and acts as a form, a scheme of reflection, chosen by the teacher from his professional experience. The inner side of the interaction is manifested as the teacher's stimulated need for children to self-actualize, self-initiate interest in themselves, their successes, mental organization of themselves and other participants in the interaction. Thoroughly researching all the components of interaction, its models, L. Pavlova derives the term interactive interaction, which expresses the subject-subject field organized in the educational space of the school, which stimulates the needs of its participants (both children and teachers) for self-actualization and self-realization abilities and opportunities [18, p. 5]. According to the researcher, such interaction is manifested in changes and additions to the intellectual, emotional-volitional, motivational-needs, activity-needs spheres of the personality.

In general, pedagogical interaction is realized in the process of communication, during the communication of participants in the educational process. The communicative component permeates all components of educational activity, turns activity into communication.

O. Pometun understands cooperation as joint activity aimed at achieving common goals [20]. Within the scope of joint activity, the individual strives to obtain a result that is beneficial for himself and for all other members of the group. Cooperative learning creates favorable conditions for positive interaction between students; schoolchildren realize that they can achieve their personal goals only under the conditions of achieving a result in solving the task set by other members of the group.

Therefore, the interaction between students occurs under the conditions of their awareness of certain interpersonal dependence in the process of completing the educational task, responsibility for each other's success. The basis for the emergence of such a state can be seen in the schoolchildren's perception of work goals and their acceptance at the same time on two levels – at the personal level and at the group level. Interest in each other's success as a prerequisite for achieving a collective result (common goal) leads to the emergence in everyone of a desire for knowledge, the need for interpersonal communication, and the exchange of educational information. All this,

ultimately, not only activates the interaction, but also gives it didactic expediency and optimality.

The multifaceted disclosure of the essence of the interaction provides grounds for the development of classifications based on which researchers have put various factors.

Ukrainian researcher L. Pavlova, investigating the problem of a methodological approach to the problem of interactive pedagogical interaction, singles out five models of pedagogical interaction: 1) adaptive – aimed at creating a comfortable educational environment to prevent overcoming and removing complexes from the child; 2) reproductive – aimed at organizing students' perception of information for its reproduction in situations of demand; 3) active – aimed at the organization of students' perception of information and the formation of methods of intellectual activity related to its «extraction»; 4) interactive – aimed at stimulating needs in activities through which the student actualizes his opportunities and abilities, self-realizing himself in multiple types of organized interaction; 5) revealing – aimed at the organization of children's abilities, implemented in the development of creative abilities, without which no human activity is possible [18, p. 7]. According to the researcher herself, all four first models for modern pedagogical reality can be equal in any educational system.

Ukrainian researcher O. Maksimova, relying on the views of I. Buzhuna, understands equality as the construction of the learning process based on democratic leadership with the maximum use of the pupil's creative initiative, the observance of the student's rights, first of all, the right to equal respect for personal dignity with the teacher [52].

Analyzing the role of communication and educational cooperation of children, L. Pavlova proves that in communication with peers, the idea and practice of equality opens up to the student, he acquires the opportunity to accept another thought, to coordinate his actions with his own [15].

The lesson, built on educational dialogue, prompts students to raise global and personal problems and generalizations. In the process of solving them, mastering the experience of creative activity, creative assimilation of knowledge, and the formation of an active, conscious personality are carried out. Dialogue acts as a method of constructively overcoming contradictions.

We believe that a democratic style of communication is the most appropriate for effective subject-subject interaction as a way of organizing and implementing educational activities. It creates a psychologically favorable climate for comfortable relationships between a teacher and a student in situations of interpersonal interaction, enables a creative teacher to take into account the peculiarities and own experience of the child, his needs and capabilities, adhere to a personal approach, quickly navigate in constantly changing communication conditions, feel and support feedback. This helps the teacher to adjust his further behavior, replacing the used means of influence with new ones that seem more effective [15].

Based on the analysis of psychological and pedagogical sources, we consider the concept of interaction as a process of joint communicative activity, which manifests itself in the exchange of information, in the organization of joint actions, in the

application of individual contributions aimed at solving a common issue, which results in mutual changes in their behavior, activities, relationships. Interaction is characterized by such components as communication and joint activity, which, in turn, are interconnected and mutually conditioned.

The most important thing in elementary school is to create favorable conditions for an atmosphere of success and creative cooperation: collective activity, work in groups, pairs. It is innovative technologies, in particular interactive ones, that provide a solution to this issue. By applying interactive forms of organizing the education of junior high school students, teachers try to turn an ordinary lesson into a thinking lesson, a communication lesson, a dialog lesson in order to stimulate students' interest in reading, mathematics, art, nature, etc.

For our research, the psychological and pedagogical conditions that contribute to the establishment of younger schoolchildren's successful interaction in the educational process, defined by L. Velitchenko, are important:

- creation of a favorable, comfortable, creative atmosphere in the student body, which is based on the pedagogy of cooperation;
- creation of conditions for students' self-realization;
- ensuring that younger schoolchildren realize their own potential in extracurricular and extracurricular activities;
- democratic style of communication between the teacher and students, free exchange of opinions, discussions;
- compliance with the rules of communication culture;
- provision of didactic and distribution materials, material and technical means for the organization of the educational process, which will contribute to the development of curiosity and interest in younger schoolchildren;
- provision of conditions for application of acquired knowledge, acquired abilities and skills in practical activities;
- the teacher' ability to notice the unique personality of each student and to promote the disclosure of his talents;
- the teacher's study of each student's personality and providing each student with the opportunity to self-realize through the type of activity that is most significant for him;
- active use of interactive technologies in the educational process;
- the teacher's adherence to the position of an advisor, a consultant, giving students the opportunity to build a creative process independently;
- a timely objective assessment of the knowledge, abilities and skills of younger schoolchildren, the smallest positive changes in their development [4].

So, the characterization of the pedagogical conditions for the use of interactive methods in elementary school includes an analysis of the main ways and means that ensure efficiency and increase the effectiveness of achieving this goal. The following can be attributed to them:

Activation of motivation and interest in the educational process using interactive methods in lessons.

Developing interest in learning is a problem that worries every modern teacher. Interest stimulates will and attention, interested students remember more easily and more firmly. Interactive learning technologies can restore students' interest in learning and strengthen their desire to learn. After all, the content of interactive learning is that the educational process takes place under the condition of all students' constant interaction. This is mutual learning, where the teacher and students are equal subjects of learning. The organization of interactive training involves modeling life situations, using role-playing games, joint problem solving based on the analysis of the circumstances and the relevant situation. It effectively contributes to the formation of abilities and skills, the creation of an atmosphere of cooperation and interaction. During such training, students learn to be democratic, to communicate with other people, to think critically, to make informed decisions.

The purpose of using interactive methods: to create a «psychological comfort zone», to prevent a decrease in the level of attention during the lesson; avoid a decrease in the level of interest in the educational material; overcome discomfort due to imperfect mastery of interactive learning tools.

Ensuring emotional contact between the teacher and students, creating a trusting atmosphere during the involvement of interactive learning methods in lessons. The formation of elementary school students' sense of security and psychological comfort during the educational process serves as a basis for successful implementation of educational activities in the classroom. During the practical application of advice and recommendations to teachers on maintaining discipline in the classroom when involving interactive teaching methods, it is possible to create conditions for the emotional and psychological emancipation of students and the establishment of a kind of emotional «city» between them and teachers. In lessons, it is important to avoid addressing students in raised intonations and in a commanding tone.

The presence of a high pedagogical culture and awareness of interactive learning among the teachers themselves.

The analysis of the experience of using interactive technologies shows the importance of a high general culture of primary school teachers themselves.

Interactive learning itself is a very complex mental, psychological, methodical phenomenon. Its implementation is impossible without the general cultural growth of the person himself, his attitude to communication. As for teachers, our observations showed that not all of them can effectively use interactive technologies. It can be argued that even after mastering the theoretical knowledge of interactive teaching methods, not all teachers can successfully use them in practice.

The results of the analysis of the current state of the use of interactive technologies indicate insufficient preparation of primary school teachers for this activity. The problems of implementing interactive technologies are not sufficiently disclosed in textbooks on primary education methods, in methodical manuals for primary school teachers, in educational programs. Therefore, young teachers are psychologically and methodically not ready for effective work using interactive teaching methods.

Based on this, we believe that the essential condition for solving this problem is

the implementation of teachers' special training for the use of interactive technologies. Such training, in our opinion, includes a deep understanding of the essence of interaction in general and, in particular, the possibilities of interactive learning in the development of the personality of a junior high school student. It is necessary for teachers to master the method of interactive teaching of students, to learn to use specific techniques and exercises. At the same time, it is essential that an interactive approach to the phenomena of life, science, and educational material is present in their pedagogical activities every day. The democratic nature of the relationship between teachers and students, respect for the student's own opinion.

The climate of relations between teachers and students largely determines the nature of interaction and the effectiveness of using interactive learning. It is possible to form active, principled, responsible members of society only in trust conditions, demandingness, and respect for the young citizens of our country.

This is how real teachers understand the role of communication with students and attach primary importance to it. However, we are again and again faced with the inability of teachers to build their relationships with children, with facts of rudeness, disrespect, misunderstanding, with communication underestimation as a means of pedagogical influence. Such phenomena are caused, first of all, by pedagogical ignorance, remnants of authoritarian pedagogy, and a one-sided approach to the learning process.

Using interactive methods is a way to create an atmosphere in the classroom that best promotes cooperation, understanding and goodwill.

When conducting lessons of this type, it is important to interest students in the subject, to form an active attitude to life, and to develop creative abilities. At the same time, improve their speech and mental abilities, create a situation of success where every student feels at ease, and this, in turn, contributes to their self-improvement as individuals. The teacher acts as a friend, adviser, senior comrade. The role of the teacher becomes one of the partners' role in the educational process, we involve all students in the active acquisition of knowledge. Such interaction between teacher and student makes all participants in the process equal subjects.

Interactive forms of work help to pay attention to each student. Working in groups or pairs, schoolchildren independently solve the tasks available to them, become researchers, together overcome difficulties on the way to the goal. In addition, interactive forms of education develop communication skills and help to establish emotional contacts between students. Schoolchildren learn to think critically, discuss, and make decisions independently.

The implementation of these technologies is not an easy task even for an experienced teacher and requires thorough preparation (selection of materials, drawing up a plan, careful study of the students', the class', etc. individual characteristics'). But the teacher who seeks to reveal his abilities, the talents of his students, to teach them to learn, to find the truth, will definitely look for a way to improve his methodology.

In such classes with pupils, it is advisable to observe the following rules: every opinion is important; don't be afraid to express yourself; we are all partners; we discuss

what was said, not the person; pondered, formulated, expressed; speak clearly, clearly, beautifully; listened, spoke, listened; only reasonable evidence; know how to agree and disagree; every role is important.

It is through the use of various interactive methods that children learn: to communicate, express themselves, prove their opinion, create monologue statements of a communicative direction, build a dialogue taking into account the communication situation, listen carefully and understand the text, remember the actual content, sequence of events, main idea from one listening statements, be tolerant of other people's opinions, etc.

The use of interactive technologies is not an end in itself. This is not only a means of creating an atmosphere of cooperation, understanding and benevolence, but also an opportunity to really implement the basic principles of modern education. After all, the use of these technologies in all lessons in elementary school makes it possible to create an educational environment that helps students to form character, develops a worldview, logical thinking, coherent speech, to identify and realize individual capabilities.

Conclusions. After analyzing the scientific and pedagogical and psychological literature, the interpretation of the main terms of the categorical and conceptual apparatus of the research was clarified. In particular, it was determined that there is no unambiguous, generally accepted definition of «interactive methods» concept. By the «interactive methods» concept we mean methods of purposeful interpersonal interaction between the teacher and students to ensure the best conditions for their development.

In general, passive, active and interactive methods are distinguished. The first of them are based on the dominant role of the teacher as a subject of learning and subordination, the objectivity of the student's position, the predominance of the reproductive type of activity. Active methods somewhat neutralize this drawback, but also cannot fully ensure the full rights of the student in the learning process. Interactive methods involve the involvement of not only the student's consciousness, but also his feelings, emotions, volitional qualities, that is, they involve the «whole personality» in the learning process.

Junior school age is the time when the child enters a new activity for him - educational, which becomes the leading one for him: in this process, the formation of the main mental processes and personality qualities takes place, such neoplasms as arbitrariness, an internal plan of action and reflection are formed, which give the child the opportunity regulate one's activity and behavior at a certain level of activity and independence, taking into account the peculiarities of the activity itself.

It was established that interaction is a process of joint communicative activity, which manifests itself in the exchange of information, in the organization of joint actions, in the application of individual contributions (assets) aimed at solving a common issue, which results in mutual changes in their behavior, activities, and relationships. Interaction is characterized by such components as communication and joint activity, which, in turn, are interconnected and mutually dependent.

Important pedagogical conditions for the use of interactive methods of teaching primary school students are: activation of motivation and interest in the educational process using interactive methods in lessons; optimal choice of interactive methods; ensuring emotional contact between the teacher and students, creating a trusting atmosphere during the use of interactive learning methods in lessons; the democratic nature of the relationship between teachers and students, respect for the student's own opinion; presence of a high pedagogical culture and awareness of interactive learning among the teachers themselves.

It should be emphasized that these conditions can significantly influence the effectiveness of the interactive technologies' use in the educational process. The general tone, the culture of teaching subjects, the culture of communication between teachers and students is important, when interaction does not act as an isolated element of the methodology, not as a declaration, but as a real element of approaches to the phenomena of reality, science, and relationships. It is quite natural that the conditions formulated by us should operate within the limits of taking into account the age and individual students' characteristics, which serve as the basis for the outlined methodological techniques, technologies, and exercises.

All the pedagogical conditions we singled out are interconnected, complement each other, are determined by the peculiarities of the educational process in primary school and are implemented by all subjects of this process.

References

1. Antonik V.I., Antonik I.P., Andrianov V.E. Anatomy, physiology of children with the basics of hygiene and physical culture. Tutorial. Kyiv: «Professional» Publishing House, Center for Educational Literature, 2009. 336 p.
2. Bondar V.I. Didactics: tutorial. for students higher ped. education closing Kyiv: Lybid, 2005. 264 p.
3. Vashchenko H. Works on pedagogy and psychology. Kyiv: Shkolyar – Fada LTD, 2000. 416 p.
4. Velitchenko L.K. Pedagogical interaction: theoretical foundations of psychological analysis: monogr. Odesa: PNUAPN of Ukraine, 2005. 302 p.
5. Age-related physiology and school hygiene: educational method. manual / compiler. Lyubov Korinchak. Uman: VOC «Vizavi», 2018. 320 p.
6. State national program «Education» (21st century Ukraine). Kyiv, 1994.
7. State standard of primary general education. Elementary School. 2011. No. 7. P. 7-8.
8. Dychkivska I. Innovative pedagogical technologies. Kyiv: Akademvydav, 2015. 304 p.
9. Kolomiets N. A. Didactic principles of interactive methods use in teaching younger students: autoref. thesis Ph.D. ped. Sciences: 13.00.09; National Pedagogical University named after M.P. Drahomanova. Kyiv, 2009. 19 p.
10. Kolomiets N.A. Application of interactive methods in the process of language education of junior high school students (on the material of the subjects «Native language» and «English language»): Methodical guide. Uman, 2008. 102 p.

11. Kravchenko T., Kobernyk O. Use of interactive methods in labor education lessons. Labor training in educational institutions. 2003. No. 2. P. 28-31.
12. Krutiy K. The place of interactive methods of teachers' studying in the implementation of speech development of preschoolers. Luhansk Herald. 2004. No. 10. P. 140-143.
13. Lysenko A., Avramenko N. Mosaic of interactive teaching methods in the work system of a lexicographer. Ukrainian literature. 2005. No. 7. P. 31-35.
14. Mazukha D.S., Mazur O.S. Interactive technologies for the development of critical thinking of younger schoolchildren: a study guide. Kyiv: Maeterlinck, 2005. 65 p.
15. Maksimova O.O. Pedagogical conditions for the achievement of success by six-year-old children in the process of subject-subject interaction: autoref. thesis for obtaining sciences. candidate degree ped. Sciences: specialist 13.00.07 «Theory and method of education». Zhytomyr, 2006. 19 p.
16. Mykhailichenko M. V., Rudyk Y. M. Educational technologies: teaching. manual Kyiv: KOMPRINT, 2016. 583 p.
17. Musatov S.O. Psychology of pedagogical communication: theoretical and methodological analysis. Kyiv: Lista, 2003. 175 p.
18. Pavlova L.D. Methodological approaches to the problem of interactive pedagogical interaction. School management. 2006. No. 13(133). P. 2-14.
19. Pometun O., Pyrozhenko L. Interactive learning technologies: theory, practice, experience. Kyiv, 2011. 135 p.
20. Pometun O. What is «interaction» and why is it needed in education. Head teacher Our tab. 2005. No. 25. P. 10-14.
21. Pometun O., Pyrozhenko L., Bida O. Application of interactive technologies in the education of younger schoolchildren: Methodical guide for primary school teachers. Ternopil: Educational book – Bohdan, 2011. 304 p.
22. Serhienkova O. P., Stolyarchuk O. A., Kokhanova O. P., Pasiaka O. V. Age psychology. Education manual Kyiv: Center for Educational Literature, 2012. 376 p.
23. Sysoeva S. O. Interactive technologies for teaching adults: teaching method. manual Kyiv: ECMO, 2011. 324 p.
24. Udovenko O.M. Interactive learning methods. School management. 2004. No. 34 (82). P. 11-14.

2.4. Research on Economic, Cultural and Academic Cooperation Between Ukraine and China in the Context of Internationalization of Education

Education can form human capital, cultivate cognitive ability, accumulate cultural capital, so as to promote its consumption in the economy and culture, and drive the development of economy, culture and education, in which the importance of education in the culture and economy is obvious, it is not only the formation of human capital and cultural capital of education is an important way, but also has an important impact on the economy and cultural consumption.

The essence of cooperation and exchange among international universities is a kind of exchange activity in which the people of the world participate on a spiritual

level. Educational and academic exchanges are an important part of this, which is also the scope of cross-cultural exchanges. In the international context of cultural exchange and academic communication, and in the face of these practical problems in the development of cooperation, with the deepening of international university cooperation in recent years, communication and contact between international universities have been strengthened in the process of academic development and practice. In the current educational context, it is very important to gradually explore a sustainable path for the development of intercultural cooperation in higher education.

The world today is undergoing complex and profound changes, with the world economy recovering slowly, development diverging, and profound adjustments brewing in the pattern of international investment and trade and in multilateral investment and trade rules, as well as serious development problems facing all countries. Against this backdrop, China has put forward the Belt and Road Initiative, which aims to carry out regional cooperation on a wider scale, at a higher level and at a deeper level, and to jointly build a regional economic cooperation architecture that is open, inclusive, balanced and inclusive. In order to promote the cooperation and development between regional economies, China actively promotes the implementation of the "Belt and Road" initiative, and Ukraine, as the first country to respond to China's "Belt and Road" initiative, actively promotes the implementation of the "Belt and Road" policy between the two countries. Exchanges and cooperation in social aspects, economy and trade, medical care, science and technology, cultural communication and exchange, education, etc. will continue to develop in depth. The implementation of these exchange and cooperation programs has provided international students from both countries with diverse learning opportunities, development space and employment platforms.

The social cooperation between Ukraine and China can cover a wide range of fields and different levels. For example, the two countries have carried out cooperation with multinational organizations, cross-field cooperation, and cross-border cooperation. The so-called cooperation of transnational organizations refers to the cooperation between governments of different countries, NGOs, and international organizations aimed at jointly solving global social problems, such as climate change, poverty, and human rights. Cross-field cooperation refers to cooperation between different industries and fields to promote resource sharing, knowledge exchange and innovation. For example, cooperation between academia and industry, cooperation between science and technology and medical fields. Cross-border cooperation is cooperation between different occupations and professions, promoting cross-disciplinary cooperation and integrated problem-solving skills. Examples include cooperation between medicine and engineering, and between art and science. All in all, this all belongs to cross-cultural cooperation, which is the exchange and collision between different cultures and nationalities, and the cooperation between different educational institutions and schools, including student exchanges, teacher exchanges, curricular cooperation and research projects. The purpose of such cross-cultural exchanges is ultimately to promote cultural exchanges, mutual understanding and respect, and to broaden the channels

and platforms for multifaceted contacts and exchanges in economic, political and cultural policies, and to reach multiple cooperation.

In economic terms, Ukraine is also trying to make full use of the favorable opportunity of China's economic development model transformation to promote Ukraine's expansion of exports to China. On the basis of fully respecting market rules, the two countries will promote the institutionalization of cooperation and accelerate the construction of trade facilitation between the two countries. The Internetization of the international economy and trade has accelerated in the wake of the New Crown epidemic, and China is actively fostering new forms and modes of international trade. After the epidemic, new forms and modes of the foreign trade economy have played an important role, such as cross-border e-commerce and the market procurement trade mode. In order to strive to expand two-way trade with co-construction countries, especially to increase the import of high-quality products, so that more countries can share the dividends of China's super-large-scale market, China vigorously develops "Silk Road E-commerce" and promotes new formats such as cross-border e-commerce. The new model is integrated with the "Belt and Road" initiative. Add new impetus to the construction of major trade channels such as the China-Europe Railway Express and the New Land-Sea Corridor. In addition, in order to create a free and convenient international environment for the joint construction of the "Belt and Road", China supports more Ukrainian enterprises and Ukrainian products to explore the Chinese market, encourages more Chinese enterprises to invest in Ukraine, and promotes further upgrading of industrial cooperation between the two countries by taking advantage of Ukrainian talents, technology and geographic advantages.

The year 2020 became a record year in the history of China-Ukrainian trade, with trade volume exceeding \$15.4 billion. From January to July 2021, the total value of China's exports to Ukraine was US\$5.53 billion, a year-on-year increase of 27.3%; the total value of China's imports from Ukraine was US\$5.416 billion, an increase of US\$2.128 billion over the same period in 2020, a year-on-year increase of 63.1%. Ukraine's grain exports to China grew (in monetary terms) 2.5 times, vegetable oils 4.7 times and iron and other ores 5 times. In other words, these three categories of goods account for 86% of Ukraine's exports to China. Chinese metallurgical companies are trying to diversify the sources of such raw materials, which will enable Ukrainian producers to increase their supplies. In the first half of 2021, the volume of Ukrainian iron ore exports to China fell by 31%, while the revenues of Ukrainian exporters increased by 55% due to high prices. According to the Ukrainian Customs, in the first five months of this year, the volume of trade between Ukraine and China increased by 35% and 48%, respectively, compared to the same period last year.

The growth of trade between the two countries in recent years is based on the accelerated growth of Ukrainian exports of goods to China. In 2020 alone, Ukrainian exports to China almost doubled compared to the previous year, from \$3.6 billion to \$7.1 billion. Compared to the previous year, exports increased by a factor of 2.6. Since August, China has implemented a strict carbon-neutral policy, and the compression of high-energy-consuming industries has also expanded demand for Ukrainian iron ore

Modern conditions of development of science, education and production in the world – 2023

---

and metallurgical products to some extent. Combined with the impact of high commodity prices, Ukraine's exports to China grew at a staggering rate of 40 percent. China accounts for more than 20% of Ukraine's grain and sunflower oil exports and more than 40% of its ores.

Culturally, there is a two-way interaction between education and culture. Although culture influences all aspects of education, education also provides conditions and vitality for the existence and development of culture, and the influence of education on culture is mainly realized through cultural communication. In the field of cultural exchanges between Ukraine and China, both countries emphasize the influence of the media. The role of the media and educational institutions is utilized to improve mutual understanding between the peoples of Ukraine and China, and to cultivate elite personnel for educational and academic cooperation between Ukraine and China. At present, Chinese media such as Xinhua News Agency and China Central Television (CCTV) have branches and correspondents in Ukraine. Relying on these journalists, Chinese viewers are able to receive direct reports from Ukraine from time to time. From 2017 to 2018, CCTV 4's "Home from Afar" program produced a series of programs on Ukraine in the "One Belt, One Road" series, which was well received by Chinese viewers. Tianjin TV and other local media also produced programs about Ukraine. Media coverage is very important to enhance mutual understanding and trust between Chinese and Ukrainian people. In addition, Xinwei Group and the Embassy of Ukraine in China have jointly created the Ukraine House, which plays an active role in promoting information about Ukraine to China. Secondly, in order to cultivate talents for the long-term development of bilateral economic and trade cooperation, it is necessary to pay attention to the use of language exchange and communication. At present, the use of the Ukrainian language is becoming more and more common in Ukraine, especially on official occasions. However, there are not many people in China who are proficient in Ukrainian. With the encouragement of the Chinese Ministry of Education, some foreign language colleges and universities have started teaching Ukrainian in recent years, but the training of talents needs conditions and time. Ukrainian studies in China is an endangered discipline, and the development of Ukrainian research centers set up by the Chinese Academy of Social Sciences and some universities are facing problems such as shortage of human resources, and the influence of the research institutions on the government's decision-making is very limited. Under such circumstances, China needs to increase its support to Ukrainian research institutes for disseminating information about China and China issues, so that Ukrainian society can have a relatively objective and comprehensive understanding of China, and promote the Ukrainian government to make decisions in the direction of diplomacy with China in line with the interests of both sides. The Ukrainian government needs to support the teaching of the Ukrainian language and Ukrainian studies in China, so as to cultivate and reserve corresponding talents for the long-term development of economic and trade cooperation and strategic partnership between the two countries.

Culture has a direct impact on education, and cultural diffusion includes both vertical transmission and horizontal diffusion. Vertical transmission of culture is the

continuation of culture in time, which is manifested in the transmission of knowledge, concepts, values and norms within the same cultural system. The horizontal diffusion of culture is the flow of culture in space, manifested as the contact and borrowing of different cultures. Both the vertical transmission and horizontal diffusion of culture must be realized with the help of education. Through education, the previous generation transmits its values and cultural traditions to the new generation. The values of society determine attitudes towards the educational process, the teacher-student relationship, the goals and methods of education. Regarding the cooperation between the two countries in the field of culture, it is indispensable to have the impetus of the governments of Ukraine and China, and the co-signing of the construction of the Silk Road Economic Belt has significantly broadened the space for strategic cooperation between Ukraine and China. Cultural exchanges and interactions not only come from official governments, but also from non-governmental organizations and individuals, including the Federation of Overseas Chinese. The federation organizes corresponding research, study, symposium, performances, exhibitions and other activities, contacts and exchanges with relevant organizations in Ukraine, and introduces traditional Chinese culture to Ukraine in different forms, which not only strengthens the cultural exchanges between Ukraine and China, but also promotes the Chinese culture. The Ukrainian-Chinese Committee for Friendship, Peace and Development is the main channel of civil interaction between Ukraine and China, and has played an important role in consolidating the social relations and public opinion base of friendship between Ukraine and China.

As a language dissemination institution set up by China overseas, the Confucius Institute is receiving increasing attention from both the academic community and the public. As an institution, the function of the Confucius Institute is not only to teach Chinese language and spread Chinese culture, but also to represent a country and a culture in itself. The Confucius Institute in Ukraine also plays the role of cultural communication and exchange, providing the Ukrainian people with a window to the Chinese culture. Currently there are 5 Confucius Institutes and 1 Confucius Classroom in Ukraine. They are the Confucius Institute at Kiev National University, Ukraine; the Confucius Institute at Kiev National Linguistic University, Ukraine; the Confucius Institute at Kharkiv National University, Ukraine; the Confucius Institute at Luhansk Pedagogical University, Ukraine; and the Confucius Institute at Southern Pedagogical University, Ukraine, Confucius Classroom at the First Oriental Language High School in Kiev.

Established in May 2007 at Luhansk National University, the Confucius Institute is the first Confucius Institute in Ukraine. Since its establishment, the Confucius Institute has been continuously expanding its scale of operation, and the number of students has grown from 145 in 2007, when the institute was first established, to 3,355 in 2013. In addition, 13 Chinese language teaching centers have been established in Kiev, the capital of Ukraine, and other schools and universities, initially forming a Chinese language teaching network, which has developed into a center of Chinese language and culture in eastern Ukraine. The Confucius Institute has completed the translation into

Ukrainian of three sets of books by the State Hanban, namely Chinese Geography, Chinese Culture and Chinese History, and the adaptation into Ukrainian of two textbooks, namely Chinese Paradise and Contemporary Chinese. Special mention should be made of the Chinese Corner at the Confucius Institute. Since the establishment of the Confucius Institute, we have been insisting on and improving this activity, because it enables Ukrainian students to know more about China today and yesterday, Chinese culture and art, and also increases their love for Chinese culture; not only that, the Chinese Corner is a good example of the two-way cultural exchange between the two countries. Therefore, it is a popular activity among students both inside and outside the school. In the Chinese Corner, students discussed topics of interest, organized games and competitions, sang songs and poems, visited various local museums, and went on excursions together. The Chinese Corner has a weekly theme, such as recipes, chess, Chinese knots, paper-cutting, ethnic musical instruments, kites, ethnic costumes and so on. During the activities of the Chinese Corner, in the process of communicating directly with Chinese friends, Ukrainian students learned more about China and its cultural traditions than in the classroom. Every year, the Confucius Institute organizes teachers and Chinese students to carry out summer camps to teach Chinese to Ukrainian children and spread Chinese culture. The Confucius Institute has opened a window to the world of Chinese culture for the Ukrainian people, and a series of complete and grand cultural activities have increased mutual understanding and respect between the two peoples. After visiting Confucius Institutes, Prof. Koppelder, a famous German sinologist, mentioned in his "Report on the Study of Chinese Language Teaching on the Silk Road" that Confucius Institutes of Luhansk State University are the most representative Confucius Institutes he visited, and they are the pioneers of Chinese language teaching in Ukraine.

The Ukrainian magazine "Наш Київ" (2008) conducted an interview in the Ukrainian capital, Kiev, in the survey found that many Ukrainians are concerned about the Chinese culture, but also the emergence of the Chinese cheongsam dress fever, a lot of Ukrainian young people have begun to tattoo the Chinese characters, the people of the Chinese culture is more and more interested in Chinese culture, which all shows that Ukraine is setting off a wave of Chinese culture fever. The Kiev Language University and the Chinese Department of Kiev National University have trained batch after batch of outstanding students. They also serve as bridges for the communication of Ukrainian and Chinese cultures and have contributed to the long-term development of the two countries. In general, the exchange and cooperation of education between Ukrainian and Chinese universities is a positive exploration to promote the new mode of international exchange and cooperation between the two countries, which will add new positive energy to the development of cooperation and exchange between the two countries. It also broadens the academic exchanges between Ukrainian and Chinese universities, and lays a good condition for the development of education in both countries. For several consecutive years, the exchange of students between Ukraine and China has maintained a trend of steady development. In 2019, more than 3,000 Ukrainian students went to study in China, and more than 3,500 Chinese students

received higher education in Ukraine. Cooperation between the two countries on research centers of Ukrainian and Chinese languages and cultures has also been actively developed.

In recent years, favorable political and external environments have made economic, cultural and educational exchanges between China and Ukraine more and more frequent, and the scope and level of cooperation between the two countries have gradually formed a good interactive and cooperative situation, "from active to proactive" and "from spontaneous to conscious". Along with China's growing position in the global economy, China will continue to deepen cooperation with Ukrainian universities and companies. The deepening of China-Ukrainian exchanges has had a growing impact on social aspects, economic and trade, medical care, science and technology, cultural dissemination and exchange, and education. The policy supports the mutual benefit of both peoples and plays a positive role in the long-term development of relations between the two countries. Economic and trade cooperation has broadened the platform for cooperation and development between the two countries, boosting economic growth and expanding domestic demand and imports and exports. The impact of education and culture is multifaceted and is an export and introduction of cultural and educational endeavors. The activities at the level of seminars and exchanges between Ukraine and China are becoming more and more frequent and are expanding in depth and scope. As the comprehensive strategic partnership between Ukraine and China continues to warm up and the "Belt and Road" is effectively dovetailed, the exchanges and cooperation activities between Ukraine and China have further deepened the humanistic exchanges and people-to-people contacts between the two countries, and have continuously optimized the public opinion environment and social basis for the dovetailing and cooperation.

At the same time, cooperation in the field of education and culture is also reaping new fruits. According to statistics, 67 Ukrainian universities have signed cooperation agreements with more than 200 universities, institutes, colleges and enterprises in China. For example, in 2012 the number was 59 universities, by 2013 it increased to 131. Within the framework of these agreements, academic and scientific exchanges take place, joint academic and scientific forums and conferences are organized, educational and scientific materials are prepared and published, etc. In order to reduce resistance and facilitate the synchronization of educational plans for training experts, the two countries have specially approved the granting of dual diplomas. Over the past 30 years since the establishment of diplomatic relations between China and Ukraine, the relationship between Ukraine and China has become increasingly close, and the number of Chinese students studying in Ukraine has increased day by day. Their studies in music, painting and other art fields have injected new vitality into the development of Chinese art. On the other hand, the Confucius Institutes in China are constantly recruiting a large number of Ukrainian students, who show great interest in Chinese culture.

In recent years, in the context of the internationalization of education, scientific cooperation and educational exchanges have become an important part of the

Modern conditions of development of science, education and production in the world – 2023

---

development of scientific cooperation in today's countries and have attracted the great attention of governments and educational and scientific communities. In an open and competitive internationalization context, how to give full play to the advantages and characteristics of the scientific and technological educational resources and natural resources of the country, and adapt to the educational cooperation and academic exchanges among modernized universities, so as to effectively attract the resources of international scientific cooperation to make full use of the advanced scientific achievements of the cooperating countries, which can be used to improve the quality of education and scientific research in the country, and to promote the coordinated development of the country's science and technology, economy, and society as a whole. These are key issues to be addressed by all countries in the formulation of policies on international scientific cooperation and exchange.

As modern science and technology have entered the information age on a large scale, the trend of internationalization of natural and social sciences, especially as basic sciences, has become more pronounced. Interdisciplinary and cross-border scientific research and the formation of a global information network are practically making international scientific cooperation and educational exchanges an important part of the breakthroughs in the development of the educational disciplines of modern universities and schools and in stimulating their economic growth. In fact, it is precisely because of the internationalization trend of educational cooperation and mutual exchanges between universities that the effective use of educational resources and the improvement of the environment and quality of scientific research have been promoted, which in turn has contributed to the cultivation of excellent scientific research talents among the cooperating universities. As for developing countries, due to the limitations of social and economic development level, there are many weak links in the development policy of scientific cooperation, research and development system, scientific research investment, technology introduction and digestion capacity, etc., and the social and economic development has put forward many urgent needs for cooperation and exchange. Therefore, it has become an important way to improve the country's scientific and technological capacity and to shorten the gap between the education level of the country and that of developed countries by carrying out in-depth policy research on scientific cooperation and academic exchanges for the internationalization of education and effectively organizing international scientific cooperation and exchanges. At a time when the goal of strengthening national scientific and technological capabilities is being realized, Ukraine and China, both developing countries, are doing their best to base major scientific development projects on international educational cooperation when formulating strategies and plans for the development of internationalized educational cooperation, so as to give full play to the advantages of cooperation in internationalized educational resources.

The objective need for international educational cooperation and exchange is determined by the background of international educational exchange and cooperation between the two countries, which is also a trend and direction for the future development of educational-scientific cooperation and exchange. The development of

modern educational exchanges and cooperation has entered a new era of scientific cooperation, the contradiction between the rapidly developing pioneering capacity of educational exchanges and the limited resources of the country is constantly increasing, and the development of scientific cooperation has turned itself into a project or a specialized institution that depends on economic support and a high degree of intellectual cooperation. At the same time, the development of scientific cooperation and exchange is multifaceted. It is not limited only to the educational resources of the university, but its impact on the promotion and exchange of cultures, the progress of scientific research and educational endeavors, and the growth of the economy is becoming more and more evident. The educational and academic collision resulting from inter-university scientific cooperation and exchange is a long-term investment in education between universities. It is a positive and virtuous development for the development of education between the two countries. The social effects and expectations generated by international inter-university educational cooperation also attract support from international social platforms. The number of excellent educational cooperation projects and top talent exchange programs is increasing. On the other hand, the demand for various resources for international cooperation and educational exchanges is inevitably affected by the optimized allocation of resources between the two countries, complementing each other's strengths and weaknesses.

In general, in the context of internationalization, education is a key area of humanistic exchanges and an important force in promoting the healthy development of bilateral relations between Ukraine and China. The development of educational exchanges and cooperation between Ukraine and China is of great significance in upgrading the level of humanistic exchanges between the two countries and promoting the development of bilateral relations between the two countries. At present, the exchanges and cooperation between Ukraine and China under the wave of internationalization of education are getting closer and closer, the forms and contents are getting richer and richer, and the degree of cooperation is also deepening, gradually realizing the mechanism and multi-layer, showing a good development trend.

References

1. Liu Jin "World Education Information" (2020.12).
2. Gao Y.R strengthens international exchange and cooperation to improve the education and teaching research of universities 2011(3) : p71-75
3. Chen X.F The cross-century trend of the internationalization of higher education Fujian Education Press 2002
4. Li M International Markets in Higher Education: The Global Mobility of Chinese Students Shanghai: Shanghai Education Press. 2008

**CHAPTER 3. THEORETICAL ANALYSIS OF THE INDEPENDENT WORK OF
FUTURE ENGINEERS-PEDAGOGUES IN THE TEACHING OF
PROFESSIONALLY ORIENTED DISCIPLINES IN HIGHER EDUCATION
INSTITUTIONS**

**3.1. Analysis of Scientific Approaches to Independent Work of Students in Higher
Education Institutions**

Higher education in Ukraine has always been of very high quality. It remains so today. Graduates of higher education institutions of Ukraine, especially in physics and mathematics, medicine, aviation, maritime, engineering and chemical technology profiles, work and have authority in almost all countries of the world. Studying at a higher education institution of Ukraine is considered prestigious for the youth of all countries of the near abroad. At the same time, higher education in Ukraine has a number of contradictions, without solving which there can be no question of further development. The most tangible of them are the crisis of higher education funding, the outflow of talented young scientists and teachers, the low research and information capabilities of higher education institutions, the closedness of education inherited from the old system, as well as the martial law associated with the attack of Russia to Ukraine. Many higher education institutions of Ukraine continue to train specialists who have a very rough idea of market relations and democracy.

At the current stage of accelerated socio-economic development of society, which is characterized by the gradual and steady integration of Ukraine into European political, economic and cultural structures, increasing the educational level of training highly qualified specialists, enriching intellectual and creative potential is of great importance. An important condition for solving this task is the need to equip specialists trained by higher education institutions with deep professional knowledge, a scientific outlook and the ability to work with people. In turn, the modern information revolution also requires constant updating of knowledge, the ability to learn throughout life. For this, the organization of the entire educational process should be rationalized, the content, forms and methods of educational and cognitive activities of students of higher education institutions should be improved, which would best develop and shape students' creative abilities.

Thus, one of the components of the Bologna Process, to which Ukraine joined in 2005, is an increase in the number of hours allocated to students' independent work, while simultaneously reducing classroom hours.

And as you know, back in 1993 the Ministry of Education of Ukraine approved the Regulation on the Organization of the Educational Process in Higher Education Institutions. The principal point of this provision is that, for the first time in domestic practice, at the level of a normative document, it is provided for the assignment of 1/3 to 2/3 of the total volume of the curriculum to students for independent work. According to this Regulation, independent work of students is the main means of mastering the educational material in the time free from compulsory educational classes.

What is the independent work of students? Having considered and analyzed various interpretations of the concept of "independent work of students" by such scientific researchers as I. Bizhan, P. Pidkasyty, M. Danilov, G. Gavrilov and others [1–5], we can conclude that the use of the concept of "independent work" has a wide range of definitions. This reflects the situation of the existence of different points of view on understanding and technologies for building independent work both in terms of structuring the content of training and developing forms and methods of training (Table 4.1.1).

Table 4.1.1
Interpretation of the concept of "independent work" by some researchers

No	Researchers	Definition of the concept of "independent work"
1	I. Bizhan	"independent work is the main means of mastering the educational material in the time free from compulsory educational classes" [3, p. 198]
2	Regulations on the organization of the educational process in institutions of higher education	"The student's independent work is the main means of mastering the educational material in the time free from compulsory classes. A student's independent work is ensured by a system of educational and methodical tools provided for the study of a specific academic discipline: a textbook, educational and methodical manuals, a synopsis of the teacher's lectures, a workshop, etc." [23, article 3.10.1, 3.10.4]
3	P. Podkasyty	"independent work is nothing more than a means of attracting students to independent cognitive activity, a means of logical and psychological organization of the latter" [19]
4	Ukrainian pedagogical dictionary (S. Honcharenko)	Independent educational work – various types of individual and collective educational activities of students, which are carried out by us in educational classes or at home according to the tasks of the teacher, under his guidance, but without his direct participation.
5	M. Danilov	Independent work is a form of organizing educational activities and not a method of learning. Independent work should be classified as a cognitive activity that is performed without the direct participation of a teacher according to a predetermined program or instruction.
6	G. Gavrilov	The term "Independent work" has a double meaning. On the one hand, "it" is the type of activity you are studying, which is an integral condition for the conscious assimilation of knowledge at all stages, on the other hand, independent work is an organizational form of educational activities.
7	G. Kostyuk	Independent work is both a means and a result of students'

**Modern conditions of development of science, education and production
in the world – 2023**

		educational activity.
8	P. Halperin	Independent work in a higher educational institution is the driving force of the educational process, the most effective method of learning, one of the important indicators of activity.
9	V. Bondarevskiy	Independent work is a learning method designed to ensure the formation of creative independent thinking, scientific interest, needs in general and special self-education in the future specialist.
10	N. Grandfather	Independent work is a means of organizing the systematic cognitive activity of students, which contributes to the education of students, cognitive independence, activity and readiness for self-education.
11	N. Sydoruk	Qualifies independent work as an activity of students that takes place without the direct guidance of a teacher (although it is directed and organized by him)
12	A. Burdin	Independent work is work carried out without active help from the outside, when a student who performs one or another task to achieve a set goal must determine the sequence of his actions himself, identify the causes of difficulties and errors, and at the same time find ways to eliminate them, after all, he has organized own activities.

Having analyzed these concepts, we can conclude that independent work of students is a way of active, purposeful acquisition of new knowledge and skills by students without the direct participation of a scientific and pedagogical worker in this process. Organizational measures that ensure the normal functioning of students' independent work should be based on the following prerequisites: first, independent work should be specific in its subject orientation; secondly, independent work should be accompanied by effective, continuous control and evaluation of its results.

And which includes such functions as:

- educational (systematization and consolidation of students' knowledge);
- developing (development of students' cognitive efforts - their attention, memory, thinking, language, etc.);
- educational (education of stable motives for educational activity, cultural skills of mental work, self-organization and self-control, a number of leading personality qualities - honesty, hard work, self-demanding, cognitive activity, independence, etc.).

And the direct achievement of the following goal:

- conscious and solid assimilation of knowledge in the discipline;
- mastering methods and techniques of self-education;
- the development of the need for independent replenishment of knowledge.

In the general case, it can be said that independent work acts as a method of learning and self-education, a prerequisite for the didactic connection of various

methods with each other. In the process of independent work, the student acts as an active creative person, as a creator of his culture, erudition, readiness for future activities. The activity of the student's personality is manifested in the setting of goals for independent work, its planning, determination of methods, self-mobilization and self-control, evaluation of results. Independent work requires intensive thinking, solving various cognitive problems, keeping records, understanding and memorizing educational and other information. Independent work is an important factor in the student's theoretical and practical preparation for future activities, the formation of the necessary knowledge, abilities, skills, and moral and psychological qualities. In modern conditions, the importance of the responsibility of the student himself has increased both for his educational activities and, first of all, for the development of his outlook, knowledge, both specific subject and general content. The desire for independent acquisition of knowledge should be encouraged in every way in all education systems.

Independent work of students is performed in accordance with the State Educational Standard of Higher Professional Education and the work curriculum and includes:

- preparation for classes (lectures, practical classes, laboratory work, seminars, colloquiums, tests, testing, oral examination);
  - study of educational material assigned for independent processing;
- in addition:
- performance of calculation and graphic works and tasks, essays, homework, performance of individually received tasks or selected on the individual initiative of the student, reports at seminar classes, at student conferences;
  - participation in Olympiads, contests and other works, which are not necessarily performed under the guidance of a scientific and pedagogical worker or without his guidance.

Independent work of students is divided: according to the nature of guidance from the teacher (indirect, direct), according to the degree of independence of students (low, medium, high), according to the manifestation of independent actions by students (mandatory, desirable), according to the duration of implementation (short-term, long-term) , by types of activity (educational and cognitive, professional), by forms of organization (frontal, group, individual), by place in the educational process (auditory, extra-auditory).

Auditory independent work of students under the guidance and control of a scientific and pedagogical worker:

- to lectures;
- at practical classes;
- in laboratory classes;
- at seminar classes;
- at consultations and other classroom classes.

Extracurricular independent work of students under the guidance and control of a scientific and pedagogical worker:

- additional classes;

Modern conditions of development of science, education and production in the world – 2023

- current consultations on disciplines;
- consultations on course projects and works;
- consultations on graduation qualification works;
- educational and research work.

Extracurricular independent work of a student without a scientific and pedagogical worker:

- preparation for classroom classes (for example, work on a lecture outline: lectures are the main source of information on many subjects, which allows not only to study the material, but also to get an idea of the presence of other sources, to compare different views on the main problems of this course. Lectures provide an opportunity "interactive" learning, when there is an opportunity to ask the teacher questions and get answers to them. Therefore, it makes sense to find time for at least a quick review of information from the lecture material (textbooks, reference books, etc.) and to discuss unclear and debatable points with the teacher, other students); preparation for a practical lesson: is usually carried out using methodical manuals, consists of theoretical preparation (especially for seminars) and performance of practical tasks (solving problems, answering questions, etc.);

- studying theoretical material (for example, finalizing the outline of a lecture using a textbook, methodical literature, additional literature: this type of independent work of students is especially important in the case when the studied subject contains many ambiguously interpreted questions and problems. Then the teacher deliberately cannot have time to explain various points of view, and the student should get acquainted with them from the available literature. In addition, the work program of the subjects suggests consideration of some relatively simple topics only during independent classes, without reading by a lecturer;

- performance of coursework and control work;
- watching educational movies, videos;
- computer work;
- report preparation;
- preparation for the Olympics;
- preparation for the competition;
- writing an essay;
- and other.

The effectiveness of independent work depends on many external and internal factors: the content and complexity of its tasks, guidance from senior colleagues, the level of knowledge and general development of students, their intellectual skills and abilities, motives and attitudes, methods and techniques of educational activity, etc. The central condition for the effectiveness of independent work is a deep awareness of its goals and methods, awareness of oneself as an individual who directs, organizes and controls the learning process, establishes, based on modern requirements for a specialist, its positive aspects and shortcomings.

Independent work is divided into 4 levels:

- copying students' actions according to a given sample, identification of objects and phenomena, their recognition by comparison with a known sample (at this level, the student is prepared for independent activity);

- reproductive activity for the reproduction of educational information, which is not original, as a rule, beyond the memory level (at this level, the generalization of techniques and methods of cognitive activity already begins, their transfer to the solution of more complex, but typical problems);

- the productive activity of independent application of acquired knowledge to solve problems that go beyond typical ones that require the ability to make inductive and deductive conclusions, to elements of creativity;

- independent work on the transfer of knowledge when solving problems in completely new situations, conditions for drawing up new decision-making programs, developing hypothetical analogical and dialectical thinking.

Thus, P. Podkasišty singles out the following types of independent work:

- independent works according to the sample.

- reconstructive independent works;

- variable independent works on the application of concepts of science;

- creative independent works.

The works of the first type are performed entirely on the basis of a sample, detailed instructions, due to which the level of cognitive activity and independence of the student in this case does not go beyond the scope of reproductive activity.

When performing reconstructive independent works in the student's educational activity, intellectual and practical actions take place already in the plan of reconstruction, transformation of the structure of educational texts and the existing experience of solving problems proposed by the teacher for independent implementation. A characteristic feature of this type of work is that already in the task itself the general idea (principle of solution) must be communicated, and the student must develop it in a specific way (or ways) of solution in relation to the conditions of the task (the structure of the object study).

When performing independent work of a variable type:

- the cognitive activity and independence of the student is expressed in the generalizations made by him when analyzing the problem situation, in the separation of the essential from the secondary and remaining method of solution within the framework of the solution of the corresponding problem (that is, it is not reduced to the actualization of the acquired knowledge and the transformative reproduction of known methods of solution).

- the student involves and varies during the performance of tasks mainly elements of his formalized experience, however, the relevant knowledge is usually used in a significantly new function, thanks to which a productive process of obtaining new information arises; it follows from this that when performing works of this type, the student accumulates new activity experience at the level of mastering elementary research methods in separate academic disciplines, the foundations are laid for the

development of the skills of transferring these methods to a wider range of related disciplines.

The highest level of a student's cognitive activity and independence is revealed in the course of his creative independent work, where his personal participation in the production of fundamentally new knowledge, values of material and spiritual culture is expected. Tasks in all types of creative work contain conditions that stimulate the emergence of problem situations that can be created in the lesson in various ways.

This is how you can form didactic requirements for independent work:

1. Independent work should be purposeful. This is achieved by clearly formulating the purpose of the work. The teacher's task is to find such a wording of the task that would arouse students' interest in the work and the desire to perform it as best as possible. Students must have a clear idea of what the task is and how it will be tested. This adds meaningful, purposeful character to students' work, and contributes to its more successful performance. Underestimating the specified requirement leads to the fact that students, not understanding the purpose of the work, do not do what is required, or are forced to repeatedly ask the teacher for clarification in the process of its implementation. All this leads to an irrational waste of time and a decrease in the level of independence of students in their work.

2. Independent work should be truly independent and encourage students to work hard when performing it. However, extremes cannot be allowed here: the content and volume of independent work offered at each stage of education should be overwhelming for students, and they, in turn, are prepared to perform independent work theoretically and practically.

3. First, students need to develop the simplest skills of independent work. In this case, students' independent work should be preceded by a visual demonstration of the techniques of working with the teacher, accompanied by clear explanations, notes, etc.

Independent work performed by students after the teacher has shown the techniques of work has the character of imitation. It does not develop independence, but it is important for the formation of more complex skills and abilities, a higher form of independence, in which students are able to develop and apply their methods of solving problems of an educational or industrial nature.

4. For independent work, in most cases, it is necessary to offer such tasks, the performance of which does not allow action according to ready-made algorithms or a template, but requires the application of knowledge in a new situation. Only in this case, independent work contributes to the formation of students' initiative and cognitive abilities.

5. In the organization of independent work, it is necessary to take into account that different students need different time to master knowledge, skills and abilities. This can be done through a differentiated approach, observing the progress of the group as a whole and individual student, the teacher must respond in time to the students who successfully completed the tasks first and provide them with more difficult ones.

6. Tasks offered for independent work should arouse the interest of students. It is achieved by the novelty of the proposed tasks, the unusualness of their content, the

disclosure to students of the practical significance of the proposed task or the method that needs to be mastered.

7. Students' independent works must be systematically and systematically included in the educational process. Only under this condition will they develop the appropriate skills and abilities.

8. When organizing independent work, it is necessary to make a reasonable connection and presentation of the material by the teacher with the independent work of students to acquire knowledge, skills and abilities. Extremes should not be allowed in this matter: too much enthusiasm for independent work can slow down the pace of studying the program material, the pace of students' progress in learning new things.

9. When students perform independent work of any kind, the leading role should belong to the teacher. The teacher plans a system of independent works, their systematic introduction into the educational process. It determines the purpose, content and scope of each independent work, its place during classes, teaching methods for different types of independent work. He teaches students methods of self-control and controls the quality of its implementation, studies individual characteristics of students and takes them into account when organizing independent work.

It is appropriate to note that it is advisable to take into account:

- the general time budget of students and the time budget for independent educational and cognitive activities;
- students' time spent on all types of educational work from all academic disciplines;
- the time required for independent educational and cognitive activity of students, in accordance with the actual time available;
- deadlines for homework and control tasks;
- the amount of time for independent educational and cognitive activity in each educational discipline, taking into account its complexity and weight in the general system of training qualified specialists.

When surveying teachers and students of higher educational institutions, the following factors can be identified that affect the quality of students' independent work:

1. Correspondence (or not, or the degree of correspondence) of the subjects of the questions and tasks presented for independent work, to the requirements of the normal-regulatory documents of the specialty and discipline.
2. Availability of methodological support for the organization of all types of independent work of students.
3. Sufficiency of methodical instructions (in quantitative terms) for the organization of all types of independent work of students.
4. The quality of methodological instructions for the organization of all types of independent work of students.
5. Availability of the necessary technical, educational and normative reference (regulatory) literature.
6. Quality of technical, educational and normative reference literature recommended to students for independent work.

**Modern conditions of development of science, education and production
in the world – 2023**

---

7. Sufficiency (for each student) of necessary technical, educational and normative reference literature.
  8. Availability of collections of typical tasks and questions, on the basis of which questions and tasks of independent work are formed.
  9. Preparation of materials (on the basis of which students' independent work is planned) in face-to-face classes (lectures, laboratory, practical, etc.).
  10. Preliminary formation of students' abilities and skills necessary for independent work of students.
  11. Reasonable sufficiency of the complexity of questions and tasks assigned to students for independent work.
  12. Availability and adequacy of consultations on issues (tasks) of students' independent work.
  13. Availability of necessary computing and computer equipment.
  14. Sufficiency (for each student) of computing and computer equipment (necessary for independent work)
  15. Availability of effective (and objective) pedagogical control over the correctness of each student's actions in the process of independent work.
  16. Availability of educational programs on issues (tasks) of independent work.
  17. Availability of monitoring programs for self-assessment by students of the level (quality) of preparation for solving issues (tasks) set for independent work.
  18. Availability of software for solving (set for independent work) issues and tasks.
  19. Availability of a place (office, auditorium, etc.) for independent work.
  20. The student's ability to use computer technology to solve tasks (questions) set for independent work.
  21. Practical usefulness (significance) of the results of students' independent work.
  22. Availability of a wide area of application of the results of students' independent work.
  23. Students' interest in the results (positive results and high quality) of independent work.
  24. Interest for students (for most students) of independent work.
  25. The existence of a relationship between independent work of students and self-study (formation of self-study skills in the process of independent work).
  26. Using the results of students' independent work in the educational process (setting up laboratory works, collecting materials for writing articles, speaking at conferences, etc.).
  27. The compatibility of independent work of students (especially the most prepared) with their scientific work, the results of which can be used in course and diploma theses.
  28. Continuous assessment of the quality of the organization (and management) of students' independent work in order to identify and eliminate its shortcomings.
- Quality criteria that ensure the independent work of students:

1. Correspondence of the topics of the questions (tasks) submitted for independent work to the requirements of the normative and regulatory documents of the specialty and discipline.
2. Educational and methodological support for independent work:
  - Providing each student with the necessary educational and methodological and normative and reference literature;
  - Availability of collections of typical questions and problems (with solutions, recommendations, explanations), not based on which questions and problems of students' independent work are formed;
  - Availability and adequacy of consultations on issues (tasks) of students' independent work;
  - Availability of training programs on the independent work of students;
  - Availability of control programs for self-assessment by students of self-acquired knowledge, abilities, skills and their control by a teacher (computer);
3. Technical security of students' independent work:
  - availability of a "workplace" for each student;
  - availability (in sufficient quantity) of accounting and computer equipment;
  - availability of necessary machine programs;
  - availability of the necessary calculation methodical works, etc.;
4. Reasonable sufficiency of the complexity (and scope) of the student's independent work;
5. The student's readiness to solve questions and tasks performed for independent work:
  - availability of basic knowledge, skills and abilities for students to perform independent work;
  - the student's ability to work independently (with educational and other literature, accounting and computer technology, etc.);
6. The student's interest in the positive results of independent work (in the maximum amount of work performed with the given quality);
7. Availability of practical significance of the results of students' independent work (availability of a wide area of its application).
8. Availability of effective and objective control over the correctness of actions of an independently working student.
9. Use of effective methods of organizing students' independent work, ensuring its interest (necessity) for the student.
10. Continuous improvement of the forms and methods of students' independent work (by identifying and eliminating identified deficiencies and developing measures to prevent further identified errors).

Also, independent work activities are subject to mandatory control by scientific and pedagogical workers. Independent educational and cognitive activity ensures the student's preparation for classroom classes. The results of this training are manifested in the student's activity in classes and the level of quality of reports made, completed tests, test tasks and other forms of control. The points received by the student based on the

results of this control form a rating system for evaluating the student's success in the discipline.

At the same time, the following types of control are carried out:

- entrance control of students' knowledge and skills at the beginning of studying the next discipline;
- current control, i.e. regular monitoring of the level of mastery of the material in lectures, practical, laboratory classes, etc.;
- intermediate control at the end of studying a section or module of the course;
- self-control carried out by a student in the process of studying a discipline while preparing for control events;
- final control in the discipline in the form of a credit or exam;
- control of residual knowledge and skills over a certain period of time after completing the study of the discipline.

3.2. Independent Work of Students in Teaching Vocationally Oriented Disciplines in Higher Education Institutions

During the entire period of training of an engineer-pedagogue, students must study the disciplines of humanitarian, socio-economic, fundamental and professionally oriented cycles.

Professionally oriented cycle, as an end-to-end component of the content of education, has clearly defined functions within the professional training of specialists. It occupies an intermediate position between general education and professional training. This is manifested in the fact that knowledge of the basics of engineering and technology is the foundation on which the study of special disciplines is built.

Professionally oriented disciplines make up about 40% of educational disciplines of the entire course of study and include two cycles – general technical and general technological.

The systems of knowledge in the educational disciplines of the technical cycle are presented in the working curriculum fairly evenly across the years of study. Therefore, some educational disciplines are the basis for others, they provide the necessary knowledge for those disciplines that are included in the curriculum later and are based on previous knowledge; they are universal and have an interdisciplinary character: wherever the technique is used, its device and action are based on the same scientific and technical principles.

General technological training includes a set of disciplines determined by the nature of the specialty: "Introduction to the profession", "Production training", "Fundamentals of machine-building technology", "Theory of mechanisms and machines", "Materials science", "Theoretical mechanics", "Machine details", "Energy machines", etc. Knowledge in these disciplines has a branch nature, since the technological application of science to production is specific in each individual case.

The cycle of special professional disciplines, together with psychological and pedagogical ones, form a system of a higher order, which provides comprehensive

training of an engineer-pedagogue. The specified cycle is an independent system of knowledge, which has all the characteristics of system objects: integrity, structure, interdependence of elements, hierarchy and multiplicity. The educational subjects of this cycle collectively ensure the preparation of students by profession. Each of them studies technical objects and phenomena from its own side, with its own methods and has its own content, which is based on the content of other subjects.

In the organization of independent work of students, in the study of professionally oriented disciplines in the training of engineer-pedagogues at the Berdiansk State Pedagogical University, taking into account the maximum efficiency of implementation, as well as the analysis of unproductive spending of students' time and the implementation of measures for their maximum reduction and in the conditions of the credit-module system, an approach has been introduced to regulate the independent work of students, which contributes to their clear and consistent performance of independent extracurricular work. A plan-schedule of students' independent work has been introduced, the purpose of which is, firstly: systematization and ordering of extracurricular activities of students, secondly: systematic implementation of all types of independent work by students, thirdly, high-quality preparation of students for various types of classes.

The schedule plan is developed for each current semester, therefore it is important to take into account the academic weeks and structural and logical schemes of teaching the content of each academic discipline studied in the current semester.

This plan-schedule helps to solve the following tasks:

- formation of students' ideas about independent work;
- planning independent educational and cognitive activities;
- organization of independent work;
- informational and methodological support for the organization of independent work;
- timely performance of all types of tasks of independent work;
- control of independent work;
- managing the process of independent work.

The plan-schedule reflects not only the detailed number of hours allocated according to the work curricula of the academic disciplines, but also:

- independent educational and cognitive activity of the student in each academic discipline;
- the number of hours allocated to the student's independent work from each module of a certain academic discipline;
- deadlines for completion and protection of individual tasks (independent work, course work, etc.);
- the term of modular controls and other measures of extracurricular independent work of students.

In order to develop a high-quality plan-schedule, it is advisable to find out the types and forms of independent work of students when studying professionally oriented disciplines.

Modern conditions of development of science, education and production in the world – 2023

There are various forms of independent work of students, which are introduced in higher educational institutions when studying professionally oriented disciplines.

The first is the traditional one, which is carried out independently at a time convenient for the student, usually outside the classroom, but sometimes, taking into account the specifics of the discipline, in a subject laboratory, a reading room, a computer center, a language room, etc.

Independent work on the content module involves the performance of various types of tasks (reproductive, model-based, reconstructive-variational, partially research-based, educational-research), aimed at the student's acquisition of new knowledge, their systematization and generalization; formation of practical skills and abilities; control of the student's readiness for lectures, seminar classes, defense of laboratory and practical works, other control measures.

In most institutions of higher education, and especially in Berdiansk State Pedagogical University, the following types of tasks are used:

- development of lecture material using lecture notes, textbooks, reference literature;
- study of individual content modules of the course (topics or questions) provided for independent study for the purpose of abstracting, annotating, drawing up a thesis plan, synopsis, etc.;
- referencing primary sources;
- analysis, synthesis, comparison, generalization of phenomena, facts, regularities presented in printed sources of information, in order to prepare answers to the questions posed the day before;
- compilation of tables, graphs, illustrations; execution of graphic works;
- performing exercises;
- preparation of additional material for the lecture in accordance with the given plan;
- preparation for speaking at a seminar class;
- preparation for conducting and defending laboratory (practical) works;
- translation of foreign texts of prescribed volumes;
- solving and writing problems, schemes, diagrams, other works of a graphic nature;
- preparation of abstracts of educational or scientific texts;
- performance of homework, home modular works;
- preparation for conducting control measures (passing content modules, writing modular control papers, exams, etc.);
- simulation of processes, lessons, educational activities, extracurricular educational activities;
- performance of creative tasks that involve independent compilation of tasks, test tasks, a set of exercises, etc. and their design;
- use of case methods (situational tasks);
- implementation of group projects;

- preparation of reports on the results of practices, performance of research works, creative tasks;
- preparation of scientific reports, abstracts, articles, theses;
- performance of preparatory, informational independent works;
- work with Internet search engines.

Individual tasks (abstracts, calculations, graphics, calculation-graphic works, control works, analysis of practical, problematic situations, projects, preparation of the results of own research for presentation at a conference, participation in Olympiads, work with cases, etc.) contribute to a more in-depth study of the theoretical material by the student, formation of skills to use knowledge to solve relevant practical tasks.

Individual tasks are completed by students on their own with the provision of necessary consultations on individual issues by the teacher.

A special type of individual tasks is the implementation of projects (methodical, bibliographic, analytical).

Informative independent works involve a combination of study of reference books, dictionaries, review of specialized magazines, Internet sites with practical work (compilation of a set of exercises, bibliography of the researched problem, dictionary selection, preparation of theses, abstracts).

Individual educational and research assignment (IERA) is a type of individual assignment of an educational, educational, research or design nature, which is performed on the basis of independent study of a part of the program material or its systematization and generalization, for practical application. IERA is a completed theoretical or practical work, it can cover one, several topics or the content of the educational course as a whole.

IERA is a separate mandatory content module that is completed independently and evaluated as a part of the training course, taken into account in the overall evaluation for the course. The specific weight of IERA in the overall assessment of the discipline, depending on the complexity and content of the task, can be from 25% to 40%.

IERA contains an element of search, partially scientific research work and acts as a factor of student involvement in scientific research activities, which can be continued as a result of coursework, diploma, master's work, preparation of scientific reports, writing of scientific articles, etc.

The content, structure, procedure for submission and defense of the IERA, evaluation criteria are developed by the teacher and brought to the attention of the students before the start of its implementation.

If the structure of the credit course consists of several disciplines (for example, philosophy, life safety) or aspects of a foreign language (phonetics, grammar, business foreign language, etc.), the IERA has a complex nature, it is performed on the basis of knowledge, skills and abilities obtained in the process of studying the entire credit. In this case, the content, structure, procedure for submission and defense of the IERA, evaluation criteria are approved by the department and brought to the attention of students and teachers.

Modern conditions of development of science, education and production in the world – 2023

A coursework (CW) on an academic discipline is an individual task that involves the development of a set of documents (calculation and explanatory or explanatory note, if necessary – graphic, illustrative material), and is a creative or reproductive solution to specific tasks regarding the objects of the specialist's activity, which are performed by the student independently under the guidance of the teacher according to the task, based on the knowledge and skills acquired from this and related disciplines.

A coursework is a qualifying scientific work performed by a student in the form of a specially prepared manuscript. It contains well-founded theoretical propositions made by the student based on the analysis of scientific, artistic, methodical literature; methodical developments in which the results of applied research of the problem are presented. The coursework testifies to the level of knowledge in the methodology of scientific research, professional educational disciplines, as well as the formation of general and special professional skills and abilities.

The topics of course projects (works) are approved at department meetings. The purpose, tasks and procedure of course project and works, the content and scope of their separate parts, the nature of the initial data, as well as other requirements are presented in the methodological guidelines developed by the departments and brought to the attention of students.

Computational and graphic work (CGW) is an individual task that involves the solution of a specific practical educational problem using known and (or) independently studied theoretical material. A significant part of such work consists of graphic material, which is performed in accordance with current regulatory requirements and with the mandatory use of computer graphics, if this is determined by the task.

Calculation and graphic works (RW, GW) are individual tasks that involve the solution of a specific practical educational problem using known and (or) independently studied theoretical material. The main part of the calculation work consists of calculations, which can be accompanied by illustrative material: graphs, vector diagrams, histograms, etc. The main part of the GW consists of graphic material made in accordance with current regulatory requirements.

Essays, analytical reviews, etc. are individual tasks that contribute to the deepening and expansion of students' theoretical knowledge on specific topics of the discipline, develop the skills of independent work with educational and scientific literature. This form of individual tasks is recommended for theoretical courses and disciplines of humanitarian and socio-economic cycles. In one semester, the number of essays from different disciplines cannot be more than three. At least 10-15 hours of independent student work (ISW) must be provided for the completion of the essay on the discipline in the work curriculum.

Control works performed during the ISW are individual tasks that involve the student's independent performance of certain practical work based on the learned theoretical material. Control works, as well as calculation works, may involve certain illustrative material.

In one semester, the number of CGW or RW (GW, ISW) for full-time students is no more than 4, and for part-time students - no more than 10. For the performance of these works by students in the work curriculum of the discipline, it is necessary to provide at least 15-20 % hours of ISW.

The presence of positive grades received by the student for individual tasks is a necessary condition for admission to semester control in this discipline. Individual tasks are completed independently and are not included in the student's weekly classroom load. The teacher monitors the implementation of individual tasks at consultations, the schedule of which is developed and approved by the head of the department at the beginning of the semester.

The second form of independent work is classroom individual independent work under the guidance of a teacher, during which the student can receive methodical assistance in its implementation. The main types of independent work: consultations, individual training sessions, test assignments, workshops on foreign languages (phonetics, grammar, communication), etc. The amount of time allocated to the teacher for individual work is determined by the working curriculum for training bachelors, specialists, and masters. The types of independent works are determined by the teacher or the department in accordance with the content and structure of the credit, content of the module, etc.

Consultation is a form of training in which the student receives from the teacher answers to specific questions or explanations of certain theoretical provisions or aspects of their practical application.

Consultation can be individual or conducted for a group of students, depending on whether the teacher advises students on issues related to the performance of individual tasks or on theoretical issues of the academic discipline. The consultation may involve additional study (explanation, elaboration) of individual sections of the academic discipline, classroom design, work with the use of computer equipment, etc. It is recommended to plan the total amount of individual work of students under the guidance of teachers per semester no more than 6 hours per week. The specified type of work is not included in the student's weekly classroom load and is included in the teacher's training load.

The following types of consultations are held in HEI: guidance, review, thematic, control and correction.

An individual study session is a form of organization of study under the guidance of a teacher, which aims to deepen, generalize and consolidate the knowledge that students acquire in the process of study, as well as to reveal individual creative abilities, including for research work. Individual classes are held according to a separate schedule, taking into account the individual study plan of the student and may cover a part or the full volume of classes from one or more academic disciplines, and in some cases - the full volume of classes for a specific educational or qualification level. The organization and conduct of individual classes are entrusted to the most qualified teachers.

Individual classes in junior courses are mostly aimed at deepening students' study of individual content modules, additional clarification of complex theoretical issues, implementation of practicums, solving problems. In the senior year, individual classes have a scientific research character and involve the direct participation of the student in the performance of scientific research and other creative tasks.

The types of individual classes, their scope, forms and methods of conducting, forms and methods of current and final control (except for state certification) are determined by the student's individual curriculum. In this case, the teaching load of the teacher is determined by the time norms established in the HEI.

All these types and forms of independent work of students are organized according to innovative programs, namely, they use computer technologies with multimedia programs, introduce remote forms of organization, information and communication technologies, means of game forms of organization, etc.

References

1. Авдєєнко А. П., Дементій Л. В. Організація самостійної роботи студентів. *Проблеми освіти*. Випуск 33, 2003. С. 246–250.
2. Агаджанова Р. Адаптивне управління самостійною роботою студентів. *Новий колегіум : науковий інформаційний журнал*. Харків, 2010. №6. С. 30–34.
3. Буряк В. Самостійна робота як системоутворюючий елемент навчальної діяльності студентів. *Вища школа : науково-практичне видання*. Київ, 2008. №5. С. 10–24.
4. Григоренко Л. Самостійна робота як фактор підвищення ефективності підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності. *Рідна школа*. 2005. №8 (907). С. 22–24.
5. Демченко О. Дидактична система організації самостійної роботи студентів. *Рідна школа*. 2006. №5 (916). С. 68–86.
6. Жалдак М. І., Хомік О. А. Формування інформаційної культури вчителя. *International Charity Foundation for History and Development of Computer Science and Technique ICFCST* : веб-сайт. URL: <http://www.icfcst.kiev.ua/> (дата звернення: 13.07.2023).
7. Закон України «Про національну програму інформатизації». *Голос України*. 7.04.1998.
8. Концепція розвитку інженерно-педагогічної освіти / Під керівництвом О. Е. Коваленко. Міністерство освіти і науки України, 2004. 20с.
9. Мараховський Л. Ф. Проблеми методичного забезпечення з дисципліни «Інформатика та комп'ютерна техніка». *Збірник «Запровадження сучасних технологій навчання в КНЕУ*. Київ : КНЕУ, 1999.
10. Міністерство освіти і науки України. Про стан впровадження нових інформаційних технологій для науково-методичного забезпечення самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів: Рішення колегії МОН України від 28.11.02 N 11/4-18/ Міністерство освіти і науки України; Міністерство освіти і науки України. *Інформаційний збірник Міністерства освіти України*. 2003. №1. С. 3–6.

11. Моїсєєв Б. «Епоха ПК завершується», – так вкотре напрозорчили лідери світової ІТ-індустрії. *Газета української буржуазії БІЗНЕС*, 27.11.2000.
12. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. Київ, 2002. 16с.
13. Onyshchenko S. Formation of Ict-Competence of the Future Specialist in the Energy Industry in the Conditions of Informatization of Education (Distance Education). *The latest foundations for the development of production, science and education – 2023 : collective monograph*. Nová Dubnica : NES Nová Dubnica s.r.o., 2023. P. 37–55.
14. Onyshchenko S. Integrated Use of Non-Traditional and Renewable Energy Sources in the Electrical Networks of Ukraine. *Promising scientific achievements in science, education and production – 2022 : collective monograph*. Nová Dubnica : NES Nová Dubnica s.r.o., 2022. P. 54–77.
15. Onyshchenko S. New Information Technologies in the Conditions of Distance Education. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. Випуск 3. Бердянськ : БДПУ, 2022. С. 172–178.*
16. Onyshchenko S. Psychological and Pedagogical Foundations of the Application of Modern Information Technologies in the Educational Process of Future Specialists in the Energy Industry. *European vector of modern education, science and production – 2023 : collective monograph*. Nová Dubnica : NES Nová Dubnica s.r.o., 2023. P. 57–73.
17. Onyshchenko S. Visual Means in the Educational Activity of Professional Teachers of the Professional Education System. *Scientific and research work in the system of teacher training in natural, technological and computer spheres : materials of VIII international scientific conference (with the international participation), Berdyansk, September 16-17, 2021. Berdyansk : BSPU, 2021. P. 213–215.*
18. Онищенко С. В. Використання ІКТ в педагогічній діяльності вчителя-предметника. *Неперервна освіта нового сторіччя : досягнення та перспективи : збірник наукових праць ЗОППО за матеріалами II Міжнародної науково-практичної конференції (18-25 квітня 2016 р.)*. 2016. № 2 (24). С. 74–78.
19. Онищенко С. В. До проблеми викладання технічних дисциплін при підготовці спеціалістів за напрямом «Професійна освіта. Енергетика». *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. Випуск 2. Бердянськ : БДПУ, 2022. С. 304–310.*
20. Онищенко С. В. Місце дисциплін енергетичного циклу у формуванні професійної компетентності студентів енергетичних спеціальностей. *Development strategiest for modern education and science : Materials of the III International research and practical internet conference (February, 28, 2022) : collection of abstracts. Zdar nad Sazavou : «DEL a.s.»*, 2022. P. 27–30.
21. Онищенко С. В. Технологія формування професійної компетентності майбутніх учителів технології. *Науково-дослідні публікації. Серія «Інформатика і техніка»*. 2014. № 7 (11). С. 44–52.
22. Онищенко С. В. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя технології засобами інформаційно-комунікативних технологій. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія №5*.

Педагогічні науки: реалії та перспективи. Випуск 31. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. С. 154–159.

23. Про затвердження Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах: Наказ Міністерства освіти України від 2 червня 1993р. №191. *Освіта України. Нормативно-правові документи*. Київ : Міленіум, 2001. С. 382–399.

ANNOTATION

CHAPTER 1. MODERN BASICS OF ECONOMICS, MANAGEMENT AND TOURISM

1.1. Uliana Khanas, Anastasia Hnatuk, Nadiia Melnyk, Andrii Melnyk ASSOCIATION MATRIX OF CRUISE TOURISM: TRENDS, CHALLENGES, PERSPECTIVES

The study is devoted to the assessment of the structural parameters of the development of cruise tourism, its place in the system of the international tourism market. The main markers that form the vanity trends in the cruise services market are analyzed. The destructive effects caused by cruise activity are allocated.

Keywords: cruise tourism, international demand for sea cruises, International Cruise Lines Association, cruise market.

CHAPTER 2. INNOVATIVE AND MODERN FOUNDATIONS OF PEDAGOGY AND PSYCHOLOGY

2.1. Zoriana Sprynska FEATURES OF ADOLESCENT MENTAL HEALTH

The paper provides a theoretical analysis of the phenomenon of mental health of an individual. The criteria of mental health of the individual are considered. Factors affecting the mental health of adolescents are described.

The perception of adolescents about the criteria of mental health was studied. Features of the primary prevention of addictions in adolescence are highlighted. The role of family and self-regulation in the formation of mental health of adolescents is described.

Keywords: mental health, mental health criteria, addiction prevention, teenagers, self-regulation.

2.2. Alla Revt PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF A CULTURE OF PARENTHOOD IN THE CONDITIONS OF A PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTION

The work reveals the concept of "pedagogical culture of parents", characterizes the forms and methods of formation of pedagogical culture, features of pedagogy of this process.

On the basis of the conducted research, the effectiveness of the pedagogical process regarding the formation and improvement of the pedagogical culture of parents was revealed. It has been proven that various forms of work on raising the level of pedagogical culture contribute to ensuring the compliance of family upbringing with pedagogical requirements, which will have a positive effect on the child's behavior, relationships with peers, adults, and socialization.

Keywords: parents, pedagogical culture, pedagogical conditions, preschool education institution, pedagogy.

2.3. Svitlana Titarenko PEDAGOGICAL CONDITIONS OF APPLICATION OF INTERACTIVE TEACHING METHODS IN PRIMARY SCHOOL

An analysis of the psychological and pedagogical literature on the problem of using interactive teaching methods in primary school was carried out. The psychological and physiological characteristics of younger schoolchildren are substantiated. The concept of «interaction» is characterized as a key feature of the interactive method. Pedagogical

conditions for the use of interactive teaching methods in primary school are substantiated.

Keywords: interactive methods, interaction, pedagogical conditions, psychophysiological features, primary school.

2.4. Wang Yixuan RESEARCH ON ECONOMIC, CULTURAL AND ACADEMIC COOPERATION BETWEEN UKRAINE AND CHINA IN THE CONTEXT OF INTERNATIONALIZATION OF EDUCATION

Ukraine, located in the eastern part of Europe, is an integral part of China's Belt and Road Initiative. 2023 is also the 10th year of China's "One Belt, One Road" policy. Over the past ten years, with the support of the governments of the two countries, cooperation between the two peoples in the economic, cultural, educational and other areas has achieved fruitful results. The core competitiveness of the 21st century is the demand and competition for talents. The concept of international educational exchanges has also become more and more popular.

Keywords: Ukraine, China, internationalization of education, exchange and cooperation.

CHAPTER 3. Serhii Onyshchenko THEORETICAL ANALYSIS OF THE INDEPENDENT WORK OF FUTURE ENGINEERS-PEDAGOGUES IN THE TEACHING OF PROFESSIONALLY ORIENTED DISCIPLINES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

In the section of the monograph, various interpretations of the concept of "independent work of students" by outstanding teachers and scientific researchers are considered and analyzed. After the analysis, it was concluded that the use of the concept of "independent work" has a wide range of definitions, which reflects the existence of different points of view on the understanding and technologies of building independent work, both in terms of structuring the content of training and developing forms and methods of training.

In a concise concept, "independent work of a student" can be called such educational activity of a student, which is aimed at studying and mastering the material of an educational discipline without the direct participation of a teacher. And the main task of independent work is to improve the quality of assimilation of knowledge, skills and abilities and to increase the level of independence, which is currently a priority for obtaining higher education.

Keywords: independent work, engineer-pedagogue, professionally oriented disciplines, higher education.

ABOUT THE AUTHORS

CHAPTER 1. MODERN BASICS OF ECONOMICS, MANAGEMENT AND TOURISM

1.1. Uliana Khanas – Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Tourism, Uzhhorod National University

Anastasia Hnatuk – Student, Uzhhorod National University

Nadiia Melnyk – Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Hotel and Restaurant and Resort Business, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

Andrii Melnyk – Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Institute of Natural Sciences and Tourism, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

CHAPTER 2. INNOVATIVE AND MODERN FOUNDATIONS OF PEDAGOGY AND PSYCHOLOGY

2.1. Zoriana Sprynska – Ph.D. (Psychology), Associate Professor, Associate Professor of the Psychology Department, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

2.2. Alla Revt – Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor, Associate Professor of the Department of General Pedagogy and Preschool Education, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

2.3. Svitlana Titarenko – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Preschool Pedagogy and Psychology, Oleksandr Dovzhenko National Pedagogical University, Hlukhiv, Ukraine

2.4. Wang Yixuan – PhD student, Educational, pedagogical sciences Doctoral students, Lviv Polytechnic National University

CHAPTER 3. THEORETICAL ANALYSIS OF THE INDEPENDENT WORK OF FUTURE ENGINEERS-PEDAGOGUES IN THE TEACHING OF PROFESSIONALLY ORIENTED DISCIPLINES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

3.1., 3.2. Serhii Onyshchenko – PhD, Associate Professor, Berdyansk State Pedagogical University

Scientific Edition

Series of monographs Slovak publishing house NES Nová Dubnica s.r.o.

Monograph 1

**Modern conditions of development of science, education and
production in the world – 2023**

Collection of abstracts

*The authors are responsible for the selection, accuracy of the
facts, quotations and other information*

Publishing House NES Nová Dubnica s.r.o.
M.Gorkého 820/27, P.O.BOX
018 51 Nová Dubnica, Slovenská republika
tel. +421-42-4401 209

NES NOVÁ DUBNICA S.R.O.

ISBN 988 – 963 – 8454 – 15 – 5 - 5S

Publishing House NES Nová Dubnica s.r.o.

M.Gorkého 820/27, P.O.BOX

018 51 Nová Dubnica, Slovenská republika

tel. +421-42-4401 209